

Sámedikki formálalaš sajádat ja bušeahttavuogit

Raporta geigejuvvon cuoŋománu 27. b. 2007

Álggahus ja čoačkkáigeassu.....	5
Barggu duogáš.....	5
Mandáhta.....	5
Bargojoavku	6
Bargojoavkku evttohusa čoačkkáigeassu.....	6
I oassi. Vuoddomateriála – guovddáš surggiid stáhtus.....	10
1. Álbmotrievttálaš ja našovnnalaš geatnegasvuodát.....	10
1.1. Riikkaidgaskasaš riektenjuolggadusat.....	10
1.1.1. Artihkal 27 ON` 1966 konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš rivttiid hárrái	10
1.1.2. ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain.....	11
1.1.3. Sámi iešmearridanrievtti prinsihppa.....	13
1.2. Sápmelaččaid stáhtarievttálaš dili	14
2. Sámediggi.....	16
2.1. Sámedikki doaimma válldahallan	16
2.2. Sámediggi ovddasteaddji álbmotválljejuvvon orgánan.....	17
2.3. Sámedikki hálddahus.....	18
2.4. Sámedikki bargo- ja fápmosuorgi	21
2.5. Ášševuolggahangelbbolašvuohta	24
2.6. Siviilaáittardeaddji ja Sámediggi	26
2.7. Ráđdehusadvokáhtta ja Sámediggi.....	27
2.8. Sámediggi ja stáhta bargorievttálaš mearrádusat	28
2.9. Sámediggi almmolašvuođalága ja hálddašanlága oktavuodas	29
2.10. Sámedikki bušeahtta ja gullelašvuođahápmi stáhta ektui	30
2.10.1. Dálá bušeahttabargovuogit.....	31
2.10.2. Sámedikki bušeahta ovdáneapmi	33
2.11. Sámedikki bearráigeahččan ja revisuvdna	34
2.12. Sámedikki ja stáhtaráđi konstitušuvnnalaš ovddasvástádus.....	35
2.13. Sámedikki oktavuoha Stuoradiggái.....	38
2.14. Sámedikki oktavuoha gielddaide ja fylkkagielddaide.....	39
3. Stáhtalaš orgánaid gullelašvuođahámit	41
3.1. Hálddašanorgánat	41
3.1.1. Dábálaš hálddašanorgánat	41
3.1.2. Hálddašanorgánat main leat sierra fápmudusat.....	42
3.1.3. Eará stáhtalaš friddjadoaimmat	42
3.2. Doaimmat mat leat organiserejuvvon sierra riektesubjektan	44
3.3. Stuoradikki vuollásaš ásašusat.....	45
4. Gielddaid ja fylkkagielddaid oktavuoha ráđdehussii	47
4.1. Stáhtalaš stivreprinsihpat gielddasuorggi guovdu.....	47
4.2. Stáhtalaš dárkkisteapmi gielddasuorggi sisaboahtorámmain.....	48
4.3. Stáhta ja gielddasuorggi ráđđádallamat.....	50
4.4. Gollomeroštallamat ja ekonomalaš analysat	51
5. Davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš dili.....	52

5.1.	Eamiálbmogiid dili Suomas, Ruotas, Danmárkkus, Canadas ja Ođđa Zealaddas	52
5.2.	Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna árvalus	55
II oassi. Bargojoavkku árvvoštallamat ja árvalusat		57
6.	Árvvoštallamat Sámedikki formála dili hárrái	57
6.1.	Sámedikki rievttálaš dili	57
6.1.1.	Sámediggi stáhta juridihkalaš persovnna oassin	58
6.1.2.	Sámediggi ieštivrejeadji riektesubjektan	59
6.1.3.	Bargojoavkku árvvoštallamat ja árvalusat Sámedikki rievttálaš dili hárrái	61
6.2.	Sámedikki ieštivrejumi prinsihpa lánhanannen	61
6.3.	Ráđđádallanrievtti lánhanannen	62
6.4.	Doarjjahálddašeami lánkaásahusgelbbolašvuohta	63
6.5.	Sámedikki doaimma raporteren	64
6.6.	Konstitušuvnnalaš rámmat	65
7.	Bargojoavkku árvalusa váikkuhusat Sámedikki formála dili hárrái	65
7.1.	Gaskavuohtá hálddašan- ja almmolašvuođaláhkii	65
7.2.	Bargiid dili	66
7.3.	Konstitušuvnnalaš ja parlamentáralaš ovddasvástádus	66
7.4.	Bearráigeahččanortnegat ja revišuvdna	67
7.5.	Eará váikkuhusat	69
8.	Bargojoavkku árvalusat Sámedikki formálalaš sajádaga birra	71
8.1.	Lánkaárvalusat	71
8.2.	Mearkkašumit lánkaárvalusaide	71
9.	Ođđa bušeahttabargovugiid árvvoštallamat ja árvalusat	73
9.1.	Álbmotrievttálaš árvvoštallamat	73
9.2.	Dálá bušeahttaproseassaid árvvoštallan	75
9.3.	Fágalaš analysajoavkku raportta geavaheapmi	78
9.4.	Ođđa bušeahttaprosedyraid sisdoallu	78
9.5.	Bušehttavugiid evttohus	79
9.5.1.	Modealla 1	79
9.5.2.	Modealla 2	81
9.5.3.	Modealla 3	82
9.6.	Bargojoavkku oppalaš árvvoštallamat ođđa bušeahttavugiid birra	84
9.6.1.	Dustet álbmotrievtti geatnegasvuođaid	84
9.6.2.	Nannet demokrátalaš proseassaid sámi servodaga ovdánahttimis	84
9.6.3.	Sihkkarastit Sámediggái vejolašvuođa ieš vuoruhit ruđaid sámi kultuvrii	84
9.6.4.	Nannet ráđđehusa ja Sámedikki ovttasdoaimma	85
9.6.5.	Buoridit ráđđehusa barggu sámi áššiid dáfus	85
9.6.6.	Lánhčit diliid nu ahte sáhtta ovdánahttit Sámedikki ovddasvástádusa ja válddi ja čalmmustahttit Sámedikki iešheanalášvuođa	85
9.6.7.	Bargojoavkku árvvoštallamiid ja evttohusaid čoahkkáigeassu	85

Figuvrrat

Figuvra 1. Sámedikki politihkalaš organiseren	16
Figuvra 2. Sámedikki hálddahusa organiseren.....	20
Figuvra 3. Juolludusat 1990-2007	33
Figuvra 4. Sámi ulbmiliidjuolludusaid ovdáneapmi (divvojuvvon 2006-hattiid mielde).....	34

Mildosat

Miellddus 1. Bušeahttabargovugiid árvalus mearkkašumiiguin	
Miellddus 2. Sámedikki áššehivvodat 1999-2006	
Miellddus 3. Válddi ja doarjjaortnegiid sirdin Sámediggái	
Miellddus 4. Sámedikki doarjjajuohkin 2005-2007	
Miellddus 5. Sámedikki nammadeamit/searvan stivrraide, ráđiide ja lávdegottiide	
Miellddus 6. Sámedikki bušeahttaproseassa	
Miellddus 7. Departemeantaid juolludusat sámi ulbmiliidda 2005-2007	

Sierra miellddus:

Eamiálbmogiid konstitušuvnnalaš, rievttálaš ja ekonomalaš sajádat Suomas, Ruotas, Danmárkkus, Canadas ja Ođđa Zealánddas. Oanehis buohtasteaddji čilgehus. John B. Henriksen, juovlamánu 1.b. 2006.

Álggahus ja čoahkkáigeassu

Barggu duogáš

Ráddádallančoahkkimis maid sámediggepresideanta ja bargo- ja searvadahttinministtar doalaba juohke jahkebeali, sohppojuvvui juovlamánu 14.b. 2005:s nammadit bargojoavkku mii galgá ovddidit árvalusa movt sáhtáši áсахит ođđa bušehttavugiid ráđdehusa ja Sámedikki gaskka ja guorahallat Sámedikki formála sajádaga stáhta ektui.

Dán barggu álgaheami duogáš lea guovtti oasis. Cuoŋománus 2005:s ovddiduvvui raporta Sámedikki bearráigeahččanortnegiid birra¹. Raportta ráhkadii bargojoavku maid Gielda- ja guovlodepartemeanta lei nammadan ovttrasráđiid Sámedikkiin ja Riikarevišuvnnain. Raporttas divvu bargojoavku gažaldaga eambo iešstivrejeddji dilálašvuoda birra Sámedikki dáfus. Čujuhuvvo dálá vuostelasvuhtii das go Sámediggi lea sihke stáhtaorgána/hálddašorgána ja iehčanas álbmotválljen orgána. Bargojoavku oaivvilda ahte vejolaš čoavddus maid seahťá darkileappot guorahallat, lea áсахит Sámedikki sierra riektesubjektan nu ahte Sámediggi oazžu seamma iešstivrejeddji árvvu politihkalaččat ja bušehta dáfus go fylkkagielddat ja gielddat. Bargojoavku cealká maidái ahte berre árvvoštallojuvvot movt sámeláhka, Sámedikki juolludanvuogádat ja Sámedikki bearráigeahččanortnegat ja revišuvdna galggašii rievdaduvvot. Sámediggi meannudii raportta miessemánus 2005:s ja dáhtui Gielda- ja guovlodepartemeantta ovttrasráđiid Sámedikkiin čielggadit berre go Sámediggi sirrejuvvot sierra riektesubjektan.

Cuoŋománus 2005:s ovddidii nubbi bargojoavku raportta mas árvaluvvui áсахит stáhtalaš eiseváldiid ja Sámedikki ráđdádallanvugiid. Dán barggu duogáš lei sápmelaččaid vuoigatvuohta beassat ráđdádallat eiseváldiiguin sámiiđuoskevaš áššiin mii lea vuoigatvuohta maid álbmotrievttálaš njuolggadusat nannejit, erenoamážit ILO-konvenšuvdna nr.169 iešmeardi deaddji stáhtaid eamiálbmogiid ja čearddaid birra. Maidái digaštallamat das movt ráđdádallan galgai čađahuvvot, ovdamearkka dihte finnmárkkulága barggu oktavuodas lei vuodđun dán bargui. Bušehttaproseassa ráđdádallamat eai dattege giedahallojuvvon. Sohppojuvvui dárkileappot ja sierra čielggadit Sámedikki bušehttaráhkadeami vugiid danne go bušehttabarggu vuogit dávjá čuoččaldahttet erenoamáš gažaldagaid ja čuolmmaid. Ráđdádallanšiehtadusa vuolláičáliiga sámediggepresideanta ja gielda- ja guovloministtar miessemánus 2005:s².

Mandáhta

Dán barggu mandáhta lea Sámediggi ja ráđdehus ovttrasráđiid bidjan:

Bargojoavku galgá árvvoštallat ja buktit evttohusaid dasa movt Sámediggái sáhtťá formálalaččat čađahit eanet sorjjasmeahttunis sajádaga. Bargojoavku galgá árvvoštallat vejolaš váikkuhusaid Sámedikki bearráigeahččanortnegiidda ja revišuvdnii ja Sámedikki ášševuolggahangelbbolašvuhtii iešgudetlágán áššiin. Joavku galgá erenoamážit deattuhit vejolaš čovdosiid maid vuodđu lea ahte Sámediggi ain bissu oassin dan juridihkalaš peršovnnas mii stáhta lea. Vejolaš váikkuhusat stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ja

¹ [Berráigeahččanortnegat Sámedikkis ja Sámedikki várás](#), Bargojoavkku raporta njukčamánu 2005. Geahča maidái čielgehusa St. dieđ. nr. 44 (2004-2005) Om Sametingets virksomhet i 2004, [kap. 3.2](#)

² Bargo- ja searvadahttindepartemeantta neahttasiddut sámiguoskevaš áššiid ráđdádallangeatnegasvuoda birra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/Samepolitikk/Konsultasjonsplikt-i-samiske-saker.html?id=86931>

parlamentáralaš ovddasvástádussii Sámedikki juolludemiid hárrái, galget maiddái čielgasit ovdanboahhtit. Bargujoavkku mandáhtii eai gula vejolaš gažaldagat mat lea čadnon Sámedikki formála árvui olgoriikkas.

Bargujoavku galgá maiddái evttohit bargovugiid ráđđehusa ja Sámedikki bargui Sámedikki bušehtain. Evttohusa vuodđun galget leat áššáiguoskevaš álbmotrievttálaš geatnegasvuodat mat stáhtas lea eamiálbmoga guovdu, ja dat galgá huksejvvot daidda álbmotrievttálaš árvvoštallamiidda mat leat stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanvugiid raporttas. Bargujoavku galgá árvvoštallat evttohusaid ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusaid ja oktavuoda eará lágaide. Bargujoavku ovddida evttohusaidis ovdal njukčamánu 15.b. 2007.

Bargujoavku

Bargujoavkkus leat leamaš lahttun Sámedikki ja departemeantaid ovddasteaddjit. Sámedikki ovddasteaddjit leat leamaš ráđdeaddi Carl Erik Moksness, ráđdeaddi Veslemøy Dahl, ráđdeaddi Ingar N. Kuoljok, ossodatdirektovra Tommy Somby, vuolit direktovra Hege Fjellheim Sarre (1.1.2007 rádjái) ja seniorráđdeaddi Torvald Falch (1.1.2007 rájes). Departemeantaid bargujoavkolahtut leat leamaš vuosttaškonsuleanta Benny Solheim Láhkaossodagas, Justiisadepartemeanttas, ráđdeaddi Nancy V. Olsen, ráđdeaddi Cecilie Haare ja prošeaktajođiheaddji Ninni Kate Rognli Bargo- ja searvadahttindepartemeantta Sámi- ja unnitlogupolitihkalaš ossodagas³. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea doaibman bargujoavkku jođiheaddjin ja čállin.

Joavku álggahii barggus čakčamánu 2006 ja lea doallan 5 čoahkkima.

Bargujoavkku evttohusa čoahkkáigeassu

Vuoddomateriálas čilgejuvvo dálá dilli, ee. Sámedikki barggu ja válddi suorgi, dálá bušehtarutiinnat, ášševuolggahangelbbolašvuolta ja oktavuolta Ráđdehusadvokáhttii. Bargujoavku lea geahččalan addit ollislaš gova Sámedikki doaimmas ja ovdáneamis sihke hálddašansuorggis ja politihkalaš suorggis. Joavku atná mávssolažžan čalmmustahttit Sámedikki iešguđet doaimmaid dannego das lea mearkkašupmi dasa movt Sámediggi berre organiserejuvot stáhtalaš eiseválddiid ektui. Bargujoavku lea buohtastahtán gielddaid oktavuoda ráđdehussii guorahallan dihte sáhtta go dan sirdit Sámediggái. Dasto leat áigequovdilis gažaldagat Suoma, Ruota, Canada ja Ođđa Zealánda eamiálbmogiid diliid hárrái čilgejuvvon.

Árvvoštallamiid dáfus deattuha bargujoavku ahte Sámediggi lea doaibma mii lea sihke iešstivrejeaddji, álbmotválljejuvvon orgána ja stáhtalaš hálddašanorgána. Lea maiddá deatalaš ahte Sámediggi mii lea sápmelaččaid ovddasteaddji orgána, vuoruha sámi kultuvrra, iige ráđdehus. Ráđđádallanriekti lea maiddá guovddážiis ráđdehusa ektui. Bargujoavku čujuha ahte dát bealit dahket Sámedikki erenoamáš huksehussan, ja danne lea váttis välljet ”oppalaščovdosiid” Sámedikki dili formaliseremii ráđdehusa ektui, sihke čatnanhámi dáfus ja bušehtaoktavuođain.

Bargujoavkku árvvoštallamat Sámedikki formála dili

Sámedikki formála dili čilgehus lea čuovvoleapmi eará bargujoavkku raporttas (ovddiduvvon cuoŋománus 2005:s), mas evttohuvo ahte ”vejolaš čoavddus maid berre dárkileappot

---

³ 2005` čavčča ráđdehusmolsuoma oktavuodas sirdojuvvui Sámi- ja unnitlogupolitihkalaš ossodat Gielda- ja guovlodepartemeanttas Bargo- ja searvadahttindepartementii.

geahččat lea Sámedikki ásaheapmi sierra riektesubjeaktan nu ahte Sámediggi oažžu seamma sorjjakeahtes dili politihkalaččat ja bušeahta dáfus go fylkkagielddain ja gielddain lea". Dan oktavuodas dáhtui Sámediggi ášši guorahallojuvvot ráđđálaga Sámedikkiin.

Sámedikki rievttálaš árvvu hárrái, lea bargojoavku ovddidan ovtta evttohusa mas Sámediggi ain lea oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas, ja ovtta evttohusa mas Sámediggi ásahuvvo iešstivrejeaddji riektesubjeaktan. Bargojoavku oaivvilda ahte čoavddus mas Sámediggi ásahuvvo iešstivrejeaddji riektesubjeaktan mii lea formáladit friddja ráđđehusas, jáhkkinis lea buoremus čoavddus dálá geavada ja oainnu vuodul das ahte Sámediggi lea iešstivrejeaddji álbmotválljejuvvon orgána. Bargojoavku oaivvilda dán čovdosa čuovvut dan sorjjakeahtes árvvu mii Sámedikkis juo lea, ja ahte dát čoavddus buorebut čilge gažaldagaid stáhtaráđiid bagadanválddi ja konstitušuvnnaš ja parlamentáralaš ovddasvástádusa hárrái. Dasto oaivvilda bargojoavku ahte jearaldat Sámedikki ášševuolggahangelbbolašvuoda hárrái čielggašii, ja maiddá ahte ráđđehusadvokáhtas ii leat ovddasvástádus doarjut Sámedikki.

Bargojoavku ovddida muđui nai mánga láchkarievdadusevttohusa mat formaliserejit Sámedikki dili iešstivrejeaddji álbmotválljen orgánan. Bargojoavku čujuha ahte láchkarievdadusevttohusat leat jurddašuvvon ollislaččat. Eanas árvalusat eai leat dan duohen ásahuvvogo Sámediggi sorjjakeahtes riektesubjeaktan dahje ii. Dat leat eanas árvalusat mat njuolggadusnannejit dálá praksisa ráđđehusa bagadanválddi hárrái Sámedikki, ekonomijahálddašeami ja doarjjahálddašeami guovdu. Bargojoavku evttoha ahte ráđđádallanriekti nannejuvvo sámelágas, ja ahte laga § 1-3 mii mearrida ahte Sámedikki jahkedieđáhus sáddejuvvu Gonagassii, fámohttojuvvu.

Goappaš modeallat Sámedikki formála dili hárrái, mielddisbuktet ahte sámeláhka ferte rievdaduvvot. Goappaš modeallaid dáfus berre dálá geavat leat njuolggadussan. Evttohus mas Sámediggi ásahuvvo sorjjasmeahttunis riektesubjeaktan mielddisbuktá dasalassin ahte Riikarevišuvnna dárkkisteapmi Sámedikki stáhtajuolludusgeavaheami hárrái ferte láchkaregulerejuvvot. Jus Sámediggi ain galgá leat oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas, de oaivvilda bargojoavku ahte gáibiduvvojit dihto lágalaš doaimmat čalmmustahttit gustojeaddji rievtti, ja ahte Sámedikki ášševuolggahangelbbolašvuoda riektedilli berre ain eambo čielggaduvvot. Ráđđehusadvokáhtta berre geatnegahttojuvvot veahkehit Sámedikki buot áššiin mat eai leat Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskasaš riiddut jus Sámediggi formaliserejuvvu dainnalágiin ahte šaddá oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas. Bargojoavku oaivvilda ahte seadašii árvvoštallat galgá go dat ovdanboahhtit njuolga sámelágas.

Bargojoavku oaivvilda ahte goappaš modeallaid dáfus galgá hálddašan- ja almmolašvuodáláhka gustot nu movt dál, ja bargiid dilli ii galgga rievdat.

Bargojoavkku árvvoštallamat odđa bušeahttabargovugiid hárrái

Bargojoavkku bušeahttabargovugiid evttohus galgá , vrd. mandáhta, vuodđuduvvot daidda álbmotrievttálaš geatnegasvuodaide mat stáhtas leat eamiálbmogiid guovdu. Bargojoavkku evttohus galgá maiddá vuodđuduvvot daidda álbmotrievttálaš árvvoštallamiidda mat leat stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanvugiid raporttas. Dasto deattuha maiddá bargojoavku sámepolitihkalaš ovdáneami, erenoamážit Sámedikki ovdáneami iešmearrideaddji álbmotválljejuvvon orgánan.

Bargojoavku oaivvilda ahte vuogas bušeahttabargovuohki modealla seahtá

- čuovvut álbmotrievttálaš ráđđádallangeatnegasvuodaid
- oččodit beaktilet ovttasdoaimma ráđdehusa ja Sámedikki gaskka
- bures doaimmat ráđdehusa dábálaš bušeahttaproseassa ektui
- bidjat stuorát ovddasvástádusa departemeanttaide go dál lea dakko bokte ahte bušeahttaproseassas deattuhuvvo oktasaš ipmárdus sámi servodaga dilálašvuhtii ja ovdánandárbui
- váikkuhit ráđdehusa barggu ja oktiiheiveheami nannemii ja doaimmaheapmái sámiguoskevaš áššiin
- nannet Sámedikki vejolašvuoda ieš vuoruhit doaimmaid sámi kultuvrra várás
- nannet Sámedikki ságastallama sámi siviila servodagain
- láchčit dili ovdánahttit Sámedikki ovddasvástádus- ja fápmosuorggi
- váikkuhit dasa ahte čielggadit Sámedikki sorjjakehtes dili.

Ráđđádallanvugiid ásaheami oktavuodas sohppojuvvui vuodđudit Fágalaš analysajoavkku mii jahkásaččat buktá raportta sámi servodaga dili ja ovdáneami birra ee. sámi statistihkaid vuodul. Bargojoavku navdá dán raportta mávssolaš oassin ođđa bušeahttabargovugiin. Dat lea buorren vuodđun guorahallamiidda sámi ulbmiliid bušeahta ja sámi doaimmaid ángiruššamiid oktavuodas.

Bargojoavku čielggada golbma iešguđetlágán modealla:

1. modealla vuodđun leat dálá bušeahttarutiinnat ja ráđđádallanvuogit. Modealla mielddisbukta ahte sámi ulbmiliid bušeahttaráđđádallamiid čadaheapmái ráhkaduvvojit dárkilet njuolggadusat. Dan modealla mielde ovddiduvvo giđdat sierra stuoradiggedieđáhus sámi servodaga dili ja ovdánandárbbu birra, mas ráđđáhus sáhtta Sámediggái addit eanet geatnegahtti signálaid das movt ráđdehus ieš árvvoštallá ee. Sámedikki bušeahttarárbbu čuovvoleami, doaimmaid mat ovddiduvvojit Fágalaš analysajoavkku raporttas ja čuoggáid maid Sámediggi ja iešguđet ráđdehusat leat soahpan maŋemus jagiid ráđđádallančoahkkimiin. Sámi ulbmiliid juolludemiid loahpalaš juohkin ovddiduvvo dattege easka go stáhtabušeahta ovddiduvvo golggotmánus.

Bargojoavkku lahtut Sámedikki bealis eai oaivvil dán modealla deavdit daid álbmotrievttálaš gáibádusaid mat biddjojit daid doaimmaid ráđđádallamiidda main lea njuolgga mearkkašupmi sápmelaččaide ja Sámedikki riektái ovdánanhttit ja háldet iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami.

2. modealla vuodđu lea ahte Sámediggái sirdojuvvo dihto proseantaoassi sámi ulbmiliid stáhtabušeahtas. Modealla vuodđu lea ahte sápmelaččain lea riekti iešmearrideapmái ja riekti vuoruhit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. Bargojoavkku lahtut departemeanttaid bealis eai jáhke dán modealla leat vejolažžan duohtandahkat.

3. modealla vuodđu lea gielddaid ja fylkkagielddaid dilli bušeahttaoktavuodain ja dovddus jahkásaš válđošiehtadallamat stáhta ja ealahusorganisašuvnnaid gaskka eanandoalu ja boazodoalu siskkobealde. Modealla deattuha maiddá ahte stáhta ja Sámediggi leat ovttárvosaš bealit, vrd. ráđđádallanvugiid.

Modealla mearkkaša ahte giđđat ovddiduvvo stuoradiggeproposišuvdna seammaládje go gielddaid lohkočielggadeami ja boazodoallošiehtadallamiid dáfus, mii mielddisbuktá ahte sámi ulbmiliid bušeahhtarámmat leat čielggaduvvon buori áiggis ovdalgo ođđa bušeahttajahki álgá. Dalle buoriduvvo maiddái Sámedikki áššemeannudeapmi aktiivadi, ja Sámediggi sáhtta doaimmahit buriid proseassaid dain ásašusain maidda das lea ovddasvástáduš, ja muđui nai sámi siviila servodagas vuoruhemiid hárrái ekonomalaš rámmaid siskkobealde.

Modeallaid oppalaš árvoštallama vuodul lea bargojoavku gávnahan ahte 3. modealla (šiehtadallamat) buoremusat vuhtiiváldá daid beliid maid bargojoavku lea deattuhan ođđa bušeahttabargovugiid hábmemis.

I oassi. Vuoddomateriála – guovddáš surggiid stáhtus

1. Álbmotrievttálaš ja našovnnalaš geatnegasvuodat

1.1. Riikkaidgaskasaš riektenjuolggadusat

Norga lea searvan mángga riikkaidgaskasaš konvenšuvnaide, julggaštusaide ja šiehtadusaide main lea mearkkašupmi eamiálbmogiid ja čearddaid riektedillái. Deatalaččamus riikkaidgaskasaš instrumeanttat maid Norga lea dohkkehan dán oktavuodas leat:

- [ON` 1966 konvenšuvdna siviila ja politihkalaš rivttiid birra](#)⁴
- [ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain](#)⁵
- [ON` konvenšuvdna mánáid rivttiid birra](#)⁶, vrd. kapihtal 9
- [Eurohparáđi soahpamuš guovlo- dahje unnitlogugielaid birra](#)⁷, vrd. kapihtal 7
- [Eurohparáđi rámmakonvenšuvdna našovnnalaš unnitloguid suddjema hárrái](#)⁸

Eará riikkaidgaskasaš šiehtadusat main lea mearkkašupmi leat [Biologalaš girjáivuoda konvenšuvdna](#) ja Agenda 21, [kapihtal 26](#) eamiálbmogiid ja sin servodagaid dohkkeheami ja nannejumi birra 1992` Birrasa ja ovdáneami máilmmikonferánssa julggaštusas ([Rio-julggaštus](#)). Álbmotrievttálaččat leat dattege art. 1 ja 27 ON` 1966 konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš rivttiid birra, ja 1989` ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, dat mat mearridit norgga sámepolitihka rámmaid. Norga lea searvan mángga riikkaidgaskasaš konvenšuvnaide, julggaštusaide ja šiehtadusaide main lea mearkkašupmi eamiálbmogiid ja čearddalaš unnitloguid riektedilálašvuhtii.

1.1.1. Artihkal 27 ON` 1966 konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš rivttiid hárrái

Art. 27 ON` 1966 konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš rivttiid hárrái lea guovddáš njuolggadus unnitloguid suddjemis riikkaidgaskasaččat. Artihkal cealká ahte dain stáhtain gos leat čearddalaš, religiovnalaš dahje gielalaš unnitlogut, eai galgga sii geat daidda unnitloguide gullet, massit rievtti ovttas earáiguin seamma joavkkus ovddidit iežaset kultuvrra, dovddastit ja geavahit iežaset religiovnna dahje atnit iežaset giela. Norgga eiseválddit leat dan rájes go sámeláhka 1987:s meannuduvvui dohkkehan ahte stáhtas lea geatnegasvuolta positiivadiit váikkuhit sámi álbmoga eavttuid ovddidit iežaset kultuvrra, ja ahte dát geatnegasvuolta maiddái mearkkaša kultuvrra materiálalaš eavttuid. Dat bohtá čielgasit ovdan Od.prp. nr. 33:s (1986-87) ja Árv. O. nr. 79:s (1986-87) sámelága birra. Od.prp. nr. 53:s (2002-2003) čuožžu ahte SP art. 27 sihke suddje sápmelaččaid vuoigatvuoda ovddidit kultuvrraset, ja geatnegahtta maiddái eiseválddiid čadahit aktiiva doaimmaid dalle go dat dárbbášuvvo kultursuodjaleami gáibádusaid deavdit, ja ahte kulturdoaba ferte dulkojuvvot dainna lágiin ahte maiddái sisttisdoallá kultuvrra materiálalaš eavttuid.⁹

⁴ Konvenšuvdnateaksta: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

⁵ Sámegeillii: <http://www.regjeringen.no/se/dep/aid/Fadda-/Samepolitihkka/Konvenudna-nr-169-Eamialbmogiid-ja-eard.html?id=451312>

⁶ Konvenšuvdnateaksta: <http://www.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>

⁷ Konvenšuvdnateaksta: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm>

⁸ Konvenšuvdnateaksta: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>

⁹ [Ot.prp. nr. 53 \(2002-2003\)](#) Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven) [kap. 5.5.1](#)

Guovddáš gažaldat art. 27 dulkojumis lea leamaš kulturdoahpaga sisdoallu, ja dalle maiddáid daid geatnegasvuodáid sisdoallu mat das ovdanbohtet. Artihkal nanne ideealla kultuvrra ja kultuvrralaš ovdanbuktimiid suodjalusa nu go giela ja oskku. Dábálaš dulkojummi lea ahte njuolggadus maiddáid sisttisdoallá sápmelaččaid ollislaš kulturovddideami materiálalaš eavttuid. Njuolggadusa mearkkašupmi sápmelaččaid riektedillái lea vuđolaččat guorahallojuvvon NAČ 1984:18:s Sápmelaččaid riektedili birra. Olu gažaldagat main lei eahpesihkarvuohta 1984:s, leat mañnel čielgan ON` olmmošvuoigatvuoda lávdegotti geavada bokte mii goziha konvenšuvnna. Lávdegotti mearrádusat ja cealkámušat nannejit dan dulkojummi mii dahkkui NAČ 1984:18:s art. 27 viidodaga hárrái. Das celkkii Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ahte art. 27 ii duššefal suddje stáhtalaš billistemiid vuostá mat gáržžidit joavkku kulturovdanbuktima, muhto ahte stáhtain lea maid dihto geatnegasvuohta sihkkarastit ahte unnitlogut ožžot aktiiva doarjaga. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ákkastalai maiddáid ahte art. 27 sisttisdoallá kultuvrra seailuheami ja ovdánahttima materiálalaš eavttuid. ON` olmmošvuoigatvuodálávdegoddi lea atnán dán materiálalaš kulturdoahpaga vuodđun eamiálbmogiid hárrái. Lávdegoddi čujuha maiddáid ahte njuolggadus gáibida doaimmaid mat sihkkarastet beaktilis searvama dain mearrádusain mat sidjiide gusket, vrd. 1994`General Comment No. 23 art. 27 radjái. Álbmotriektejoavku NAČ 1997:5 oktavuodas Eamiálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriikkalaš rievtti mielde, oaivvilda ahte art. 27 dulkojummi riikkaidgaskasaččat eamiálbmogiid dáfus, lea manname seamma guvlui go ILO-konvenšuvdna nr. 169. Miessemánu 21.b. 1999 láhka nr. 39 olmmošvuoigatvuodáid dili nannema birra norgga rievttis (olmmošvuoigatvuodáláhka) addá siviila ja politihkalaš rivttiid konvenšuvdnii norgga lága árvvu, ja jus leaš vuostelasvuohta de mannet konvenšuvnnaid ja beavdegirjiid njuolggadusat mat leat namuhuvvon lágas ovdalii eará lágaid njuolggadusaid, vrd. olmmošvuoigatvuodálága § 3.

1.1.2. ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain

76. riikkaidgaskasaš bargokonferánsa (International Labour Organization) dohkkehii 1989:s konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain. Go Norga dohkkehii dan 1990:s de gustogodii konvenšuvdna sápmelaččaide.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain lea oktan 1958` ILO-konvenšuvnnain nr. 107 eamiálbmogiid ja eará čearddaid birra geat ollásit dahje muhtun muddui ellet čeardan iešmearrideaddji riikkain, dásožii áidna riikkaidgaskasaš rievttálaš instrumeanttat mat njuolga čilgejit eamiálbmogii suddjema. ILO-konvenšuvnna nr. 169 váldoprinsihppa lea eamiálbmogiid riekhti várjalit ja ovdánhattit kultuvrraset, ja eiseválddiid geatnegasvuohta doarjut dan barggu doaimbajuid bokte.

ILO-konvenšuvnnas nr. 169 leat njuolggadusat eamiálbmogiid rievtti birra ieža beassat mearridit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami, beassat oahppat atnit iežaset giela ja beassat ásahit iežaset ásahusaid mat ovddastit daid eiseválddiid guovdu. Konvenšuvdna dohkkeha maiddáid eamiálbmogiid dáhtu ja dárbbu beassat hálddašit iežaset ásahusaid, iežaset eallinvuogi ja ekonomalaš ovdáneami. Dakko bokte dohkkehuvvo eamiálbmogiid dáhttu bisuhit ja ovdánahttit iežaset identitehta, giela ja oskku daid stáhtaid rámmaid siskkobealde gos sii ellet. Konvenšuvnnas leat maiddáid njuolggadusat eananvuoigatvuodáid, barggaheami ja bargoeallima, oahpahusa, oaju ja dearvvašvuođa birra.

Konvenšuvnnas čilgejuvvojit stáhtaid geatnegasvuodáid oppalaš njuolggadusat. Váldoprinsihpat ovdanbohtet art. 2:s mas celko: ”Ráđđehusain lea ovddasvástádus veahkkálagaid daiguin álbmogiiguin maidda dat gusket, fuolahit koordinerejuvvon ja vuogádatlaš doaimmaid suodja-

lan dihte álbmogiid vuoigatvuodaid ja dáhkedit sin guoskameahttunvuoda.” Dakkár doaibma galgá sihkkarastit ahte guoskevaš álbmoga lahtut galget beassat ávkástallat vuoigatvuodai-
guin ja vejolašvuodaiguin seammaláhkái go earát álbmogis. Dasto galget doaimmat ovddidit
ahte daid olbmuid sosiála, ekonomalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodát ollásit duohtandahkko-
juvvojit, ja sin sosiála ja kultuvrralaš identitehta, árbevierut ja ásašusat doahttaluvvojit. Dát
prinsihppa čieknuduvvo ja nannejuvvo art. 4:s nr.2 mas celkojuvvo ahte stáhta lea geatne-
gahttojuvvon doahttalit eamiálbmogiid čielga dáhtuid go álggaha erenoamáš doaimmat mat
sáhttet váikkuhit ovttaskas olmui dahje eamiálbmogiid ásašusaide, opmodahkii, kultuvrii,
bargui dahje birrasii. Sámi oktavuodas mearkaša dat ahte doaimmat mat váikkuhit dáiddá
namuhuvvon surggiide eai sáhte álggahuvvot čielga dáhtuid ja vuoruhemiid vuostá,
vuosttažettiin Sámedikki bealis maid ferte gohčodit sámi eanemus legitiiima ásašussan.¹⁰

ILO-konvenšuvnna nr.169 dohkkehettiin, de lea ráddehus geatnegahtán iežas ráddádallat
guoskevaš álbmoga ulbmilaš ortnegiid bokte ja erenoamážit sin ovddasteaddji orgánaid bokte
go lea árvoštallame álggahit lágaid dahje hálddahaslaš doaimmaid mat sáhttet njuolggá
váikkuhit guoskevaš álbmoga, vrd. art. 6. Dat lea mielddisbuktán ráddádallanvugiid
šiehtadusa stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskka.¹¹

ILO-konvenšuvnna nr. 169 dohkkehettiin 1990:s, celkkii Norga ahte Norgga láhkavuodđu
vástidii konvenšuvdnii, vrd. St. prp. nr. 102 (1989-90). Dát oaidnu dáidá leat veahá rievdan
dan mañnel, vrd. ráddehusa láhkaárvalusa i Od. prp. nr. 53:s (2002-2003) Finnmarkkulága
birra, ja daid heivehallamiid mat mañnel dahkkojuvvojedje dan nammii ahte sihkkareappot
deavdit álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid, vrd. Árv. O. nr. 80 (2004-2005)¹².

2003:s dovddahii ILO áššedovdijoavku ahte ráddehusa finnmárkkulága evttohus ii deavdán
konvenšuvnna mearrádusaid, muhto ahte lávdegoddi sáhttii dohkkehit ráddehusa evttohusa
jus Sámediggi dan dohkkeha.¹³ ILO-konvenšuvnna nr. 169 dohkkeheami oktavuodas celkkii
Sámediggi ahte ”eahpida deavdá go norgga láhkavuodđu ja geavat ollásit daid gáibádusaid
mat ovddiduvvojit K-169:s”, vrd. St. prp. nr. 102 (1989-90), siidu 12. Sámediggi dattege
čujuhii daidda čielggademiide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lei álggahan dainna
ulbmiliin ahte vejolaččat ráhkadit ođđa láhkavuodđu, ja rávvii dohkkeheami dainna ákkain ahte
dohkkeheapmi bohtá cegget gáibádusaid riektečielggadeapmái ja jáhkkinis maiddá dihto
láhkarievdadusaid mañit áigái. Sámedikki prinsihpalaš oaidnu lea 1993 rájes leamaš dat ahte
ILO-konvenšuvdna nr. 169 galgá inkorporerejuvvo njuolga olmmošvuoigatvuodálága bokte
mii manná ovdalii eará lágaid.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 ásaša eamiálbmogiid rievttálaš suddjema unnimusmeriid. Rádde-
hus oaivvilda ahte Norgga sámepolitihka dáfus eai leat dát mearit goarideaddjin eaige gáržži-
deaddjin. Muhtun lágat nu go sámeláhka, deavdá mángga sajis vel eambo go dat geatnegas-
vuodát maid Norga lea badjelasás váldán konvenšuvnna bokte. Mañnel go konvenšuvdna nr.
169 fápmuibiddjui de lea Norga raporterén ILO:i nu movt organisašuvnna njuolggadusat

¹⁰ Vrd. suoma-norgga-ruota-sámi áššedovdijoavkku davviriikkalaš samekonvenšuvnna hárrái, s. 146. Geahča
http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_samekonvensjon_samisk_H-2183.pdf

¹¹ Miessemánu 11.b. 2005:s vuolláičáliiga gielda- ja guovloministtar ja sámediggepresideanta ráddádallanvugiid
šiehtadusa stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskka. Sámedikki dievasčoahkkin dohkkehii dan geassemánu
1.b. 2005:s. Geassemánu 1.b. 2005` gon.res. bokte mearriduvvui ahte sohppojuvvon vuogit galget gustot olles
stáhtahálddahasas.

¹² [Innst.O.nr.80 \(2004-2005\)](#) Justisilávdegotti láhkaárvalus Finnmarkku fylkka eatnamiid ja
luondduriggodagaid riektedili ja hálddašeami birra (Finnmarkoláhka).

¹³ ILO áššedovdijoavku: Norway, 21003, Observation concerning Convention No 169, indigenous and Tribal
peoples (1989), paragraph 19

gohččot. Sámediggi lea ovddidan oainnus njuolga ILO:i mildosiin mat čuvvot ráđđehusa raporterema.

1.1.3. Sámi iešmearridanrievtti prinsihppa

Álbmogiid iešmearridanrievtti jurdagat leat gávdnon fránskalaš ja amerihkalaš revolušuvnnaid rájes, ja dan vuoddu vuolgá 1700-logu jurdagiin álbmotsuverenitehta birra. Jurdagat leat dađistaga láddan danin álbmotrievttálaš prinsihppan masa dál lea viiddis ovttaoavilvuolta, ja mas lea nanu riikkaidgaskasaš doarjja. Vaikko riekteprinsihpas lea nanu riikkaidgaskasaš doarjja, de ii leat dattege seamma viiddis ovttaoavilvuolta prinsihpa dárkilet viidodaga hárrái. Iešmearridanrievtti prinsihpa dárkilet sisdoalu hárrái (“Self-determination”), ja geaidda dat gusto ovdána geažosáiggi riikkaidgaskasaš riektedilis.

Vaikko álbmogiid iešmearridanrievtti jurdagat leat guhká gávdnon, de lea aŋkke ovddeš kolonijariikkaid dekoloniseren dat mii lea hábmen prinsihppa riikkaidgaskasaš dulkojumi. Iešmearridanrievtti doaba lea dábálaččat leamaš čadnon dekoloniseremii ja vuollásaš riikkaid sorjjakeahtesvuhtii. Danne lea riekteprinsihppa vuosttačettiin ožžon riekterelevánsa go lea *olgguldas iešmearridanrievttis* sáhka, namalassii álbmoga iešmearridanriekti stáhta siskko-bealde olggobeal riikkaidgaskasaš beliid guovdu.

Ođđa girjjálašvuodas boahtá almmotge ovdan ahte álbmogiid iešmearridanriekti lea juoga mii geažosáiggi ovdána, ja ahte eamiálbmogiid iešmearridangáibádusa ferte dan vuodul árvoštallat. Geažuhuvvo ahte eamiálbmogiid iešmearridanriekti sáhtá mielddisbuktit eará go árbevirolaš olggobeal iešmearridanrievtti, ja ahte das sáhtá leat mearkkašupmi eará oktavuodain nai go dušše dábálaš koloniseren- ja okkupašuvdnaoktavuodain.¹⁴

Dalle ákkastallojuvvo ahte álbmogiid iešmearridanrievtti prinsihpa sisdoallu sáhtá rievddadit dađimielde makkár oktavuodas dat geavahuvvo. Čuoččuhuvvo ahte riekteprinsihppa ferte dynámalaččat dulkojuvvot, ja ahte prinsihppa maiddá sáhtá mearkkašit *siskkáldas iešmearrideami*, ovdamearkka dihte go eamiálbmot gáibida iešmearrideami dan stáhtavuodđudusa ektui mii lea sin árbevirolaš eamiálbmotguovllus.

St.dieđ. nr. 55:s (2000-2001) Sáme politihka birra čilge ráđđehus iežas oainnu iešmearridanrievtti hárrái sápmelaččaid guovdu ([kap. 4](#)). Ráđđehus eaktuda ahte sámi iešmearrideami ovddideapmi gálgá dáhpáhuvvat dálá sorjjakeahtes ja demokrátalaš stáhta rámmaid siskko-bealde, ja dálá Norgga geográfalaš rájiid siskko-bealde. Ráđđehus oaivvilda maiddá ahte iešmearridanrievtti guovddášbealli sápmelaččaid dáfus, sáhtá deattuhuvvot sápmelaččaid mielдемearridanrievtti oktavuodas: *Sápmelaččaid iešmearrideami ovdánahttima deatalaš oasit sáhttet deattuhuvvot sápmelaččaid mielдемearridanrievtti oktavuodas. Dán riektái gullá riekti oassálastit buot mearridandásiin lálkaaddin- ja hálldašanáššiin, ja sápmelaččaid politihkalaš vuogádagaid bisuhan- ja ovddidanbarggus. Sápmelaččaid iešmearrideami vuoddu ferte danne leat riekti oassálastit mearrádusain mat váikkuhit sidjiide. Sámi iešmearrideapmi lea, norgga oktavuodas, dalle gažaldat nagoda go min demokrátalaš vuogádat addit sápmelaččaide doarvai váikkuhanválddi dain našovnnalaš politihkalaš pro-seassain ja mearrádusain mat sidjiide gusket”* (St.dieđ. nr. 55 (2000-2001) siidu 35.

Riekti iešmearrideapmái oaivvilduvvo leat vuđolaš oktasaš olmmošvuoiगतvuohtan. Dat ovddiduvvo [ON-soahpamuša](#) ulbmilis, art. 1:s nr. 2. Dasa lassin ovddiduvvo prinsihppa sullasaš

¹⁴ Vrd. earet eará Maivân Clech Lâm, *At the edge of the State: Indigenous Peoples and Self-determination*, New York, 2000.

mearrádusain ON-konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš rivttiid birra (SP) art. 1:s ja [ON-konvenšuvnnas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš rivttiid birra](#) (ESK) art. 1.

Lea guhká digaštallajuvvon gokčá go iešmearridanriekti maiddá eamiálbmogiid ásahuvvon stáhtaid siskkobeaalde. ON`olmmošvuoigatvuođalávdegoddi lea mángii čuoččuhan ahte maiddá eamiálbmogat gullet SP ja ESK art. 1 vuollái. Norgga ráđdehusa njealját áigodatraportta meannudettiin golggotmánus 1999:s., dáhtui Olmmošvuoigatvuođalávdegoddi Norgga ráđdehusa čilget movt sápmelaččaid iešmearridanrievtti SP ja ESK vuođul sáhtá implementeret.

Go Olmmošvuoigatvuođalávdegoddi meannudii Norgga vidát áigodatraportta, de cealká lávdegoddi ahte illuda stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanvugiid šiehtadusain mii dohkkehuvvui miessemánu 11.b. 2005:s, ja maiddá finnmárkkulága dohkkeheamiin mii ovdánahtá konvenšuvnna 1. ja 27. artihkkaliid. Sámediggi ja ráđdehus leat dattege dovddahan goabbatlágán oainnu das ahte gullet go eamiálbmogat art. 1 vuollái SP:s ja ESK:s. Iešmearridanrievtti sisdoallu ja viidodat go dan galgá čađahit demokrátalaš stáhta siskkobeaalde, lea ain ovdáneame.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 art. 7 nanne ahte eamiálbmogis lea riekti ieš vuoruhit ja dárkut iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. ILO-konvenšuvnna nr. 169 art. 7 vástida iešmearridanrievtti sátnádeapmái oktasaš art.1:s nr. 1:s ON`konvenšuvnnain siviila ja politihkalaš rivttiid birra ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš rivttiid birra.¹⁵ Vaikko ILO-konvenšuvnnas nr. 169 leat dihto mearrádusat main leat oasis mat gusket sámi iešmearrideapmái, de ii leat aŋkke riehta atnit konvenšuvnna vuođđun čuoččuhit sámi iešmearrideami álbmotrievttálaš ipmárdusa mielde dannego konvenšuvnnas lea sierra mearrádus art. 1:s (3) mii mielddisbukta ráddjema álbmogiid iešmearrideami rievtti hárrái. Dás ferte dattege deattuhit ahte ILO ieš cealká ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 ii ásat makkárga oppalaš ráddjema eamiálbmogiid iešmearridanrievtti hárrái, ja ahte dan sáhtá ovtastit vaikko makkár riikkaidgaskasaš instrumeanttain mii ásaha dahje definere dakkár rievtti eamiálbmogiidda.¹⁶

1.2. Sápmelaččaid stáhtarievttálaš dilli

Sámi álbmoga erenoamáš stáhtarievttálaš dilli boahá ovdan iešguđetládje Ruotas, Suomas ja Norggas (geahča maiddá kap. 5). Sápmelaččaid vuođdonjuolggaduslaš dilálašvuohta nannejuvvo njuolga Suoma ja Norgga vuođđolágain. Norgga beale sápmelaččaid vuođdonjuolggadussuodji lea nannejuvvon Vuodđolága § 110A:s. Njuolggadus lasihuvvui miessemánu 27.b. 1988 ja čuodjá ná: *Stáhta eiseválddit leat geatnegahtton lahčit dili nu ahte sámi álbmot sáhtá sihkkarastit ja ovdánahttit gielas, kultuvrras ja servodateallimis.*” Vaikko Ruotabealde ii regulerejuvvo sápmelaččaid erenoamáš dilli njuolgga, de leat Ruotas aŋkke eará riektegálduid mielde geatnegasvuođat sámi álbmoga guovdu nu go omd. ”Protokoll 3 om det samiska folket”¹⁷.

Lassin formála stáhtarievttálaš njuolggadusaide, de lea maiddá dohkkehuvvogohtán ahte sápmelaš álbmot galgá beassat eallit iežas guovllus davviriikkalaš stáhtaásahemiid oktavuođas. Okta guhte álgoálggus juo sátnádii dán vuođđojurdaga lei alimusrievttijustitiarius

¹⁵ Vrd. suoma-norgga-ruota-sámi áššedovdijoavkku árvalusa davviriikkalaš sáme konvenšuvdnii, s. 147

¹⁶ Henriksen, Scheinin, Åhrén: Sámi álbmoga riekti iešmearrideapmái, s.309-310, *Davviriikkalaš sáme konvenšuvdna: Suoma-norgga-ruota-sámi áššedovdijoavkku árvalus, geigejuvvon golggotmánus 26.b. 2005*. Oslo 2005

¹⁷ Davviriikkalaš stáhtaid EO-miellahttovuođa šiehtadallamiid oktavuođas 1994:s, mearriduvvui ahte lea dárbu čielggadit árbevirolaš sámi sierravuoigatvuođaid nu movt dat ovdanbohtet guđege riikka rievttis, ja Roma-traktáhtas. Protokoll 3 lei dakkár čielggadeapmi. Dát beavdegirji lea dál oassi EO-njuolggadusain ja njuolgga geatnegahtti sihke Supmii ja Ruttii.

Carsten Smith¹⁸. Gonagas Harald dovddahii dán vuodđojurdaga goalmát Sámedikki rahpansártnis golggotmánu 7.b. 1997: *"Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga guvlui – dáččaid ja sápmelaččaid. Sámi historjá lea nannosit čadnon dáčča historjái. Dál fertet atnut ándagassii daid vearredaguidd ovddas maid Norgga stáhta ovdal lea dahkan sámi álbmoga guovdu garra dáruiduhttinpolitihka bokte Danne lea norgga stáhtas erenoamáš ovddasvástádus lahčit dili nu ahte sámi álbmot sáhtá hukset nanu ja gievrras servodaga".* Dát oaidnu boahtá maiddáid ovdan mángga eará oktavuodain, ee. St.died. nr. 21:s (1999-2000) *"Menneskeverd i sentrum"*¹⁹, ja Norgga raporteremis ON`olmmošvuoigatvuodálávdegoddái 2004:s²⁰.

Miediheapmi dasa ahte stáhtas lea ovddasvástádus ovddeš vearredaguide sápmelaččaid vuostá lea maiddáid mediheapmi mas lea stáhtarievttálaš sisdoallu. Dat lea váldon mielde St.died. nr. 21:s (1999-2000) čuokkis 4.6.2: *"Sápmelaččat leat šaddan gillát garra ja guhkilmas dáruiduhttinpolitihka... Politihkka mielddisbuvttii duođalaš olmmošvuoigatvuoda rihkkumiid."*²¹

Sihke Vuodđolága § 110a, dohkkeheapmi das ahte Norga lea áshuvvon guovtti álbmoga guvlui ja ovddeš vearredaguidd mediheapmi, mearkkaša ahte stáhta politihkka sápmelaččaid guovdu lea ođastuvvon. Dáid beliid rievttálaš sisdoalu ferte dulkot seanadeami ja ođasteami doahpágiid vuodul.²² Ovdeš norgalaš našovnnalaš "óktakultuvrralaš" iešgovva lea eahpitkeahhtá rievdamme.

Nubbi gažaldat lea mielddisbuktet go dát prinsihpat geatnegasvuodaid eiseválddiide, mat leat viidábut go dat mii ovdal lea leamaš vuodđun Vuodđolága § 110a olis. Go § 110a dohkkehuvvui, de ii čalmmustahttojuvvon ovddasvástádus divvut daid vahágiid maid dáruiduhttinpolitihkka mielddisbuvttii. Dat ovdáneapmi mii lea leamaš mánggel § 110a dohkkeheami, mielddisbuktá stáhtii eará ja viidát ovddasvástádusa go dat mii lea dássožii leamaš. Stáhta ovddasvástádus dán oktavuodas, lea maiddáid vuodđun sáme- ja eamiálbmotpolitihka guovddáš prinsihpaide, nu movt ovdamearkka dihte boahtá ovdan Norgga raporttas ON`olmmošvuoigatvuodálávdegoddái 2004:s²³: *"The aim of the Government's policies is thus not to give the Sami a special position, but to reverse the negative effects of the previous policy of Norwegianizing Sami Culture"*.

---

¹⁸ Lov og Rett, 1990 s. 511.

¹⁹ [St.died. nr. 21 \(1999-2000\)](#) "Menneskeverd i sentrum" kap. 4.6.2 *Det samepolitiske feltet*.

²⁰ "Implementation of the international covenant on civil and political rights, November 2004, "The fifth report of Norway, Request of Human Rights Committee in its concluding observations on Norway's fourth periodic report to submit the report by October 2004 (CCPR(C/79/Add.112).": "238. *The Sami people are defined as an indigenous people according to ILO Convention No 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples. The basis of the Government's policies towards the Sami people is that the Norwegian State was originally established on the territory of two peoples: the Norwegians and the Samis. They both have the same right to maintain and develop their language and their culture.*"

²¹ Geahča <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/19992000/Stmeld-nr-21-1999-2000-.html?id=192704>

²² Seanadeapmi ja ođasteapmi mearkkaša proseassa man ulbmilin lea áсахit oktasaš duohtavuodagova ovddeš daguin ja boahhtevaš proseassa man vuodđun lea oktasaš vuoigalašvuoda áddejupmi mainna sáhtá oččodit seanadeami. Olmmošvuoigatvuodadutki guovttos Skaar ja Andreassen leaba deattuhan ahte ekonomalaš ja sosiála juohkin ja juolludeapmi ođđa demokrátalaš dilálašvuodas lea deatalaš bealli seanadanproseassain. Dutkit deattuheaba návcca čadahit ekonomalaš politihka mas lea juohkinmálla mii doarju morálalaš seanadeami, vrd. Andreassen og Skaar "Forsoning eller rettferdighet?", Cappelen 1998, s. 24.

²³ Implementation of the international covenant on civil and political rights, November 2004, "The fifth report of Norway, Request of Human Rights Committee in its concluding observations on Norway's fourth periodic report to submit the report by October 2004 (CCPR(C/79/Add.112).

2. Sámediggi

2.1. Sámedikki doaimma válldahallan

Sámediggi ásahuvvui geassemánu 12.b. 1987 nr. 56 lága Sámediggi ja eará sámi riektedilit (sámelága) vuodul. Sámediggi lea ásahuvvon sápmelaččaid ovddasteaddji álbmotválljen orgánan sápmelaččaid várás.

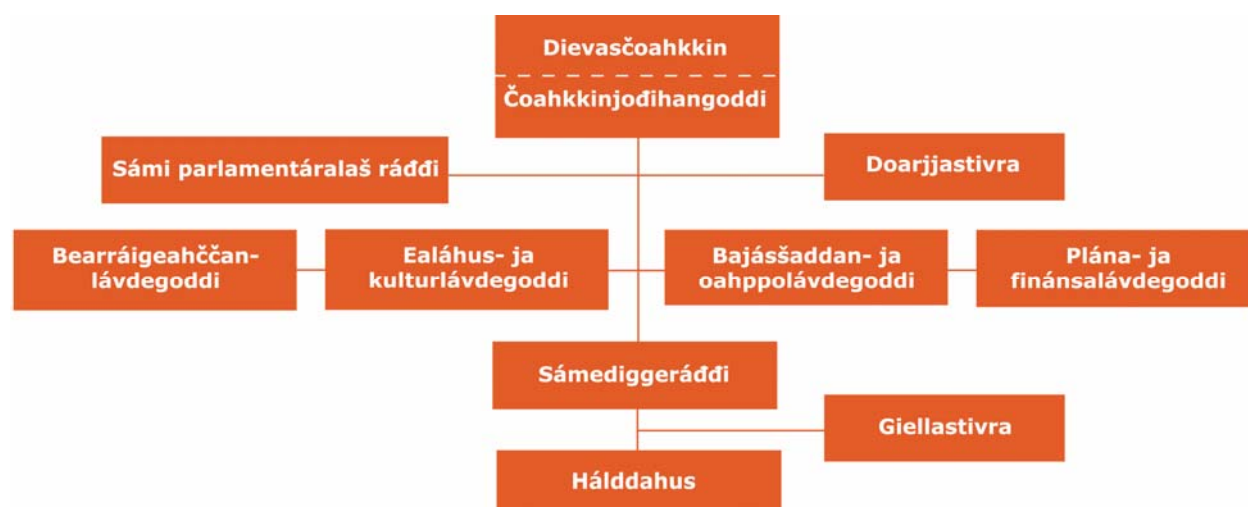
Sámedikkis lea parlamentáralaš politihkalaš vuogádat, mas Sámediggeráđđi vuodduvvo Sámedikki dievasčoahkkima eanetlogu vuodul, ja ráđis lea čađaheaddji ja hálddahušlaš doaimma politihkalaš ovddasvástádus. Dat maid ovdanbohtá čielgasit čoahkkinjođihangotti sierra bargoveaga bokte mii organisere ja doaimmaha dievasčoahkkima doaimma.

Oppalaš doaba Sámediggi sisttisdoallá čuovvovaš doaimmaid:

- 1) *dievasčoahkkin* (parlameantadoaibma mas leat lávdegodde- ja dievasčoahkkimat njealje gearde jagis, čoahkkinjođihangoddi mas lea sierra čállingoddi mii jođiha ja hálddaša dievasčoahkkima doaimma),
- 2) *Sámediggeráđđi* (dievasčoahkkima eanetlohku välljen, politihkkaovddidandoaibma, ja parlamentáralaš ovddasvástádus dievasčoahkkima ektui),
- 3) *doarjjastivra* (doarjjahálddašanoovddasvástádus daid njuolggadusaid mielde maid dievasčoahkkin lea bidjan ja hálddahušlaš rávvagiid mielde) ja *giellastivra* (sámi terminologijja ja čállinvuogi fágalaš mearrádusorgána),
- 4) *fágalaš hálddašeapmi ja hálddahušlaš doaimma* (oahpahušlága, kulturmuitalága ja sámelága doaimmaid hálddašeapmi, ja iešguđetlágán gulaskuddanáššit mat guoskkahit doaimmaid main lea mearkkašupmi sámi servodahkii, ja maddái ollislaš doaimma ekonomijja ja bargiidstivren.).

Heive dadjat ahte Sámedikki doaimma sulastahtá Stuoradikki, ráđđehusa, departemeantta ja direktoráhta barggu mii gokčá eanas servodatsurggiid. Sámedikki formála ja duohta váldi iešguđet surggiin lea mánggasuorat ja iešguđetlágán.

Figuvra 1. Sámedikki politihkalaš organiseren

Sámedikki mánggagardánis doaibma dagaha ahte dat áddejuvvo iešguđetládje iešguđet oktavuodain, ja eandalii dannego dulkojuvvo ollislaš politihkalaš orgánan, erenoamáš-beroštupmin dahje vuollásaš etáhtan. Dat lea hástaleaddji sihke stáhtalaš eiseválddiide ja mángii maiddái Sámediggái alcces.

Sámediggi lea sakka ovdánan mañemus jagiid.²⁴ Ovdal lei organiserejuvvon vuollásaš rádiide main ledje iežaset hálddahusat čielga surggiid siskkobealde, muhto dál lea Sámediggerádis ollislaš ovddasvástádus dievasčoahkkima guovdu. Seammás lea Sámediggi mañemus jagiid váldán badjelasás olu doaimmaid nugo Sámi oahpahusráđi ja Sámi sierrabibliotehka, ekonomalaš doarjjaortnegiid sámi ásausaide ja gielddaide ja olu eará doarjjaortnegiid mat leat jurddašuvvon sámi álbmogii.

2.2. Sámediggi ovddasteaddji álbmotválljejuvvon orgánan

Sámediggeválggat dollojuvvojit oktanis stuoradiggeválggain juohke njealját jagi. Sámediggi lea bajemus válgaváldi Sámedikki válggain. Stuoradiggi dohkkeha Sámedikki válganjuolggadusaid, ja Gonagas stáhtarádis dohkkeha lánkaásahusaid. Buohkain geain lea jienastanvuoi-gatvuohta biire gielldastivraválggas, ja geat válgabeaivvi lea čállojuvvon biire sámi jienastuslohkui, lea jienastanvuoi-gatvuohta Sámedikki válggain. Sámediggi ráhkada sámi jienastuslogu álbmotregistara dieđuid vuodul, mañemus válgga sámi jienastuslogu vuodul ja daid gáibádusaid vuodul mat lea ovddiduvvon sisačáliheami dahje sihkkuma dáfus váлгаáigodagas. Sámi jienastuslohku dollojuvvo gielddaid mielde. Skábmamánu 1.b. ledje 12 538 olbmo čálijuvvon sámi jienastuslohkui.

Sámedikki ovddasteaddjit válljejuvvojit 13 válgabiires²⁵. Juohke válgabiires leat 3 ovddasteaddji. Dasto válljejuvvojit 4 dássenáirasa dan njealji válgabiires gos leat eanemusat jienastan. Sámedikki dievasčoahkkimis leat dalle 43 áirasa.

Sámediggi vállje čoahkinjođihangotti mas lea jođiheaddji (Sámedikki dievasčoahkinjođiheaddji), nubbinjođiheaddji ja golbma lahtu. Dat čadahuvvo gorrelahkoválgan. Čoahkinjođihangoddi ráhkada áššelisttu, gohčču Sámedikki dievasčoahkkimii ja jođiha dievasčoahkkimiid. Mañnel go Sámediggi lea konstituieren iežas mañnel válggaid, de válljejuvvo válgalávdegoddi mas leat 5 lahtu ja liikka olu várrelahtut. Válgalávdegoddi oažžu Sámedikkis válddi buktit árvalusa lávdegottiid, doarjjastivrra ja Sámi parlamentáralaš ráđi lahtuid válljemis.

Joavkkuid evttohusaid mielde vállje Sámedikki dievasčoahkin Sámediggeráđi mas leat 5 ovddasteaddji. Sámedikki dievasčoahkin jienasta olles ráđi čoahkádusa. Sámediggeráđdi válljejuvvo jus oažžu eambbo go beali dain jienain mat ledje vuosttas jienasteamis. Danne lea Sámediggeráđdi vuodduvvon čielga eanetlogu vuodul Sámedikki dievasčoahkkimis.

Sámedikki dievasčoahkin vállje lahtuid njealji lávdegoddái. Plána- ja ruhtadanlávdegottis leat 14 lahtu, Bajásšaddan- ja oahpahuslávdegottis leat 13 lahtu, Ealáhus- ja kulturlávdegottis leat 11 lahtu ja Bearráigeahččanlávdegottis leat 5 lahtu. Jahkásaččat dollojuvvojit 4 dievasčoahkkima ja 4 lávdegoddečoahkkima. Lávdegottit galget ovddidit árvalusaid dievasčoahkkimii dain áššiin maid čoahkinjođihangoddi sádde lávdegottiide. Bearráigeahččanlávdegoddi galgá ovddidit árvalusaid sierra mearriduvvon njuolggadusaid mielde.

²⁴ Bjørn Bjerkli ja Per Selle čilgeba dán ovdáneami kap. 2:s *Sametinget – kjerneinstitusjonen innenfor den nye samiske offentligheten i Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, Gyldendal 2003. Girji almmuhuvvui Fápmo- ja demokratiijačielggadeami oktavuodas.

²⁵ Vrd. sámelága [§ 2-4. Valgkretser og mandatfordeling](#).

Go Sámediggi ođđasis organiserejuvvui 2000:s ja Sámi kulturráđđi, Sámi ealáhusráđđi, Sámi kulturmuitoráđđi ja Sámi oahpahusráđđi heaittihuvvojedje, ásahii Sámediggi 2001:s Sámedikki doarjjastivrra mas lea ovddasvástádus hálldašit Sámedikki doarjjaruđaid. Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusat dohkkehuvvojedje Sámedikkis skábmamánu 9. 2000:s ja bohte fápmui ođđajagimánu 1.b. 2001:s. Doarjjastivrra čieža lahtu leat välljejuvvon Sámedikki áirasiid ja várreáirasiid gaskkas. Lahtut välljejuvvojit ovttá válgaáigodahkii. Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusaid § 1 mielde lea Doarjjastivra Sámedikki hálldašanorgána daid foandaid ja doarjjaruđaid ovddas maid Sámediggi bidjá doarjjastivrii hálldašit.²⁶ Stivra hálldaša earet eará Sámi ovdánahttinfoandda ja Sámi kulturfoandda. Dasa lassin hálldaša stivra mánggaid kultur- ja ealáhusovdánahttin, oahpahuš, giella, kulturmuitosuođjalus ja dearvvašvuoda- ja soaiálabálvalus stipeanda- ja doarjaortnega. Sámedikki dievasčoahkkin juolluda jahkásaččat ruđaid maid stivra hálldaša. Dat ortnegat maid Sámedikki doarjjastivra hálldaša, ovdanbohtet Sámedikki jahkásaš bušehtas.

Sámediggeráđđi galgá jođihit ja doaimmahit Sámedikki bissovaš doaimma. Sámediggeráđđi ovddida áššiid čoahkkinjođihangoddái mii fas ráhkada áššelisttu ja juohká áššis lávdegottiide. Lávdegottit ovddidit dasto árvalusaid dievasčoahkkinii.

2.3. Sámedikki hálldahus

2007:s ledje Sámedikkis su. 120 hálldahusbargi. Go Sámediggi ásahuvvui 1989:s, válddii dat badjelasás Norgga sámiráđi bargguid, ja maiddá Norgga sámiráđi hálldahusa mas ledje 7 bargi²⁷. Dađistaga go Sámedikki doaibma viidui hálldašanortnegiid sirdima geažil, de leat maiddá hálldahuslaš resurssat lassánan. Sámediggi lea dattege mángii cuigen go hálldahuslaš resurssat eai leat lassánan hálldašanortnegiid sirdima oktavuodas. Hálldahusa viiddideapmi lea maiddá čadnon Sámedikki politihkalaš doibmii mii dađistaga viidána – ja mii fas lea sámpolitiikalaš ovdáneami ja eamiálbmotrievtti riikkaidgaskasaš ovdáneami boađus. Sámedikki hálldahusas leat, vrd. kap. 2.1, olu iešguđetlágán doaimmat ja dat lea mángii leamaš ođđasis organiserejuvvon, politihkalaš dási organiserema mielde.

Jagiid mañnel Sámedikki ásaheami lassánii bargiidlohku 15 bargái 1992:s. 1993 rájes oaččui Sámediggi sámi giellaruđaid ja sámi kulturuđaid hálldašeami ja sámi kultursuođjalandoaimmaid departemeanttain siskkáldas ja olggobeal proseassaid mañná.²⁸ Skábmamánu 1992:s mearridii Sámediggi ásahit fágapolitiikalaš vuollásaš ráđi mii galggai hálldašit daid sámi doarjjaortnegiid mat dalle sirdojuvvojedje Sámediggái. Seammás mearriduvvui ahte vuollásaš ráđiid hálldahusat galge bidjejuvvot sámi guovllus. Dáid ortnegiid sirdima oktavuodas oaččui Sámediggi 13 ođđa virggi (ja daidda gullevaš doaibmaruđa)²⁹.

1994:s ásahuvvui Sámi kulturmuitoráđđi ja dat šattai Sámedikki vuollásažžan. Birasgahttendepartemeanta ruhtadii 1999 rádjái 12 virggi kultursuođjalusbargui.³⁰ Sámi kulturmuitoráđđi heaittihuvvui 2000:s ja dan hálldahus šattai de ossodahkan Sámedikki hálldahusas.

²⁶ Sámedikki mearrádus áššis 44/00 Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusat.

²⁷ Giella- ja guovlodepartemeantta St.prp. nr. 1 (1989-90) siidu 54.

²⁸ Geahča 1991`raportta: Overføring av oppgaver og myndighet til Sametinget. Tilråding fra en interdepartemental arbeidsgruppe:

http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_rapporter_Sametinget_1991.pdf

²⁹ Vihtta virggi Sámi giellaráđđái ja Sámi kulturráđđái, njeallje sámi kulturmuitobargguide, golbma virggi ásahii Stuoradiggi bušehtameannudeami oktavuodas mat várrejuvvojedje Sámi kulturráđđái, ja okta virgi (váldo)hálldahusa oppalaš nannemii, vrd. KAD` St.prp. nr. 1 (1992-93) siidu 60 ja 25.1.1993` juolludusreivve.

³⁰ Earret dan njeallje virggi mat sirdojuvvojedje 1993:s (vrd. nohta ovdalis), oaččui Sámediggi 1994:s njeallje ođđa virggi, vrd. GGD`juolludusreivve 19.1.1994. 1995:s guokte virggi kulturmuitosuođjalušii mii ruhtaduvvui

Stuoradiggi dohkkehii 1997:s bušeahttaođasteami mii mielddisbuvttii ahte juolludusjuolggadusaid § 10 ja virgevuodđovuogádat heaittihuvvui. Dat mearkašii ahte Sámediggi ieš sáhtii lasihit bargiid go fal bálkágolut ledje doaibmajuolludusa siskkobealde. 1997:s ledje Sámedikkis 40 hálldahusbargi.

1999 rájes go Sámediggi álggii nettobušetteret (geahča kap. 2.10), de lea Sámedikki dievasčoahkkima duohken juohkit ruđaid poasttaide, ja nu maiddá mearridit ruhtajuolludusa Sámedikki hálldahuslaš resurssaide.

Sámediggevisti Kárášjogas rahppojuvvui almmolaččat skábmamánu 2.b. 2000:s. Seamma jagi šattai Sámi sierrabibliotehka mii ovdal lei leamaš gieldda doaimma vuolde, Sámedikki vuollásažžan³¹. Sámediggi organiserii dalle bibliotehka oassin Bibliotehka- ja diehtujuohkinossodahkii. Sámi sierrabibliotehka lea sámediggevistti guovddážis ja dohko besset buohkat geat dárbašit sámi girjerájusbálvalusaid.

Sámi oahpahusráđdi mii áshuvvui 1976:s Girko-, oahpahus- ja dutkandepartemeantta ráđdeaddi orgánan heaittihuvvui 1.1.2000:s. Oahpahusráđi hálldahus sirdojuvvui Sámediggái seammás go olu doaimmat maid šadde Sámedikki vuollái. Dalle lassánii Sámedikki bargiidlohku 25 bargiin. Go Mánáid- ja bearašdepartemeanta 1.1.2000:s sirdii sámi mánáidgárddiid sierradoarjaga (7 milj. kruvna 2000:s) Sámediggái, lasihii vel departemeanta juolludusa 1,1 milj. kruvnnuin ja eaktudii ahte várrejuvvojit doarvái hálldahuslaš resurssat hálldašit ortnega. Sámediggi mearridii bidjat 0,6 milj. kruvno (ovtta virggi) dán bargui.³²

Miessemánus 2000:s mearridii Sámediggi rievdadit Sámedikki struktuvrra ja vuollásaš fágarađiid. Rádit heaittihuvvojedje ja mearriduvvui áshat politihkalaš doarjjastivrra ja fágalaš giellastivrra. Duogážin dasa lei ahte Sámediggi dáhtui eanet ollislaš hálldašeamii ja čielgadet rollajuohkima. Dat buvttii váikkuhusaid vuollásaš ráđiid hálldahusaide. Dat šadde dalle Sámedikki hálldahusa vuollái, mii Sámedikki mearrádusa mielde organiserejuvvui ossodaigaide.

1.1.2002 rájes oáččui Sámediggi hálldašanovddasvástádusa mángga ortnegii maid Kulturdepartemeanta ovdal lea hálldašan³³. Kulturdepartemeanta lasihii juolludusa dáidda ortnegiidda 2,9 milj. kruvnnuin ovddit jagi ektui, nu ahte ollislaš juolludus lei 29,1 milj. kruvno. Kulturdepartemeanta eaktudii ahte hálldahuslaš resurssat galge gokčojuvvot dáinna juolludusain,

---

BD bušeahta bokte – 1996 rájes biddjui dat ruhta Sámedikki bušettii. 1998:s juolluduvvui ruhta ovttá virgái kulturmuutosodjalusbarggus, vrd. juolludusreivve 8.1.1998, ja 1999:s juolluduvvui ruhta áshat kantuvrra Nordlándii, vrd. 1999 juolludusreivve. Departemeanta ii leat lasihan hálldahuslaš resurssaid dán bargui 1999 rájes. Sámediggi lea dattege atnán ovttá oasi BD bušeahta jahkásaš juolludusas sámi kulturmuutosodjalusa (2 milj. kr. jahkásaččat 2003 rájes) prošektavirgái.

³¹ Juolludus bibliotehkii duppalastojuvvui 1999 rájes 2000 rádjái 3,5 miljovna kruvdnii. Das ledje 2 ođđa virggi (oktiibuot 4 bargi). 2000:s ja 2001:s oáččui Sámediggi ruđaid bibliotehkii Stáhta bibliotehkabearráigeahčus mii maiddá ráhkadii juolludusreivve. 2002 rájes bohte ruđat bibliotehkii oassin Kulturdepartemeantta juolludusas.

³² Nammaduvvui bargojoavku (Mánáid- ja bearašdepartemeanta, Gielda- ja guovlodepartemeanta ja Sámediggi) mii árvoštalai sámi mánáidgárddiid ovddasvástádusa sirdima, dás maiddá ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusaid Sámediggái. Raporta ovddiduvvui čuoŋománus 2000:s.

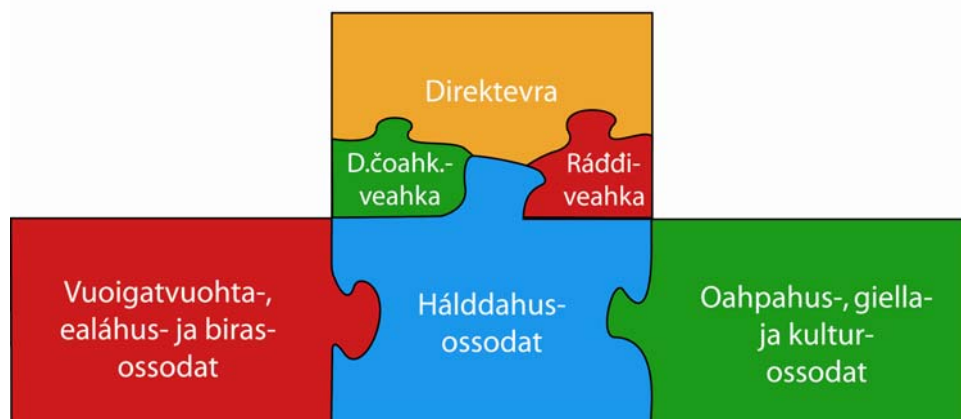
³³ Juolludusat ulbmiliidda 2001:s: Sámi festiválat (0,4 milj. kr), Sámi dáiddastipeanda ja stipeandalávdegoddebuhtadus (1,2 milj. kr), Čájáhusbuhtadus sámi dáiddaášahusaide (0,1 milj. kr), Beaivváš Sámi Teáhter (10,2 milj. kr), Báikenammabálvalus (1 virgi, 0,5 milj. kr), Sámelága giellanjuolggadusaid čuoovvoleapmi, Johtti girjerájusbálvalus – sámi girjebusset (3,2 milj. kr), Sámi museat museaid doarjjaortnega vuolde (3,6 milj. kr), Sámi vuorkádávvirat (2,87 milj. kr), Sámi arkiiva (0,65 milj. kr), Sámi sierrabibliotehka (3,6 milj. kr).

mii sirdojuvvui 50-postii³⁴. Earret dan virggi mii čuovvui báikenammabálvalusa, mearridii Sámediggi bušeahhtamearrádusastis ásaht ovtta virggi mii fuolaha museafágalaš hástalusaid.

Sámedikkis lea áššehivvodat sakka lassánan maŋemus jagiid. 1999:s registrerejuvvojedje veahá vuollel 18 000 dokumeantta, 2005:s ledje olles 27 000 dokumeantta, ja 2006 fas registrerejuvvojedje sullii 25 500 dokumeantta (geahča mielddus 2). Áššehivvodaga lassáneapmái leat máŋga siva. Sámediggi lea váldán badjelasás ortnegiid hálddašeami máŋgga departemeanttas (geahča mielddus 3). Go sámepolitihkalaš ovdáneamis lassánit doaimmat - namalassii go áššesuorggit main lea mearkašupmi sámepolitihkkii lassánit – de váikkuha maiddá dat Samedikki bargodillái.

Sámedikki hálldahus lea 2005 rájes leamaš organiserejuvvon golmmá ossodahkii; Oahppo-, giella- ja kulturossodat, Vuoigatvuohta-, ealáhus- ja birasossodat, ja Hálldahusossodat. Dasto leat ásahtuvvon guokte bargoveaga dievasčoahkkima ja Sámediggeráđi ovdas (geahča kap. 2.11 dievasčoahkkinbargoveaga ásaheami birra).

Figuvra 2. Sámedikki hálldahusa organiseren

2007:s várrejuvuvui 58,245 milj. kruvnno Sámedikki hálldahuslaš doaibmagoluide, ja 1,5 milj. kruvnno investeremiidda ja 2,875 milj. kruvnno erenoamáš prošeavttaide. Buohtastahttin dihte sáhtta namuhit ahte Guolástus- ja riddodepartemeanttas iežas su. 105 jahkebargguin, lea 97,1 milj. kr. iežas doaibmabušehtas 2007:s.³⁵

Dál leat Sámedikkis čieža kántuvrra miehtá riikka. Sámedikki váldohálldahus lea Kárášjogas. Eará kántuvrrat leat buori muddui seamma sajiin go sámi kulturásahusat, ovdamearkka dihte Snoaases gos lea Saemien Sijtien ovttas, Divttasvuonas lea Árran julevsámi guovddážiin ovttas, Evenáššis lea Várdobáikki sámi guovddážiin ovttas, Gáivuonas lea Ája sámi guovddážiin ovttas ja Unjárggas gos Sámedikki kántuvrrat leat seamma sajis gos Várjjat Sámi Musea. Sámedikki kántuvra Guovdageainnus galgá plána mielde sirdojuvvot Dieđavistái go dat válbmana 2009:s. Sámediggi lea maiddá lágidan gáiddusbargosajiid muhtumiidda iežas bargiide ja politihkkariidda.

³⁴ Vrd. ”Juolludusat sámi ulbmiliidda 2002”, siidu 7. Juolludusat dáidda ulbmiliidda lasihuvvojedje 2,9 milj. kruvnnuin 2001 rájes 2002 ráđái. Bargujoavku diehtá ahte ii árvoštallajuvvon erenoamážit makkár dárbbu hálldahuslaš resurssaide dán barggu sirdin dagahii Sámediggái.

³⁵ Guolástusdepartemeantta kap.1000 poasta 01, bálkágolot, čielggadeamit, mátkkit, kánturbálvalusat, gelbbolašvuodalokten, biergasat ja rusttegat ja diehtujuohkindoaimma, vrd. GRD` St.prp. nr. 1 (2006-2007).

2.4. Sámedikki bargo- ja fápmosuorgi

Sámedikki formála sadi Norgga stivrenvuogádagas čuovvu geassemánu 12.b. 1987`lága nr. 56 Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (sámelága). Dan olis ásahuvvo Sámediggi sápmelaččaid ovddasteaddji álbmotválljejuvvon orgánan sápmelaččaid várás. Sámedikki áššesuorgái gullet buot áššit mat dikki ipmárdusa mielde ”erenomážit gusket sámi álbmogii”, vrd. Sámelága § 2-1 vuosttaš lađđasa. Sámelága § 2-1 njealját lađas rahpá Sámediggái vejolašvuoda oažžut mearridanválddi, muhto duššefal de go eará mearrádusat lágas dan suvvet dahje jus dat eará láhkái mearriduvvo. Jus mearridanváldi ii leat čielgasit dohkkehuvvon sámelágas dahje lága lánkaásahusain, de gustojit dábaláš vuodđonjuolggadus- ja hálddašanrievttálaš njuolggadusat fápmudeami birra. Sámeláhka ii atte iešalddis makkárge fápmoaddinláhkavuoda.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti sámelága evttohusas ovddiduvvui ahte Sámediggi galgá leat eará eiseválddiid ráđdeaddi orgána dakkár áššiin mat váikkuhit sámi álbmogii, ja dat čilgejuvvoi Sámi vuoigatvuodálávdegotti sámelága evttohusa § 2-2:s. Dat ii váldon mielde loahpalaš lánkamearrádusas. Lea dattege olu mii geažuha ahte dat rolla lei jurddašuvvon Sámediggái. Sámelága § 2-1 njealját lađas cealká ahte Sámedikkis lea mearridanváldi go ”eará lánkamearrádusat dan miellidbuktet dahje jus dat eará lánkái mearriduvvo”. Dat mearkkaša ahte Sámedikkis ii leat mearridanváldi jus Sámediggái ii leat addojuvvon dakkár váldi, sámelága vuodđooavila mielde ferte danne Sámediggi gohčoduvvot ráđdeaddi orgánan.

Sámedikki áššiide gullet buot áššit mat dikki ipmárdusa mielde ”erenomážit gusket sámi álbmogii”, vrd. sámelága § 2-1 vuosttaš lađđasa. Sámelága § 2-1 nuppi lađđasis celko ahte ”[S]ámediggi sáhtá iešheanaláččat cegget ja addit cealkámuša buot áššiin iežas bargosuorggi siskkobealde”. Sámedikkis lea alddis gelbbolašvuodta árvvoštallat lea go ášši dakkár mii ”erenomážit guoská sámi álbmogii.” Dat árvvoštallan lea biddjon hálldahusa friddja árvvoštusa vuollái, ja dan ii sáhte rievttálaččat dárkkistit.³⁶ Danne eai dáidde geavtlaččat čuožžilit váttisvuodtat das ahte gullá go ášši Sámedikki bargo- ja fápmosuorggi vuollái go Sámediggi iešheanaláččat cegge áššiid, vrd. sámelága §2-1 nuppi lađđasa. Eará orgánaide mat árvvoštallet addit Sámediggái vejolašvuoda buktit cealkámuša ovdal go mearrádus dahkko sámelága § 2-2 vuodul, sáhtá dattege leat váddáset árvvoštallat gullá go ášši Sámedikki bargo- ja fápmosuorgái. Jus lea eahpesihkarvuodta dan hárrái, de lea dattege eaktuduvvon ahte guoskevaš orgána galgá jearrat Sámedikkis dáhttu go Sámediggi giedahallat ášši dahje ii.³⁷

Go ášši ”erenomážit guoská sámi álbmogii” de ii sáhte dat mearkkašit ahte ášši galgá duššefal sápmelaččaid guoskat vai biddjo Sámedikki bargo- ja fápmosuorggi vuollái. Sámedikkis lea danne váldi maiddái giedahallat áššiid dalle go ášši váikkuha eará joavkkuide dahje beroštumiide.

Sámedikki gulaskuddanvuoigatvuodta lea vuodđuduvvon sámelága § 2-2:ii. Dan mearrádusa mielde berrejit eará almmolaš orgánat ”addit Sámediggái vejolašvuoda buktit cealkámuša ovdalgo dahket mearrádusaid Sámedikki bargosuorggis”. Gulaskuddannjuolggadusa ferte čatnat sámelága § 2-1:ii mii čilge Sámedikki bargosuorggi. Sámelága § 2-2 ferte maiddái čatnat ILO-konvenšuvnna 169 artihkal 6:ii ja 7:ii ja stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanšiehtadussii mii dohkkehuvvui suoidnemánu 1.b. 2005`gon. res:s.

Go lea eamiálbmot de lea sápmelaččain riekti ráđđádallat sidjiide guoskevaš áššiid hárrái. Dat riekti lea nannejuvvon ILO-konvenšuvnna nr. 169 6. artihkkalis. Stáhtalaš eiseválddiid ja

³⁶ Skogvang: Samerett (Oslo, 2002) siidu 127.

³⁷ NOU 1984: 18 siidu 588 ja Ot.prp. nr. 33 (1986-1987) siidu 117.

Sámedikki ráđđádallanšiehtadus maid gieldda- ja guovloministtar ja sámediggepresideanta dagaiga miessemánu 11.b. 2005, leat dárkilet vuogit dasa movt ráđđádallamat Sámedikkiin galget čadahuvvot. Sámedikki dievasčoahkkinn dohkkehii bargovugiid geassemánu 1.b. 2005:s. Suoidnemánu 1.b. 2005`gonagaslaš resolušuvnnas mearriduvvui ahte vuogit galget gustot olles stáhtahálddahas.³⁸

Gulaskuddanvuoigatvuohta gusto buohtalaga ráđđádallangeatnegasvuođain ii *ge dan sajis*. Sisdoalu dáfus lea ráđđádallangeatnegasvuohta viidát go gulaskuddanvuoigatvuohta, ja ráđđádallamat addet Sámediggái stuorát vejolašvuođa váikkuhit go dan maid gulaskuddanvuoigatvuohta addá. Dattege lea gulaskuddanvuoigatvuohta viidát go ráđđádallanšiehtadus ovvta doaimmasuorggis: Gulaskuddanvuoigatvuođa doaimmasuorgi čujuha ”almmolaš orgánaide” mat leat orgánat sihke guovddáš, guovllu ja báikkálaš dásis, vrd. Od.prp. nr. 33 (1986-87) siidu 118. Ráđđádallanšiehtadus gusto ges dušše ráđdehussii, departemeanttaide, direktoráhtaide ja eará vuollásaš doaimmaide, vrd. ráđđádallanšiehtadusa 2. čuoggá.

Sámedikki válđi juhkkovuvvo guovtti váldooassái, lánka ja/dahje lánkaásahus addon válđi ja válđi juohkit juolludusaid. Sámediggái lea addon válđi lága/lánkaásahusa vuodul viđa suorggis. Dat leat:

1. Kulturmuitalánka sámi kulturmuittuid hárrái. Dat válđi lea addon lánkaásahusa bokte, ja Sámediggi lea fágalaččat Riikaantikvára/Birasgáhttendepartemeantta vuollásaš. Ornet lea dál geahččaluvvome, ja lea bargu jođus guorahallat movt válđi bissovaččat sirdá Sámediggái.³⁹
2. Hálddašit sámelága giellanjuolggadusaid, vrd. Ot.prp. nr.114 (2001-2002).
3. Oahpahuslánka ja válđi mearridit lánkaásahusaid vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa sámegeoloahpahusa oahppoplánaid hárrái (geavatlaččat giella, duodji, boazodoallu). Válđi lea lánkafápmuduvvon.
4. Lánkadelegerejuvvon válđi addit lánkaásahusaid sámi leavvga geavaheami hárrái, vrd. sámelága § 1-6.
5. Lánkafápmuduvvon válđi mearridit njuolggadusaid meahcegeavaheami rievdamá hárrái, vrd. finnmárkkulága § 4.

Sámediggi lea dovddahan ahte prinsihpalaččat oaivvilda iežas válđi fertet leat vuodđuduvvon njuolggá lágas. Dat gáhtte sihke Sámedikki sorjjakehtes dili departemeantaid ja direktoráhtaid guovdu, ja sihkarastá ahte lea Stuoradiggi mii formáladit meannuda Sámedikki válđi čadaheami ektui. Das movt válđi juohká Sámediggái lea maiddá mearkkašupmi dasa makkár rievttálaš saji Sámediggi oážžu.

Mielddus 3 čilge daid ortnegiid ja válđi mii lea sirdovuvvon Sámediggái.

Sámediggi lea ožžon stuorát ovddasvástádusa ja iešmearrideami bušehttaoktavuođas go Sámediggi lea 1999 rájes beassan spiehkastit Juolludusjuolggadusaid § 3:s (dalá § 4), vrd. St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 5 (1998-1999) ja Stuoradikki mearrádusa juovlamánu 8.b. 1998:s. Jahkásaš stáhtabušehtaid dáfus, juohká Sámediggi iešguđet departemeantaid juolludusaid skábmamánu dievasčoahkkimis. Dat dahkko ovdal go Stuoradiggi dahká iežas loahpalaš

³⁸ Departemeantta neahttasiidu ráđđádallanšiehtadusa birra <http://www.regjeringen.no/se/dep/aid/Fadda-/Samepolitihkka/Konsultauvdnageatnegasvuohta-sami-aiin.html?id=86931>

³⁹ 2005:s nammaduvvui bargovuođas mas Sámediggi, Riikaantikvára, Birasgáhttendepartemeantta ja Bargovuođas searvadahttindepartemeantta leat ovddastuvvon. Raporta válbmana 2007 gidá, vrd. [St.died. nr. 7 \(2006-2007\)](#) Sámedikke doaimma birra 2005, [kap. 3.14](#).

bušeahhtamearrádusa, danne ferte vuordit Stuoradikki loahpalaš bušeahhtamearrádusa. Sámediggi juohká juolludusaid iežas vuoruhemiid vuodul, daid rávváigiid mielde mat leat Stuoradikki bušeahhtamearrádusas (geahča maiddá kap. 2.10.1 bušeahhtaproseassa birra).

Sámedikkis lea mearridanváldi mángga suorggis. 4. mildosis čilgejuvvo dárkileappot guđiid doarjjaortnegiid Sámediggi hálddaša. Sámediggi mearrida doarjjahálldašeami njuolggadusaid, muhtun oktavuodain ovttasráđiid guoskevaš departemeanttain. Doarjjahálldašeami sáhtá juohkit čieža oassái:

- Njuolgga doaibmadoarjja organisašuvnnaide (ealáhus- ja kulturorganisašuvnnaide, riikaviidosasá sámi organisašuvnnaide)
- Njuolgga doaibmadoarjja friddjaásahusaide (vuodđudusaide, miellahttoásahusaide)
- Njuolgga doaibmadoarjja gielddaoamastuvvon áhahusaide (museaide, giellaguovddážiidda)
- Njuolgga doaibmadoarjja gielddaide giellabargguid ovddas
- Doaibmadoarjja mánáidgárddiide, girjebussiide ohcama/duodaštusaid vuodul
- Doarjja ohcama vuodul kultur-, ealáhus-, giella- ja kulturमितoproševttaide, ja oahppo- ja dáiddárstipeanddaide
- Doarjja oahpponeavvuid ráhkadeapmái ja diŋgomii

Doarjjahálldašeami dáfus lea Riikarevišuvdna 2006:s cuigen váttisvuoda Sámedikki njuolggadusaid ja rutiinnaid hárrái doarjjaortnegiid hálddašeamis. Muhtun njuolggadusat sáhttet neaktit lánkaásahussan hálddašanlága § 2 c olis, ja daid berre sirret njuolggadusain main leat hálddahuslaš bagadusat ja organisatoralaš mearrádusat.⁴⁰ Sámedikkis ii leat dál lánkavuoddu ráhkadit dárbbaslaš njuolggadusaid lánkaásahussan. Dakkár lánkavuodu sáhtá vejolaččat addit sámelágas.

Sámediggi nammada dahje evttoha stivralahtuid mángga sámi áhahussii, ja hálddašanorgánaide gos Sámedikkis ii leat njuolgga stivrendialoga (ovdamearkka dihte Boazodoallostivrii). Muhtun oktavuodain lea dat doaibma nannejuvvon lágas (ovdamearkka dihte boazodoallolágas, finnmárkkulágas ja universitehtaid ja allaskuvllaid lágas) (geahča miellodus 5 gos Sámedikki stivranammadeamit jnv. leat čilgejuvvon).

Vaikko Norgga Sámedikkis ii leat formála váldi riikkaidgaskasaččat de ovddasta dat sápmelaččaid maiddá riikkaidgaskasaččat. Sámedikkis lea danne erenoamáš sadji norgga vuogádagas, ja dan rollas ii sáhte Sámediggi bagaduvvat, eaige dan rolla sáhte stáhtalaš eiseválddit váldit Sámedikkis. ON- vuogádagas lea dát vuodđuduvvon dainna lágiin ahte Sámediggi oázžu vejolašvuoda sáddet miellodusraporttaid mánggaid ON-orgánaide, ja ahte Sámediggi oázžu doalahit eará posišuvnnaid go daid maid Norgga doalaha riikkaidgaskasaš oktavuodain.

Lea šaddagohtán mállen ahte Sámediggi oassálastá ollislaš lahttun Norgga sáttatgottiin riikkaidgaskasaš forain. Stáhta ja Sámediggi gávnnaht ráđđádallamiin oktasaš čovdosiid Norgga posišuvnnaid hárrái sámiide guoskevaš áššiin.

2.5. Ášševuolggahangelbbolašvuolta

Leat olu eavttut dahje proseassaeavttut jus duopmostuollu galgá sáhttit duohtagiedahallat ášši. Dat mii mearrida lea go Sámedikkis ášševuolggahangelbbolašvuolta lea bealálašnáka ja pro-

⁴⁰ Vrd. [Reglement for økonomistyring i staten](#), čuokkis 6.2.1.2 Regelverk

seassuála doaimmanáka. Bealálašnávcain oaivvilduvvojit dat gáibádusat mat biddjojit olbmui dahje ovtastussii vai sáhtta leat bealálažžan áššis mii boahká duopmostuoluid ovdii. Prosessuála doaimmanáka mearkkaša ges dan guhte sáhtta ovddastit ja čađahit bealálašvuoigatvuođaid ášši beliid ovddas. Náka leat bealálažžan áššis ii muddejuvvo njuolggariidolágas, muhto čuovvu viiddis riektegeavada. Ođđa Riidolágas⁴¹ leat dálá rievtti dárkilet eavttut čilgejuvvon § 2-1:s *Partsevne (bealálašnáka)* ja dat čuodjá ná (dás jorgaluvvon):

” (1) *Bealálašnáka lea*

a) *juohke fysalaš olbmus,*

b) *stáhtas, gielddain ja fylkkagielddain,*

c) *gávpevuođđudusain, dás oasusvuođđudusain, ovddasteaddji gávpevuođđudusain ja kommandihttavuodđudusain,*

d) *ovttastusserviin, seastinbáŋkkuin ja vuođđudusain,*

e) *reastaluvvan bázuin ja jápminbázuin almmolaš opmodatjuohkima oktavuodas,*

f) *eará ovttastusain ja iešmearrideaddji almmolaš doaimmain, go dat lea sierra mearriduvvon lágas.*

(2) *Eará ovttastusain go dat mat leat vuosttaš lađđasa vuolde, lea bealálašnáka dan muddui go oppalaš árvoštallan čájeha mas erenoamážit deattuha*

- *lea go ovttastusas fásta organisašuvdnahápmi,*

- *lea go stivra dahje eará orgána mii ovddasta ovttastusa olggosguvlui,*

- *lea go ovttastusas formaliserejuvvon miellahttovuohtaortnet,*

- *lea go ovttastusas iežas ruđat, ja*

- *ovttastusa ulbmila ja man birra ášševuolggahapmi lea”.*

Gustojeaddji rievtti mielde lea juohke fysalaš ja jurdihkalaš peršovnnas bealálašnáka. Jus ovttastus galgá sáhttit lohkkot juridihkalaš peršovndan de ferte dan konkrehtadit ja ollislaččat árvoštallat juohke háves. Stáhtas, fylkkagielddain ja gielddain lea bealálašnáka. Dan seamma lea almmolaš ásašusain mat leat organiserejuvvon sierra riektesubjektan. Lea go Sámedikkis bealálašnáka lea dan duohken lohko go Sámediggi juridihkalaš peršovndan. Vuodđooaidnu lea ahte Sámediggi lea stáhta orgána. Nuppi dáfus hálddaša Sámediggi iežas opmodatvalljodaga daid rámmaid siskkobealde maid Stuoradikki bušeahttamearrádus addá. Sámedikki doaimma lea maiddá mánnggabelát. Láhka fápmuduvvon váldi nu movt kulturmuitalága lánkaásahusat addet mas Sámediggi doaimmá vuollášaš hálddašanorgánan, ja doarjjahálddašeapmi mas Sámediggi maiddá doaimmá hálddašanorgánan muhto dattege friddjadet rollas, leat ovdamearkkat dasa ahte Sámediggi lea unnán sorjjasmeahtun stáhta eiseváldiid ektui. Sámedikki politihkalaš doaimma dan geažil go Sámediggi lea sápmelaččaid álbmotválljejuvvon orgána sápmelaččaid várás, čájeha ges ahte lea sorjjasmeahtun stáhtas.⁴² Maiddá Sámedikki opmodatvalljodaga dáfus lea Sámediggi sakka eanet sorjjasmeahtun stáhta eiseváldiid ektui Sámedikki politihkalaš doaimma hárrái. Sámediggi ieš juohká juolludusaid jáhkásaš bušeahttamearrádusaid vuodul, ja dat mearrida maiddá doarjjaortnegiid njuolggadusaid.

Danne lea eanemus lunddolaš earuhit iešguđet doaimmaid maid Sámediggi čađaha. Orru leame čielggas ahte Sámediggi čielga hálddašandoaimmainis lea dan mađi lahka čadnon stáhtalaš eiseváldiid ahte lea váttis dain oktavuodain navdit Sámedikki sierra

⁴¹ Lov 17.06.2005 nr. 90 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (riidoláhka). Láhka fápmuiboahká go Gonagas dan mearrida, ja dalle heaittihuvvo borgemánu 13.b. 1915`láhka nr. 6 riidoáššiid meannudeami birra (riidoláhka).

⁴² Mii lea juoga mii maiddá čuovvu sámelága § 2-1.

riektesubjektan⁴³, muhto jearaldaga lea go Sámediggi politihkalaš doaimmainis sierra riektesubjekta gal sáhtta cegget.

Riektegeavadis leat olu ovdamearkkat dasa ahte almmolaš orgánat mat gullet stáhtii ja main lea oalle stuora sorjjasmeahtunvuohta dábálaš hálddašeami ektui, leat ožžon bealálašnávcca, geahča ovdamearkka dihte Rt. 1963 s. 146 (Bergen Universitehta) ja Rt. 1992 s. 1105 (NSB). Juridihkalaš teoriiijas moaitá Skoghøy⁴⁴ dán ja čilge (dás jorgaluvvon): *”Mu oaivila mielde berre doalahit ahte orgánain dahje fitnodagain mat eai leat organiserejuvvon iešstivrejeaddji riektesubjektan, ii sáhte leat dábálaš bealálašnávcca. Daid háviid go ášši vuolggahuvvo orgánaid dahje fitnodagaid bealis dahje vuostá ja dain ii leat bealálašnávcca, de berre mu oaivila mielde navdit stáhta [...]bealálažžan, ja dat orgána mii ovddasta ášši ferte navdojuvnot danin instánsan mii čađaha stáhta [...] prosessuála doaibmanávcca.”*

St. dieđ. nr. 55 (2000-2001) [kap. 5.1.2](#):s mii čilge Sámedikki oktavuoda Ráđdehusadvokahttii lea ráđdehus cealkán (dás jorgaluvvon): *”Ráđdehusadvokáhtta lea vuosttažettiin ráđdehusa ja departemeanttaid advokáhtta. Su doarjja vuollásaš etáhtaide ferte mannat ovddasvástideaddji departemeantta čađa. Sámedikki doaibma politihkalaš orgánan ii gula ráđdehusa dahje muđui stáhtahálddahusa bearráigeahččan- ja bagadanválddi vuollái, ja Sámedikkis sáhttet leat oaivilat mat mannet ovdamearkka dihte departementála oaiviliid vuostá. Sámedikki politihkalaš doaibma sáhtta dagahit ahte Sámediggi ovddida áššiid eará stáhta orgánaid vuostá, mii mielddisbuktá ahte Ráđdehusadvokáhtta ii sáhte veahkehit Sámedikki go eará stáhtalaš beršotumit dahje stáhtalaš doaimmat fallehuvvojit. [...] Dan vuodul oaivvilda ráđdehus ahte Sámediggi ii sáhte ávkástallat Ráđdehusadvokáhta bálvalusaiguin. Dán árvoštallamis deattuha ráđdehus Sámedikki iešstivrejeaddji ja sorjjakeahtes saji ráđdehusa ektui. Eanemus heivvolaš dán sorjjasmeahtunvuhtii lea ahte Sámediggi ieš vállje iežas advokáhtaid.”*

Dán sáhtta dulkot nu ahte lea eaktuduvvon ahte Sámedikkis muhtun oktavuodain lea bealálašnávcca, ii ge mieđihuvvo dasa ahte Sámediggi galgá sáhttit čađahit prosessuála doaibmanávcca stáhta bealis go stáhta eiseválddiin ja Sámedikkis sáhttet leat goabbatlágán politihkalaš oainnut konkrehta áššiin, ja go sáhttet čuožžilit dilálašvuođat main Sámediggi falleha stáhta mearrádusaid.

Viidáseappot čuožžila eará bealli mii sáhtta dagahit bealálašnávcca, namalassii dat ahte Sámedikkis muhtun oktavuodain lea eará oaidnu stáhtalaš eiseválddiid álbmotrievttálaš geatnegasvuođaide sápmelaš eamiálbmoga guovdu, ja man muddui konkrehta stáhtalaš mearrádus čuvvot dáid geatnegasvuođaid.

Dábálaš njuolggadus norgga rievttis lea leamaš nu ahte jus galggaš sáhttit vejolaš álbmotrievtti rihkkuma vuolggahit áššin, de ferte ovttastahttojuvvon konvenšuvdna leat rihkkojuvvon. Jus ii leačča eará vuodđu, de sáhtta jearaldat das ahte leat go rihkkon dábálaš álbmotrievttálaš njuolggadusaid dahje konvenšuvnnaid mat eai leat ovttastahttojuvvon, dábálaš oaivila mielde duššefal prejudisiáladit iskkaduvvot oassin našovnnalaš rievtti vuoigatvuođaid dahje geatnegasvuođaid mearrideamis.

Norga lea dohkkehan ILO-konvenšuvnna 169, muhto dat ii leat vel ollásit ovttastahttojuvvon.⁴⁵ Lea dattege lunddolaš dulkot ILO-169 12. artihkkala vuosttaš čuoggá dainna lágiin

⁴³ Danne orru leame unnán mii duodašta ahte Sámedikkis lea bealálašnávcca.

⁴⁴ Jens Edvin Skoghøy: *Twistemål 2*. almmuhus 2001, Universitetsforlaget.

⁴⁵ Finnmarkkulágas manná dattege ILO-konvenšuvdna ovdalii, lága doaibmasuorggi siskkobeaalde.

ahte eamiálbmogiin galgá leat vejolašvuohta cegget ášši duopmostuoluid ovdii, juogo ovttaskas olmmožin dahje iežaset orgánaid bokte vai sin vuoigatvuođat bures suddjejuvvojit. Dakkár dulkon nannejuvvo vel eambo njuolggadusa duogáža bokte, ja dát dulkon lea dat mii buoremusat heive dábalaš riekteideálaide. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea maiddái bidjan vuođđun ahte sáhtta čujuhit ILO-konvenšuvna rihkkumiid duopmostuoluide⁴⁶. Juridihkalaš teoriijas doarjuba Skoghøy⁴⁷, ja Skogvang⁴⁸ dán. Maiddái Riidoláhkálávdegoddi lea dása čujuhan iežas ovdabarggus odđa riidolága ráhkadeami oktavuodas.

Go lea sápmelaččaid ovddasteaddji orgána de ii sáhte Sámediggi ihcalis olggušuvvot dakkár áššiin main álbmotriekterihkkun vuolggahuvvo áššin duopmostuoluide, ja dat orru čájeheame bealálašnávcca dákkár áššiin.

Ii leat almmotge vejolaš čielgasit dadjat ahte Sámedikkis dáid namuhuvvon beliid vuodul, lea bealálašnávcca.

Nuppi dáfus lea dán bargojoavkku barggu vuođđoeaktu árvvoštallat Sámedikki formála dili, dás dalle galgá go Sámediggi organiserejuvvo sierra riektesubjektan. Deatalet oaidnu lea dat maid Stuoradiggi anii vuođđun go dohkkehii sámelága mas Sámediggi vuosttažettiin veardiduvvo lea stáhta eiseválddiid ráđđeaddi orgánan sámepolitihkas. Vaikko Sámedikki árvu lea nannejuvvon dan rájes, ee. ráđđádallanšiehtadusa ja finnmárkkulága bokte, de eai leat vuos makkárga autoritatiiva riektégáldut Norgga lágain mat čielgasit dadjet ahte Sámediggi galgá lohkkot sierra riektesubjektan danne go lea sápmelaččaid álbmotválljejuvvon orgána.

2.6. Siviilaáittardeaddji ja Sámediggi

Siviilaáittardeaddji bargosuorgi čilgejuvvo Lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen⁴⁹ nammasaš lágas § 4:s. Áittardeaddji bargosuorgi čuovvu buori muddui hálddašanlága⁵⁰ ja almmolašvuođalága⁵¹. Lea ieš Siviilaáittardeaddji guhte geavatlaččat dárkileappot árvvoštallá makkár orgánat su bargosuorgái gullet.⁵² Juridihka teoriijas⁵³ čujuhuvvo ahte dáidá leat vuoiggalaš ”fanahit” áittardeaddji gelbbolašvuođa veahá guhkkeli ”*erenomážit beallealmmolaš ásahusaid guovdu mat almmolaš ruđaiguin doaimmahit doaimmaid main lea eanet almmolaš ja servodatlaš hápmi.*” Buot almmolaš orgánat maid sáhtta gohčodit hálddašanorgánan leat áittardeaddji bargosuorggi vuollásaččat.

Sáhtta leat váttis earuhit almmolaš hálddašanorgánaid ja sierra riektesubjeavttaid mat eai gula áittardeaddji bargosuorgái. Áittardeaddji ferte konkrehtadit árvvoštallat ja guovddáš oasis leat dalle oamastandilálašvuohta, organisašuvnamálla, ruhtadeapmi, doaimmašládja, almmolaš stivrema dássi ja áittardeaddji dárkkisteami dárbu.

Sámedikki hálddašandoaimmat gullet čielgasit Siviilaáittardeaddji bargosuorgái, ja dan čájeha maiddái Siviilaáittardeaddji iežas geavat nai dain áššiin mat leat ovddiduvvon duohtagiedahallamii Sámedikki doarjjahálddašeami oktavuodas.

⁴⁶ NOU 1997: 5 siidu 48-49.

⁴⁷ Jens Edvin Skoghøy: Tvistemål 2. almmuhus 2001, Universitetsforlaget, siidu 285.

⁴⁸ Susann Skogvang: Samerett, Universitetsforlaget 2002, siidu 91-92.

⁴⁹ Lov av 22.06.1962 nr. 8.

⁵⁰ Láhka guovvamánu 10.b. 1967 hálddašanáššiid meannudanvuogi birra.

⁵¹ Láhka geassemánu 19.b. 1970 almmolašvuođa birra hálddašeamis.

⁵² Maiddái Stuoradiggi sáhtta addit dárkilet njuolggadusaid dán hárrái, muhto dat ii leat dásožii dahkkon.

⁵³ Vrd. Arvid Frihagen: Forvaltningsrett III, Oslo 1992, s. 108 ja Torstein Eckhoff ja Eivind Smith: Forvaltningsrett, Oslo 2003, s. 471-472.

Sámedikki čielga politihkalaš doaimmat⁵⁴ leat dattege bealit mat eai boađe Siviilaáittardeaddji bargosuorggi vuollái⁵⁵. Sáme politihkalaš orgánan lea Sámediggi friddja buktit cealkámušaid movt ieš dáhttu. Eará orgánat eai sáhte bagadit Sámedikki makkár cealkámuša dat oažžu buktit ja mas dat oažžu buktit. Dán friddjavuođas leat máŋga vuodu. Sámediggi lea ožžon demokrátalaš lobálašvuoda njuolgga válggaid bokte mas sámi álbmot vállje iežas ovdasteddjiid. Danne lea dušše sámi álbmot mii njuolgga válggaid bokte juohke 4. jagi, sáhtta bagadit Sámedikki. Dat friddjavuohta lea maiddá láhkanannejuvvon sámelága § 2-1:s ja maiddá Sámedikki ásaheami oktavuodas.

2.7. Ráđdehusadvokáhta ja Sámediggi

Ráđdehusadvokáhta váldobargun lea doaimmahit diggeáššiid stáhtaásahusaid ovddas, addit cealkámušaid ja čielggademiid rievttálaš gažaldagaid birra, ja muhtun muddui veahkehit hálddahusa šiehtadallamiid oktavuodas. Sámediggi lea ovdal jearran sáhtta go Sámediggi geavahit Ráđdehusadvokáhta. Konkrehta ággan dasa lei ahte Sámediggi 1999:s dáhtui Ráđdehusadvokáhta Sámedikki bealis, árvvoštallat stevdnet Statskog SF dubmendihte Finnmárkku eanavuovdinstivrra mearrádusa addit doaimmalobi roggat Riebanvári ja Náranaša Guovdageainnus, ja Statskog SF` mearrádusaid váidináššiin, lobiheapmin. Ráđdehusadvokáhta hilggui Sámedikki jearaldaga dainna ákkain ahte Ráđdehusadvokáhta máŋgga áššis ovddasta Statskog SF ja doaimmá dan ráđdeaddin.

St. dieđ. nr. 55:s (2000-2001) kap. 5.1.2 lea dalá ráđdehus guorahallan Sámedikki oktavuoda Ráđdehusadvokáhtii, ja gávnna ahte Sámediggi ii sáhte atnit Ráđdehusadvokáhta bálvalusaid.⁵⁶ Stuoradiggedieđáhus geahččala maiddá suokkardit Sámedikki iešguđet doaimbasurggiid (dás jorgaluvvon): *”Heive jearrat sáhtta go Ráđdehusadvokáhta veahkehit Sámedikki eanet ráddjejuvvon áššiin, áššiin mat guoskkahit Sámedikki doaimma hálddašanorgánan (ovdamearkka dihte ruhtajuolludusaid priváhta beliide) dahje iežashálddašeapmái (ovdamearkka dihte bálvalusbargiáššiiide dahje visttiid láigoheapmái). Dakkár čoavddus mielddisbuktá dattege eahpesihkarvuoda mas lea váttis ráddjet. Čujuhit maiddá ahte Ráđdehusadvokáhta ii atte juridihkalaš rávvaggiid Stuoradiggái, ii hálddašanáššiin ge.”*

Lea čielggas ahte dát leat váttis čuolmmat. Guovddáš ágga dán bargojoavkku nammadeapmái lea dattege gávnnahit daidda čuolmmaide vástádusaid vai sáhtta čilget Sámedikki formála dili.

Stuoradikkiin buotastahttit ii ge oro áibbas riehta go Stuoradiggi lea láhkaaddi váldi, ja danne orru Ráđdehusadvokáhta bargosuorggi ráddjen eambo guoskkaheame vuodđoláhkanannejuvvon fápmojuohkinprinsihpa go daid parlamentáralaš beliid Stuoradikkis mat sulastahttet Sámedikki. Sámedikki organiseren ii ge leat seamma go Stuoradikki dannego das lea sihke parlameantadoaimma ja vel dakkár doaimma mii sakka sulastahtta departemeantaid.

Ráđdehusadvokáhta veahkki dárbašuvvo divdnasepmosit justejurá Sámedikki ”departemeantadoaimmain”. Sihke doarjjahálddašeami dáfus mas Sámediggi mearrida⁵⁷ sihke vuollásaš orgánan ja váidinorgánan, ja maiddá dain surggiin main Sámediggi lea váldán badjelasás hálddašandoaimmaid nu go kulturमितohálddašeamis. Kulturमितohálddašeamis lea Sámedikkis geavatlaččat ekonomalaš golut nai go dahket iskkademiid, ja das lea ovddasvástádas daid gáibidit muhto ii leat doarvái gelbbolašvuoha rievtti rádjái mannat daid gáibideamis.

⁵⁴ Maiddá doarjjahálddašeapmi lea muhtun ládje politihkalaš doaimma, muhto das ferte čuovvut seamma hálddašanrievttálaš njuolggadusaid go buot eará stáhta orgánat mat doaimmahit doarjjahálddašeami.

⁵⁵ Vaikko eai leat čielga mearrádusat dasa movt ráđji lea, de ferte aŋkke navdit dán leat sihkkaris riektin.

⁵⁶ Geahča sitáhtaid Sámedikki ášševuolggahangelbbolašvuoda čilgejumi kap. 2.5:s.

⁵⁷ Stáhtabušehtaid rámmaid siskkovalde ja iešguđet doarjjaortnegiid njuolggadusaid mielde.

Dáid ákkaid vuodul orru lunddolaš ahte Sámedikkis muhtun oktavuodain lea riekti oažžut Ráđdehusadvokáhta veahki.

2.8. Sámediggi ja stáhta bargorievttálaš mearrádusat

Sámelága gaskaboddosaš mearrádusaid olis válddii Sámediggi badjelasás buot vuoiगत-
vuodaid ja geatnegasvuodaid mat Norgga sámirádis ledje ovdal. Dat mielddisbuvttii maiddái
bargoaddiovdasvástádusa Norgga sámirádi fásta bargiide. Álgoálggus virgádii departemeant-
ta Norgga sámirádi bargiid, muhto dat virgádanváldi sirdojuvvui mañnel Norgga sámiráddái.

Sámedikki ásaheami rájes ii leat goasse leamaš gažaldat das makkár árvu Sámedikki bargiin
lea stáhta bargorievttálaš njuolggadusaid ektui, muhto lea leamaš eaktuduvvon ahte bargit
gullet virgeolbmolága, virgeriidolága, Stáhta ealáhatkássá lága ja almmolaš virgeolbmuid
ahkemearri lága vuollái. Sámelága § 2-12 nuppi čuokkis dohkkeha spiehkasteami
virgeolbmolága § 5:s dalle go virgádanváldi lea biddjon Sámediggái. Od.prp. nr. 33 (1986-87)
ákkasta dan spiehkasteami ná (dás jorgaluvvon): *”Departemeanta oaivvilda ahte dás lea
sáhka suorggis mas stáhtalaš stivrendárbu berre čáhkket saji sámi iešmearridanriektái”*.
Justiisadepartemeantta mearkašumiin Od.prp. nr. 33:s (1986-87) § 2-12 hárrái, boahdá
dattege ovdan ahte go lea váldi virgádit, de čuovvu maiddái váldi mearridit
bargiidnjuolggadusaid ja virgenjuolggadusaid dan muddui go lea dárbu.

Go Sámediggi nettobušetteregodii 1999 rájes, lasihuvvui § 2-12:ii odđa lađas mii čielgasit
nanne ahte Sámedikki bálvalusbargit gullet virgeolbmolága, virgeriidolága, almmolaš
virgeolbmuid ahkemearri lága ja Stáhta ealáhatkássá lága vuollái dan muddui go dat fal heive
sámelága njuolggadussii Sámedikki virgádanrievtti hárrái⁵⁸.

Sámedikki direktovra nammaduvvo mearreáiggevirgái ja dan virgádeami dahká Sámedikki
dievasčoahkkkin. Sámedikki bargiid muđui virgáda virgádanráđđi. Sámedikki bargiidnjuolgg-
adusat leat dohkkehuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánu 31.b. 2005. virgeolbmuid
bálkádilli muddejuvvo stáhtalaš váldotariffasuorggis ja sierrašiehtadusaid mielde.

Lea ásahuvvon sierra ealáhatortnet *”Sámediggelahtuide geat doaimmahit iežaset ámmáha
ollesáiggis”*, vrd. sámelága § 2-15. Go Sámediggi ásahuvvui lei duššefal sámedigge-
presideanta ollesáiggepolitihkkár. Sámedikki presideantavirgi biddjui stáhta bálkáregulatiivii,
mii ii vástit virggi sisdollui. Danne ásahuvvui sierra ortnet vai presideantta ealáhatvuoiगत-
vuodat suodjaluvvojit. Ortneha hálddaša Stáhta ealáhatkássá. Dárkilet njuolggadusat
ealáhatvuoiगतvuodaid merošteami birra ja ealáhatortnega čadaheami birra leat nannejuvvon
láhkaásahus⁵⁹. Muđui čujuhuvvo <http://www.samediggi.no/Filnedlasting.aspx?FillId=459&back=1&Mid1=230&Mid2=257&>
maid Sámediggi lea dohkkehan.

2.9. Sámediggi almmolašvuodalága ja hálddašanlága oktavuodas

Sámediggi lea almmolaš orgána ja lea čielggas ahte sihke hálddašanláhka ja almmolašvuoda-
láhka geavahuvvo Sámedikki doaimmas. Sámedikki ásahettiin nannii justiisalávdegoddi ahte

⁵⁸ Ot.prp. nr. 9 (1996-97). Geahča maiddái njukčamánu 1996`bargojoavkku raportta *Konsekvenser forbundet med en overgang til en friere budsjettmessig stilling for Sametinget*:

http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_rapport_sametinget_1996.pdf

⁵⁹ Sámediggeáirasiid ealáhatortnega láhkaásahus 2003-11-07 nr 1323 <http://www.lovdatab.no/for/sf/kr/kr-20031107-1323.html>

Sámediggi lea nu movt sámi vuoigatvuodálávdegotti árvalusas ovddiduvvo, almmolaš orgána mii lea dákkár orgánaid áššemeannudeami dábálaš njuolggadusaid vuollásaš, ee. Hálldašanlága ja almmolašvuodálága, vrd. Árv. O. nr. 79 (1986-87). Seammás eaktuduvvui ahte jus váldi fápmuduvvo, dahje jus Sámediggi erenoamáš láhkamearrádusa bokte oažžu mearrideaddji válldi, de šaddá dárbu čilget ee. váidin vuogi.

1997:s lasihuvvui sámelága § 2-12:ii ahte “ovttaskas mearrádusat” maid “Sámedikki nammaduvvon stivrrat, ráđit dahje lávdegottit” leat dahkan hálldašanlága mearrádusaid mielde, sáhttet váidojuvvot “Sámediggái dahje vásedin váidinlávdegoddái maid Sámediggi lea nammadan”.

Dain oktavuodain go Sámedikki mearridanváldi dahkat ovttaskas mearrádusaid lea fápmudeami vuodul, lea dábálaččat vejolaš váidit seammás go fápmudeaddji eiseváldi bisuha vejolašvuoda dárkkistit mearrádusa, vrd. hálldašanlága § 28 nuppi laddasa maŋemus čuoggá.

Ot.prp. nr. 9:s (1996-97) cealká Gielda- ja guovlodepartemeanta ahte dat ovdáneapmi mii lea dáhpáhuvvan Sámedikki ásaheami rájes, ja § 2-1 rievdadus hálldašánválddi sirdima láhkavuodu hárrái, ii eaktut ahte váidinlobi mearrádus mearriduvvo lága hámis. Dat čilgejuvvo dainna ahte mearrádus gusto mearridanválddi sirdimii daid politihkalaš ja ekonomalaš rámmaid siskkobealde maid Stuoradiggi ja ráđdehus bidjá jahkásaš bušeahttamearrádusain, juolludannjuolggadusain ja departemeantta juolludusreivviin. Dat váldi mii lea sirdojuvvon Sámediggái, lea váldi vuoruhit ja juohkit stáhta juolludusaid sámi giela, kultuvrra ja servodateallima vásedin doaimmaide. Sámedikki mearrádusat dán oktavuodas eai ásat individuála hápmásaš vuoigatvuodaid, muhto leat jurddašuvvon olles Norgga sámi álbmogii buorrin. Mearrádusat eai leat ovttaskas mearrádusat, ja danne ii sáhte daid váidit hálldašanlága njuolggadusaid mielde.

Sámediggi lea iežas organiseremis eaktudan ahte daid háviid go mearridanváldi lea biddjon Sámedikkis nammaduvvon ráđđái, stivrii dahje lávdegoddái, de galgá Sámediggeráđdi leat váidinorgánan. Ot.prp. nr. 9:s (1996-97) čujuha Gielda- ja guovlodepartemeanta hálldašanlága dábálaš eavttuide ahte hálldašanáššiin galgá leat vejolašvuolta guovtteceahkemeannudeapmái, ja oaivvilda ahte dat vuohki mii adno Sámedikkis lea doaibman ulbmilaččat ja danne áсахuvvo láhkii oppalaš mearrádus mas ovdanboahdá ahte Sámediggi dahje dat orgána maid Sámediggi vállje galgá leat daid áššesurggiid váidinorgánan maid Sámediggi ieš lea fápmudan iežas vuollásaš orgánaide, vrd. sámelága § 2-12. Mearrádus ii gusto dakkár áššiin main lea dakkár fágalaš hápmi ahte lea sirdojuvvon Sámediggái. Dat lea omd. sámi kulturmuittuid hálldašeapmi mas Sámediggi lea fágalaččat Riikaantikvára ja Birasgáhttendepartemeantta vuollásaš.

Sámelága § 2-12 ii geavahuvvo oaidningáibádusa meannudeamis dálá almmolašvuodálága mielde. Dat lea danne go lea Sámedikki hálldahus mii dahká biehttanmearrádusa ja dat ii leat dalle mearrádus mii dahkko ”lávdegottiin, ráđiin dahje sullasaččat”. Dasto oaivvilduvvo maiddái ahte mearrádusat mat dahkkojit almmolašvuodálága mielde eai sáhte gohčoduvvot ovttaskas mearrádussan, nu movt sámelága § 2-12 gáibida jus váidda galgá sáhttit meannuduvvot ”Sámedikkis dahje vásedin váidinlávdegottis” maid Sámediggi lea nammadan. Geavtlaččat lea dattege nu ahte oaidningáibádusa meannuda vuosttažettiin Sámedikki hálldahus ja ahte Sámediggeráđdi meannuda oaidningáibádusa biehttaleami váidima. Odđá almmolašvuodálágas mii jáhkkimis fápmuiboahdá odđajagimánu 1.b. 2008:s (láhka miessemánu 19.b. 2006 nr. 16) galgá nannejuvvot lánkaásahas movt váidinvuogádat galgá leat

dákkár erenoamáš dilálašvuodain. Bargojoavku jáhkká ortnega mas Sámediggeráđdi meannuda váidága, joatkašuvvat.

2.10. Sámedikki bušeahhta ja gullevašvuodahápmi stáhta ektui

Doaba gullevašvuodahápmi leat rievttálaš oktavuodat čadaheaddji stáhtaválddi (ráđdehusa ja departemeanttaid) ja doaimma gaskka maid stáhta jodiha, oamasta dahje ruhtada.

Gullevašvuodahápmi mearrida stáhtaeseválddiid stivrenvejolašvuodaid rámmaid ja stáhtalaš doaimmaid doaibmafriddjavuoda (geahča maiddái čuokkis 3).

Go Sámediggi áсахuvvui 1989:s de mearriduvvui ahte Sámediggi galgai váldit badjelasá buot doaimmaid, seamma vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid mat dassoži ledje gullan Norgga Sámiráđđái maid stáhta lei nammadan. Bušeahhtarutiinnat mat ovdal ledje áсахuvvon Norgga Sámiráđi vástte, sirdojuvvojedje almmá makkárge árvvoštallamiid haga das movt Sámedikki árvu álbmotválljejuvvon orgánan lea.

Sámediggi lei ásaheami rájes gitta 1998 lohppii organiserejuvvon dábálaš hálddašanorgánan, mii oaččui juolludusaid poastadásis (doaibma- ja doarjjapoasttat). 1999 rájes oaččui Sámediggi spiehkastit bruttobušettersprinsihpas, ja lea dál doaibma mas leat erenoamáš fápmudusat (vrd. čuokkis 3.1). Sámediggi oazžu dál olles juolludusa Bargo- ja searvadahttindepartemeanttas, Máhtdepartemeanttas, Kultur- ja girkodepartemeanttas ja Birasgáhttindepartemeanttas 50-poasttaid badjel.

Nettobušetterserema ulbmil lei ahte Sámediggi oazžu dalle stuorát friddjavuoda ja vejolašvuoda ieš vuoruhit sámi kultuvrra ja sámi servodaga boahhteáiggi. Go juolludus čohkkejuvvo ovttá postii, de sáhtta Sámediggi ieš lagabui veardidit juolludusaid iešguđet doaimmaide. Go dát čoavddus evttohuvvui, de árvvoštalaš departemeanta maiddái vejolašvuoda sirddášit bušeahhtapoasttaid gaskka.⁶⁰ Dat vuohki nevttii dattege sakka moalkábun ja formalisttalažžan go dakkár čoavddus mas olles juolludus lea ovttá poasttas. Nettobušetterserema lea njuovžilet sihke ekonomalaččat ja doaimma dáfus, ja lea heivehuvvon hálddašanorgánaid main leat eará sisaboađut go dušše stáhtabušehtajuolludusat. Sámedikkis eai leat nu olu eará sisaboađut. Danne ii lean nettobušetterseremaga dat ahte friddjadit beassat golahit ruđa.

Sámedikki brutto sisaboađut ja golut biddjojit Sámedikki rehketdollui. Sámediggi addá mánnosaččat raportta Stáhtalaš ekonomijastivremjumi guovddáži máksinnávccaid rievdamiid birra iežas Norgga Bánkku čielggadankonttuin. Jagi loahpas raporterejuvvo maiddái mii čielggadankonttuin lea kapitálarehketdollui dan departemeantta bokte mii lea juolludan ruđa.

Sámediggi gullá Stuoradikki juolludusnjuolggadusaid vuollái. Sámedikki ekonomijahálddašeapmi galgá dahkkot Stáhta ekonomijastivrema njuolggadusaid mielde, Stáhta ekonomijastivrema mearrádusaid mielde ja Ruhtadandepartemeantta johtočállosa mielde ekonomijanjuolggadusaid viidodaga birra stáhtalaš doaimmaid guovdu mat spiehkastit bruttobušetterseremasprinsihpas ([R-106](#)) 21.12.2005.

Sámedikki ekonomijahálddašeami rámmaid mearrida Bargo- ja searvadahttindepartemeanta departemeantta váldobagadusas Sámedikki ekonomijahálddašeami hárrái. Váldobagadus gusto maiddái ruđaide mat juolluduvvojit eará departemeanttaid bušehta badjel ja sisaboađuide mat bohtet earasajis. Bagadus lea dohkkehuvvon sámelága § 2-1, goalmát

⁶⁰ Vrd. raportta ”Konsekvenser forbundet med overgang til større budsjettmessig frihet for Sametinget”. Interdepartementála bargojoavkku ja Sámedikki raporta, njukčamánu 1996: http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_rapport_sametinget_1996.pdf

čuoggá láhkavuoduin. Váldobagadusas lea departemeanta mearridan ahte Stáhta ekonomiijanjuolggadusat ja Stáhta ekonomijastivrema mearrádusat maiddái gustojit Sámediggái. Dattege eaktuduvvo ahte ekonomiijanjuolggadusat ja mearrádusat adnojit dakkár málle mielde ahte Sámediggi álbmotválljejuvvon orgánan oázžu vejolašvuoda ieš árvoštallat.

Lea vejolaš spiehkastit nettobušetterejuvvon doaimmaid ekonomiijanjuolggadusain, muhto dat ii leat dássozii leamaš áigejuovdil Sámedikki dáfus.

Go Sámediggi nettobušetteregodii 1999 rájes, ráhkadii Gielda- ja guovlodepartemeanta odđa bušeahttabargovugiid nannen dihte departemeanttaid ovttasdoaibmama. Dat lei dannego čájehuvvui ahte odđa doaimmat maid lea dáhttu čadahit sámepolitihkalaš suorggis, dávjá leat ekonomalaččat ráddjejuvvon doaimmat maidda almmotge lea váttis gávndat saji gustojeaddji rámmaid siskkobealde. Danne mearriduvvui ahte sámi áššit galget čohkkejuvvot ja oktanis ovddiduvvot ráđdehusa bušeahttakonferánssaide. Ulbmilin lea beassat veardádallat sámepolitihkalaš ángiruššamiid ollislaččat. Dat mielddisbuktá ahte buot departemeanttaid árvalusaid sámiguoskevaš ulbmiliid oktavuodas ovddida dat ministtar geas lea ovddasvástádus oktiiheivehit sámi áššiid.

Ulbmil odđa bargovugiiguin lei čalmmustahttit sámi doaimmaid vuohkkaset oktiiheiveheami bokte, ja nannet vejolašvuoda olahit bohtosiid bušeahttaproseassas. Seamma jagi ásahuvvojedje fásta čoahkkimat sámediggepresideantta ja áššáiguoskevaš stáhtaráđiid gaskka Sámedikki bušeahttaárvalusa hárrái, ja dát lei maiddái oassin sámi áššiid čalmmustahttimis. Áigumuššan lei loktet sámi áššiid ráđdehusvuogádaga bajit dássái, ja dakko bokte buorebut váikkuhit bušeahttaproseassa.

1999 rájes ráhkaduvvo jahkásaš johtočálus⁶¹ bušeahttabarggu sámi áššiid meannudeami ja oktiiheiveheami birra.

2.10.1. Dálá bušeahttabargovuogit

Sámedikki rutiinnat bušeahttaproseassas leat čilgejuvvon 6. mildosis. Geavatlaččat bargá Sámediggi golmmáin iešguđet jagiid bušeahtain lassin ovddit jagi rehketoaluin. Sámedikki hálddahus álggaha ovdamearkka dihte barggu 2009-bušehta ángiruššanevttohusain juo 2007 giđa. Seammás reviderejuvvo dán jagi bušeahta (2007-bušehta), ja dasto rahkkanuvvo boahhte jagi bušeahta (2008) juolludemiide.

Buot ásahusat ja organisašuvnnat mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki bušeahtas, galget borgemánu 1.beaivái sáddet jahkedieđáhusa, doaibmaplána, rehketoalu ja boahhte jagi bušeahttaárbbu. Hálddahus guorahallá organisašuvnnaid árvalusaid, ja de biddjojit vejolaččat bušeahttaevttohussii (2008) ja/dahje bušeahttaángiruššanevttohussii (2009). Sámediggeráđđi doallá čoahkkimiid daiguin ásahusaiguin ja organisašuvnnaiguin geat dáhttot čoahkkima bušeahttaproseassa oktavuodas.

Dakka mañnel go ráđdehus lea ovddidan boahttevaš jagi (2008) bušeahttaárvalusas golgotmánus, ovddida Sámedikki hálddahus divoduvvon bušeahttaángiruššanevttohusa (2009) Sámediggeráđđái. Sámediggeráđi signálat bušeahttaevttohusa ráhkadettiin leat dalle váldon fárrui, ja evttohus lea divoduvvon stáhtabušeahta rievdadusaid ektui. Sámedikki hálddahus

---

⁶¹ A-6/2006. Statsbudsjetten 2007 - Behandling og samordning av samiske saker. Geahča <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/dok/rundskriv/2006/Statsbudsjetten-2007---behandling-og-samordning-av-samiske-saker.html?id=109608>

rahkkana seammás boahttevaš jagi (2008) juolludemiide maid Sámediggi dohkkeha skábmamánu Stuoradikki juovlamánu bušehttamearrádusa eavttuiguin.

Go ráđdehus ovddida stáhtabušehta golggotmánu álggus, de galgá Sámediggeráđdi su. golmmá vahkkus válbmet iežas evttohusa bušehttajuolludeapmái (2008) ja bušehtta-ánjiruššamiidda (2009), mii fas sáddejuvvo čoahkkinjodihangoddái seammás go almmuhuvvo (su. golggotmánu loahpas). Čoahkkinjodihangoddi sádde ášši plána- ja ruhtadanlávdegoddái mii meannuda gažaldagaid čoahkkimis guokte vahkku ovdal jagi maŋemus dievasčoahkkima. Sámedikki dievasčoahkkim meannuda ja mearrida bušehttajuolludusaid (2008) ja bušehttaánjiruššamiid/bušehttadárbbuid (2009) skábmamánu loahpa čoahkkimis.

Sámediggeráđdi doallá dábálaččat čoahkkima bargo- ja searvadahttinministariin ja vejolaččat ruhtadanministariin ja/dahje eará stáhtaráđiiguin bušehttadárbbu (2009 bušehttaánjiruššamiid) birra juovlamánu/odđajagimánu. Dat čoahkkimat lea čielga čielggadan- ja digaštallančoahkkimat. Sámediggái eai addojuvvo oskkáldasvuodadieđut, ja stáhtaráđiin geat servet čoahkkimiidda eai leat čadnon makkárge geatnegasvuodat.

Bušehttamearrádus guoskkaha mánja fágasuorggi ja nu maiddá mánja departemeantta. Vaikko Bargo- ja searvadahttindepartemeanttas lea ge bajimus ovddasvástáduš stáhta sáme-politihkkii, de lea anjke fágalaš ovddasvástáduš dihto sámi áššiin iešguđet fágadepartemeanttaid duohken. Dat mearkkaša ahte iešguđet fágadepartemeanttain lea bušehttačuovvolanovddasvástáduš, maiddá daidda ortnegiidda mat 1993:s ja maŋjel leat sirdojuvvon Gielda- ja guovlodepartemeantta bušehtti.⁶² Danne lea juohke departemeanttas ovddasvástáduš ovddidit evttohusaid sámi ulbmiliidda iežas bušehtas. Fágadepartemeanttat árvoštallet Sámedikki bušehttaevttohusa (seammaláđje go vuollásaš etáhtaid/doaimmaid) mii gusto guoskevaš fágasuorgái, ja ovddidit de árvalusaid bušehttaproseassas jus ležžet.

Sámi áššiid evttohusat ovddiduvvojit ráđđáhusa bušehttakonferánsain. Dat mearkkaša ahte bargo- ja searvadahttinministtar geas lea oktiiveihanovddasvástáduš sámi áššiin ovddida buot departemeanttaid ánjiruššanevttohusat sámi ulbmiliid dáfus – jus ležžet dakkárat. Muđui doalahuvvojit ráđdehusa dábalaš vuogit ja njuolggadusat bušehttabarggus.

Sámedikki hálldahus doallá giđa mielde čoahkkimiid muhtun fágadepartemeanttaiguin iešguđet fágasurrgiid bušehttadárbbuid birra. Guđiiguin departemeanttaiguin čoahkkimat dolojuvvojit lea daid rutiinnaid duohken mat departemeanttaid ja Sámedikki ovttasbarggus leat.

Sámediggi boahtá diehtit ráđdehusa bušehttaárvalusa dalle go dat almmuhuvvo.

2.10.2. Sámedikki bušehta ovdáneapmi

Sámedikki vuosttaš ollislaš doaibmajahki lei 1990. Sámedikki bušehtta lei dalle 31,7 milj. kruvno. 2007:s juolluduvvo 690 milj. kruvno sámi ulbmiliidda.⁶³ Das hálldaša Sámediggi

⁶² Gieldadepartemeantta St. prp. nr 1:s (1992-1993) celkojuvvo dáid ortnegiid sirdima oktavuodas ahte (dás jorgaluvvon) ”*Iešguđet fágastáhtaráđiin lea ain ovddasvástáduš jus ležžet juolluduslassáneamit sin surggiin*” (siidu 59). Lea čájehuvvon ahte bušehttalassáneapmi lei áibbas unni 1993-1998 áigodagas dain surggiin mat fágalaččat gullet earáide go Gieldadepartementii.

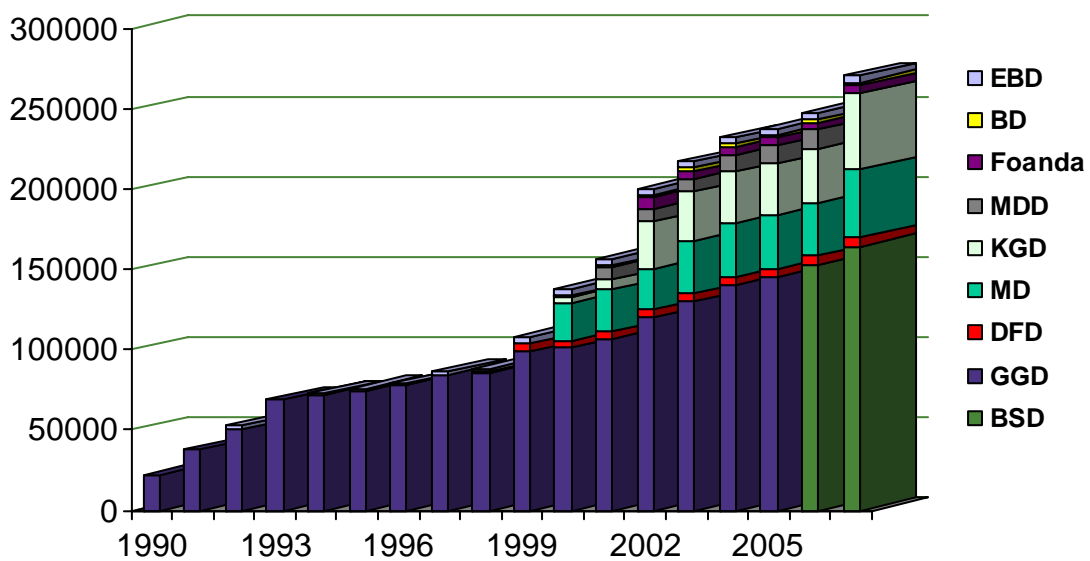
⁶³ 1999 rájes leat stáhtabušehta juolludusat sámi ulbmiliidda almmuhuvvon sierra čálusin. Dan čállosa ulmil lea ollislaččat čájehit departemeanttaid sámi doaimmaid, čalmustahttit doaimmaid mat eai boade ovdan bušehttaproposišuvnnain ja addit ollislaš gova ráđdehusa ekonomalaš doaimmain sáme-politihkalaš suorggis. 2007-bušehta čálus lea: <http://www.regjeringen.no/se/dep/aid/pressecenter/pressemeldinger/2006/Juolludeamit-sami-doaimmaide.html?id=419921> Ovddit jagiid oainnát <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/Samepolitikk/Hoyremeny/Publikasjoner.html?id=434542#Rundskriv>

275 milj. kroner. Sámediggi oažžu – dahje lea ožžon – fásta juolludusaid Bargo- ja searva-dahttindepartemeanttas, Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttas, Dearvvašvuodadepartemeanttas, Gielda- ja guovlodepartemeanttas, Kultur- ja gircodepartemeanttas, Máhtodepartemeanttas, Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttas (eanandoalo- ja boazodoallošiehtadusa bokte), Birasgáhttendepartemeanttas ja Olgoriikadepartemeanttas (jahkásaš ohcama mielde).

Bušeanttamearrádušas bokte bidjá Stuoradiggi muhtun eavttuid daid ruđaid geavaheapmái mat juolluduvvojit stáhtabušehta badjel. Seammás biddjo juohke stáhtaráđđái konstitušuvnnalaš ovddasvástáduš fuolahit ahte Stuoradikki mearrádušas eavttut devdojuvvojit (vrd. kap. 2.12 konstitušuvnnalaš ovddasvástádušas birra). Dat mearkkaša ahte ruhta mii juolluduvvo ovdamearkka dihte Máhtodepartemeantta bušehta badjel galgá golahuvvot daidda ulbmiliidda mat adnojedje vuodđun Stuoradikki bušeanttameannudeamis.

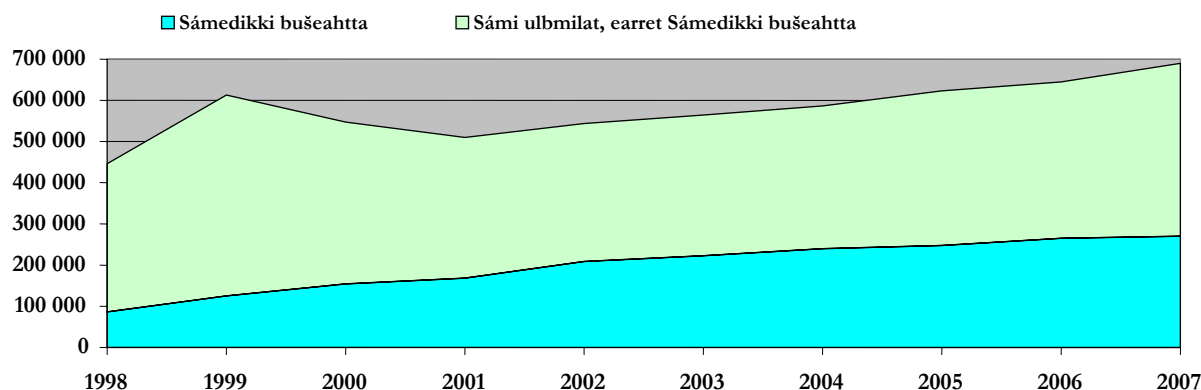
Figuvra 3. Juolludusat 1990-2007

Sámedikki bušehta ovdáneami oainnát 3. figuvrras. Erenoamážit maŋemus jagiid lea Sámedikki bušehta lassánan. Dán lassáneami sáhtta buori muddui čatnat dasa ahte Sámediggi lea váldán badjelasás maŋggaid ortnegiid hálddašeami mat ovdal leat gullan ee. departemeanttaide. 4. figuvra čájeha oppalaš ovdáneami sámi ulbmiliid juolludusain, mat leat divvojuvvon hadde- ja bálkágoargŋuma mielde. Figuvra lea ráhkaduvvon jahkásaš ”Juolludusat sámi ulbmiliidda” nammasaš almmuhusa vuodul. Dárkilet válddahallan daid ortnegiid badjel maid Sámediggi hálddaša ja goas ortnegat sirdojuvvojedje lea 3. mildosis. Dárkilet válddahallan departemeanttaid juolludusaid badjel sámi ulbmiliidda golbma maŋemus jagi lea 7. mildosis.

Figuvra 4. Sámi ulbmiliidjuolludusaid ovdáneapmi (divvojuvvon 2006-hattiid mielde)

Mearkkašupmi 4. figuvrii: 1997-2000 áigodagas juolluduvvui oktiibuot su. 120 milj. kruvno Sámediggevistái. Stuurámuš oassi juolludeamis (70 milj. kruvno) juolluduvvui 1999:s. Figuvrra logut leat 1000 kr.

2.11. Sámedikki bearráigeahččan ja revišuvdna

Sámediggái lea áibbas deatalaš bisuhit luohttámuša ja legitimatehta sihke sámi servodagas ja stuoraservodagas. Danne lea deatalaš ahte Sámedikkis leat vuogádagat ja rutiinnat mat devdet daid bearráigeahččandárbbuid mat geažosáiggi gáibiduvvojit.

Go lea álbmotválljejuvvon orgána ja hálddašanorgána de lea Sámediggi ásahan bearráigeahččanortnegiid mat devdet sihke parlamentáralaš goziheami ja siskkáldas hálddahaslaš goziheami:

- Bearráigeahččanlávdegoddi lea Sámedikki dievasčoahkkima neavvu parlamentáralaččat gozihit doaimma maid Sámedikki bušeahtta ruhtada. Bearráigeahččanlávdegoddi eanetlohku sáhtá Riikarevišuvnna raporttaid vuodul, eará iskkademiid vuodul ja iešheanalisis ovddidit áššiid Sámedikki dievasčoahkkimii.
- Sámedikki siskkáldas bearráigeahččamii gullet eanas muddui siskkáldas rutiinnat Sámedikki hálddahasas. Rutiinnat galget fuolahit ahte ekonomalaš riggodagat golahuvvojit dasa maid Sámediggi lea mearridan, ahte ruđat geavahuvvojit nu ulbmilaččat ja beaktilit go vejolaš, ahte reporterenvuogit leat doallevaččat, ahte bušeahtta dollojuvvo ja ahte ekonomiihálldasemi njuolggadusat geažosáiggi čuvvojuvvojit.

Riikarevišuvnna mii lea Stuuradikki revišuvdna- ja bearráigeahččanorgána, lea ovdasvástáduš jahkásaččat revideret Sámedikki doaimma, vrd. Riikarevišuvdnalága § 9.

Gielda- ja guovlodepartemeanta nammadii 2004:s bargojoavkku mii galggai dárkileappot guorahallat daid bearráigeahččanortnegiid mat Sámediggái gusket. Raporta geigejuvvui Gielda- ja guovlodepartementii ja Sámediggái cuoŋománu 15.b. 2005:s, ja Sámediggi meannudii raportta miessemánu 31.b. 2005:s.

Bargojoavkku mandáhtta lei čilget pvddasvástádušlinjjáid Sámedikki doaimma hárrái, ja siskkáldas dárkkisteami, bearráigeahču ja revišuvnna Sámedikkis ja Sámedikki guovdu. Joavku galggai árvoštallat leat go ortnegat dohkálaččat ja cuiget váilevašvuodaid, ja dasa lassin árvoštallat Sámedikki dárkkistanlávdegoddi rolla. Jus ležže váilevašvuodat de galggai joavku árvalit doaimmat movt daid divvu.

Raporttas gávnnahe joavku ahte Sámedikki siskkáldas bearráigeahčču lea dohkálaš, muhto das lea buoridanmunni. Earet eará rávvejuvvojedje čuovvovaš doaimmat:

- Sámedikki bearráigeahččanávdegoddi šaddá čielga dárkkistanlávdegoddiin ja oažžu resurssaid áššemeannudandoibmii.
- Sámedikki čoahkkinjodihangoddái ášahuvvo dievasčoahkkinnčállingoddi mii lea organisatoralaččat sorjjasmeahtun Sámediggerádis. Bearráigeahččanávdegotti áššemeannudandoaimma biddjo dievasčoahkkinnčállingotti vuollái.
- Sámedikki rámma berre lasihuvvot 800 000 kruvnnuin jahkásaččat mainna nanne bearráigeahččanávdegotti návccaid.
- Sámedikki hálddahusa bušeahhta berre nannejuvvot ovttain virggiin siskkáldas bearráigeahču várás, ja Sámedikki bušeahhta berre dalle lasihuvvot 600 000 kruvnnuin dán ulbmilii.
- Gielda- ja guovlodepartemeanta berre guorahallat ovttasráđiid Sámedikkiin, galgá go Sámediggi sirrejuvvo sierra riektesubjektan ja movt galggaš dan dahkat.

Stuoradiggi čuovvolii bargujoavkku rávvaga ja Sámedikki bušeahhta lassánii 600 000 kruvnnuin 2005:s RNB 2005 meannudeami oktavuodas. Lassijuolludus galgai nannet Sámedikki hálddahusa siskkáldas goziheami ja Sámedikki bearráigeahččanávdegotti áššemeannudannávccaid, vrd. St.prp. nr. 65 (2004-2005) ja Árv.S. nr. 240 (2004-2005). Dát juolludus ii joatkašuvvan 2006 stáhtabušeahhtas.

Áššis 050/04 Sámedikki bušeahhta 2005 mearridii Sámediggi nannet Sámedikki hálddahusa ovttain controller-virggiin. Dasto lea Sámediggi áššis 058/05 Sámedikki bušeahhta 2006 lasihan juolludusa Sámedikki bearráigeahččanávdegotti barggu nannemii.

Hálddahuslaš ođđasisorganiserema oktavuodas 2005:s ášahii Sámediggi sierra dievasčoahkkinjodihangoddái. Dievasčoahkkinjodihangoddái ovdasvástádussan lea lávdegottiid ja dievasčoahkkimiid lágideapmi, meannudit áššiid čoahkkinjodihangoddái, válgalávdegoddái ja válganammagoddái, doaimmat čállin bearráigeahččangoddái, sámediggeválggat ja válganjuolggadusat ja diehtujuohkin iežas suorggis. Bargujoavkku jodiha bargujoavkku jodiheaddji. Direktovrras ja dievasčoahkkinjodihangoddái bargoadiovdasvástádus, ja čoahkkinjodiheaddjis lea bagadanváldi.

2.12. Sámedikki ja stáhtaráđi konstitušuvnnalaš ovddasvástádus

Dán oasis čilget ovttaskas stáhtaráđiid dahje ráđdehusa konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa dan doaimma guovdu maid Sámediggi doaimmaha. Bargo- ja searvadahttindepartemeanttas lea bajemus ovddasvástádus oktiiheivehit sámi áššiid. Bargo- ja searvadahttindepartemeantta ovddasvástádus sihkarastit ahte ráđdehusa ollislaš sámedipolitihka čađahuvvo, mielddisbukta ahte das leat iešguđet rollat nuppiid departemeanttaid guovdu; dieđuid juohkit sámedipolitihka birra ja gozihit ahte sámedipolitihka lea fárus go suorgepolitihka hábmejuvvo, gozihit ja árvvoštallat suorgepolitihka váikkuhusaid sámedipolitihkii, doalahit oppalaš gova sámedipolitihkalaš doaimmaid juolludusain, doaimmat fágadepartemeanttaid ja Sámedikki gaskaolmmájin ja sihkarastit ahte gulaskuddan- ja oassálastinvuogit čuvvojuvvojit. Dasa lassin galgá Bargo- ja searvadahttindepartemeanta veahkehit eará departemeanttaid mat guorahallet sámi álbmogii guoskevaš áššesurggiid. Fágadepartemeanttain lea maiddá ovddasvástádus iežaset surggiid siskkobealde. Juohke fágadepartemeanttas lea ovddasvástádus ieš čuovvolit sámedipolitihka čađaheami iežas surggiid siskkobealde. Dat gusto maiddá daidda ortnegiidda maid Sámediggi hálddaša.

Prinsihpalaččat sáhtta stáhtaráđđi ovddasvástáduslága § 11 vuodul, šaddat váldit ovddasvástádusa jus doaimmat sámi giela, kultuvrra ja serovdateallima nannema várás eai álggahuvvo. Dat ovddasvástádus sáhtta maiddái gustot jus dieđut sámi giela, kultuvrra ja servodateallima stáhtusa birra leat váilevaččat. Jus ovdamearkka dihte čájehuvvo ahte lea dárbu álggahit doaimmaid vai sámi gielat eai jávkka, ja dat ii čuovvoluvvo beaktilis doaimmaid bokte, de sáhtta dat leat áššáiguoskevaš stáhtaráđi konstitušuvnnalaš ovddasvástádus.

Bargo- ja searvadahttindepartemeantta bajemus ovddasvástádus ja iešguđet fágadepartemeanttaid ovddasvástádus iežaset surggiid siskkobealde, cegge gažaldaga stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa hárrái ja das man viiddis dat ovddasvástádus lea, ja das movt stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa prinsihppa oktiiheive Sámedikki sorjjasmeahtunvuoda prinsihppii.

Konstitušuvnnalaš ovddasvástádus lea čadnon Vuodđolága njuolggadusaide riikarievtti hárrái. Vuodđolága § 86 mielde lea Riikariekti dubmejeaddji váldi dakkár áššiin mat čuočaldahttojuvvojit ráđdehuslahtu vuostá, Stuoradikki vuostá dahje Alimusrievtti vuostá go galgá leat dahkan láhkarihkkuma iežas doaimma čadaheami oktavuodas. Konstitušuvnnalaš ovddasvástádus lea dalle ránggáštusovddasvástádus ja materiála ránggáštusmearrádusat čuvvot guovvamánu 5.b. 1932 lága nr. 1 Ránggáštusa birra daid daguid ovddas mat áššáskuhttojuvvojit riikarievttis (ovddasvástádusláhka). Lágas eai leat njuolggadusat mat njuolggagustojit stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádussii dalle go lea fápmuduvvon, muhto dattege sáhttet olu dáin mearrádusain leat áigeovdilat.⁶⁴ Ovddasvástáduslága § 8 b bustáva mielde, sáhtta ráđdehuslahttu guhte ii čadat Stuoradikki mearrádusa, dahje guhte doaimmaha stuoradiggemearrádusa vuostá, ránggáštuvvot. § 10 bidjá ránggáštusa ráđdehuslahttui guhte dagaha dahje váikkuha dasa ahte stáhta opmodagat dahje eará ruđat eai geavahuvvo dahje stivrejuvvo dohkálaš vuogi mielde dahje guhte earaládje jierpmemeahttumit doaimmaha doaimmas.⁶⁵

Go árvoštallá ovttaskas stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa daid mearrádusaid ovddas maid Sámediggi dahká, de ferte dat sorjjasmeahtunvuolta mii Sámedikkis lea sámelága mielde ja maŋit áiggi ovdáneapmi sámepolitiikka leat deatalaš vuodđun. Álbmotválljejuvvon orgánan lea Sámedikkis stuora friddjavuohta. Sámediggi ii leat dábálaš etáhta dahje ráđdehusa vuollásaš orgána, ja danne ii sáhte ráđdehus váldit ovddasvástádusa Sámedikki politiikkalaš doibmii dahje politiikkalaš mearrádusaide maid Sámediggi dahká iešguđet surggiin.

Stáhtabušehta juolludusaid dáfus lea dattege stáhtaráđis ovddasvástádus fuolahit ahte Stuoradikki mearrádusaid eavttut čuovvoluvvojit. Dan čilge Justiisadepartemeantta láhkaossodat ođđajagimánu 26.b. 1995 reivves Gielda- ja guovlodepartementii ná (dás jorgaluvvon)

”Sámedikki sorjjasmeahtunvuodas lea mearkkašupmi stáhtaráđi konstitušuvnnalaš ovddasvástádussii. Dannege stáhtaráđis ii leat bagadan- dahje bearráigeahččánváldi Sámedikki guovdu, de ii leat vuodđu váldit konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa Sámedikki mearrádusain dahje doaimmas muđui. Sáhtta dattege leat nu ahte Sámediggi (a) lága vuodul, (b) stuoradiggemearrádusa vuodul dahje (c) eará vuodu vuodul doaim-

⁶⁴ Vrd Ođđajagimánu 26. b. 1995 reivve Justiisadepartemeantta láhkaossodagas Gielda- ja guovlodepartementii, áššenummar (94/1422 E).

⁶⁵ Lassin konstitušuvnnalaš ovddasvástádussii dáidá maiddái čuožžilit parlamentáralaš ovddasvástádus. Parlamentáralaš ovddasvástádus mearkkaša dábálaččat ráđdehusa dahje ovttaskas stáhtaráđi geatnegasvuoda geassádit go stuoradiggi mearrádusa bokte ovddida eahpeluohttámuša.

*maha válddi dahje doaimma mii gullá stáhtaráđi bagadan- dahje bearráigeahččan- válddi vuollái. Jus nu lea de šaddá maiddá konstitušuvnnalaš ovddasvástádus nu viiddis go dat válddi čadaheapmi (doaibma) lea. Man muddui iešgudet surggiid stáhtaráđiin lea dakkár bagadan- dahje bearráigeahččanváldi lea guoskevaš láhkavuođu dulkoma duohke.*⁶⁶

Láhkaossodat cealká ahte Sámediggái eai leat lága bokte dahje láhkavuođu bokte biddjon barggut mas láhka seammás bidjá ráđdehussii dahje departementii bagadan- dahje bearráigeahččanválddi Sámedikki guovdu. Sámi kulturmuutosuodjalusa dáfus leat dattege barggut ja váldi fápmuduvvon Sámediggái ja Sámediggi gullá dalle fágalaččat Riikaantikvárii.

Láhkaossodat čujuha juolludusnjuolggadusaid § 10:ii (ovddeš § 17) dárkkistanvejolašvuoda birra, erenoamáš gozihan- ja bagadanválddi hárrái mas lea Stuoradikki mearrádus vuoddu. Dat gusto ee. almmolaš orgánaide mat eai leat departemeantta dárkkisteami ja goziheami vuolde ja dat čuodjá ná: *”Go stáhtaruđain addojuvvo doarjja almmolaš dahje priváhta doib- mii mii muđui ii leat departemeantta goziheame vuolde, de galgá dan hálddašansuorggis mii doarjaga addá ja Riikarevišuvnnas, leat vejolašvuolta, jus doarjjaoažžu guovdu ii mearri- duvvo eará, dárkkistit ahte ruđat geavahuvvojit evttolaččat”*.

Sámedikki sorjjasmeahtumis dili geažil, jáhkká Láhkaossodat ahte juolludusnjuolggadusaid § 10 (ovddeš § 17) maiddá gusto dalle go ruđat juolluduvvojit Sámediggái. Láhkaossodat jáhkká maiddá ahte dan mearrádusa rihkkun sáhtá prinsihpalaččat mielddisbuktit konstitu- šuvnnalaš ovddasvástádusa. Lassin juolludusnjuolggadusaid § 10:ii (ovddeš § 17) sáhtá ovt- taskas juolludusmearrádus mielddisbuktit ahte ráđdehus dahje departemeanta oažžu bearrái- geahččan- dahje bagadanválddi Sámedikki guovdu juolluduvvon ruđaid geavaheami (juohki- ma) oktavuodas. Man viidát dat váldi manná, lea guoskevaš juolludusmearrádusa dulkoma duohken.

Bagadan- dahje gozihanváldi Sámedikki guovdu ráddjejuvvon surggiin eará vuoduin go lágain dahje stuoradiggemearrádusain, lea gažaldat maid Láhkaossodat čilge nu ahte vejolaš vuoddu lea fápmudeami ráđdehusas dahje departemeanttas Sámediggái. Dan oktavuodas cealká Láhkaossodat ahte (dás jorgaluvvon)

”Dannego Sámediggi ferte lohkkot sorjjakeahtes orgánan ráđdehusa/departemeantta ektui, de lea eahpesihkar sáhtá go (ja man muddui) ráđdehus/departemeanta fápmu- dit válddi Sámediggái almmá láhkavuođu dahje plenarmearrádusa haga. Dás dattege eat guorahala dan lagabui. Muhto rávvet ahte boahhteáiggis árvoštallat gažaldaga dárkilet láhkavuođu birra Sámedikki fápmudeami hárrái.”

Dainna eavttuin ahte ráđdehusa/departemeantta fápmudeapmi (mas ii leat sierra láhkavuoddu lágas) Sámediggái lea lobálaš, de sáhtá Láhkaossodaga oaivila mielde (dás jorgaluv- von) *”...jearrat makkár ovddasvástádus fápmudeaddji válddis lea Sámedikki fápmočadaheamis (ja juolluduvvon ruđaid ovddas). Ovddasvástádus lea nannosit čadnon daidda dárkkistanvugiide mat fápmudeaddji orgánas leat. Fápmudeaddji orgánas leat vejolašvuodas gohcit fápmudanmearrádusa vuodul dan suorggis mas váldi lea addojuvvon.”*

Láhkaossodat čujuha Frihagenii, Forvaltningsrett oassi 1, 1991, s 242 mas celkojuvvo (dás jorgaluvvon): *”Fápmudeapmi ii mearkkaš ahte dat orgána mii lea fápmudan, lea eret addán*

⁶⁶ Reive sáddejuvvui ”Konsekvenser forbundet med en overgang til en friere budsjettmessig stilling for Same- tinget” nammasaš raportta ráhkadettiin mii ovddiduvvui njukčamánu 1996:s.

iežas gelbbolašvuoda. Das ii leat duššefal vejolašvuoha doaimmahit bearráigeahču, muhto dat lea dábálaččat geatnegahtton bearráigeahččat movt fápmuduvvon váldi geavahuvvo ja vejolaččat maiddáid addit dárkilet njuolggadusaid. Dat orgána mii lea fápmudan [...]ferte maiddáid sáhttit addit direktiivvaid das movt konkrehta áššit galget mearriduvvot. Nu ferte leat vaikko dat orgána mii fápmuduvvo iešalddis ii leat fápmudeaddji orgána vuollásaš mohttege.”

Láhkaossodat gávnnaha ođđajagimánu 26.b. 1995`reivvestis ahte fápmudeaddji orgána iešalddis sáhtta addit oppalaš bagadusaid, njuolggadusaid áššemannudeami hárrái, geavahit lága ja doaimmahit árvoštallama ja addit rávvagiid ovttaskas áššiin, ja sáhtta ieš mearridit makkár gozihanbeliid dat dáhttu bisuhit alddis. Jáhkkinis lea fápmudeaddji orgánas ovdasvástádus gozihit Sámedikki doaimma ja seaguhit iežas áššái jus fuomáša moaittahahtti diliid fápmuduvvon válddi geavaheamis. Láhkaossodaga oaivila mielde sáhtta dat mielddisbuktii ovdasvástádusa jus dat gozihanbealit mat fápmudeaddji orgánas leat dihto dilálašvuodas, eai váldojuvvo atnui, muhto dat lea dilálašvuoda duohken.

Sámi ulbmiliid hálddašeami dáfus, mearrida Sámedikki dievasčoahkkin ruđaid juolludeami njuolggadusaid. Departemeantaid ovdasvástádus dán oktavuodas lea bearráigeahččat ahte Sámedikki doarjjageavaheami njuolggadusat vástidit stáhta ekonomijamearrádusaid. Jus njuolggadusat eai čuovo ekonomijamearrádusaid, de mielddisbuktá dat jáhkkinis konstitušuvnnaš ovdasvástádusa ovdasvástideaddji stáhtaráđđái.

2.13. Sámedikki oktavuoha Stuoradiggái

Stuoradiggi lea váldán mállen addit Sámediggái vejolašvuoda doallat viidát ja sierra čoahkkinmiid lávdegottiiguin go dain leat áššit meannudeapmái main lea mearkašupmi sámi beroštumiide. Muhtun háviid lea Stuoradikki presideantagoddi váikkuhan dasa ahte leat dollojuvvo rabas gulaskuddančoahkkinmat Sámedikki ja lávdegottiid gaskka.

Go Stuoradiggi meannudii finnmárkkulága, de formaliserejuvvui Stuoradikki ja Sámedikki dialoga nu ahte Justiisalávdegoddi mearriduvvui doallat Sámedikkiin ráđđádallamiid. Duogáš dasa lei ahte stáhta galgai lága meannudettiin deavdit iežas ráđđádallangeatnegasvuoda ILO-konvenšuvnna nr. 169 olis. Sámediggi oaččui ráđđádallamiid maŋŋá árvalusa meannudeapmái ovdal go lávdegoddi ovddidii iežas loahpalaš árvalusa. ILO-konvenšuvnna nr. 169 mielde lea dábálaččat ráđđehus geatnegahtton ráđđádallat. Muhto nu movt finnmárkkulága meannudettiin, de sáhtta muhtun oktavuodain leat lunddolaš ahte Stuoradiggi ráđđádallá Sámedikkiin.

Muđui giedahallá Stuoradiggi jahkásaččat stuoradiggediedáhusa Sámedikki doaimma birra. Dan diedáhusa meannudettiin dollojuvvo rabas gulaskuddančoahkkin Sámedikkiin. Lávdegotti mearkašumit jahkediédáhussii ja ráđđehusa vástádus Sámedikki jahkediédáhussii boahtá ovdan lávdegotti árvalusas⁶⁷.

Stuoradiggi meannuda gažaldagaid mat leat čadnon Sámediggái maiddáid stáhtabušehta giedahallama oktavuodas.

Muđui lea sámedikkiid oktavuoha našunalčoahkkinmiidda čilgejuvvo davviriikkalaš sámekonvenšuvnna 18. artihkkalis. Artihkal evttoha reguleret sámedikki ja našunalčoahkkinmiid oktavuoda, ja celkojuvvo ee. ahte gažaldagain main lea mearkašupmi sápmelaččaide, galgá sámedikki oaivil vuhtiiváldojuvvot dakkár áššiin mat erenoamážit gusket sápmelaččaide. Dán

⁶⁷ Geahča ovdamearka dihte Árv. S. nr. xxx (2006-2007).

evttohusa mielde lea Sámedikkis riekti čilget oainnus njuolga našunalčoahkkimii dahje lávdegottiide dahje eará orgánaide mat gullet našunalčoahkkimii. Lea našunalčoahkkin mii iežas njuolggadusaid bokte mearrida movt áššit galget giedahallojuvvot.

2.14. Sámedikki oktavuoha gielddaide ja fylkkagielddaide

[St.dieđ. nr. 55:s \(2000-2001\)](#) Sámeapolitihka birra guorahallojuvvo Sámedikki oktavuoha báikkálaš ja guovllu dássái ([kap. 5.2](#)). Stáhta ovddasvástádus fuolahit ahte sápmelaččaid vuoigatvuođat eamiálbmogiin devodojuvvot, ii sáhte sirdojuvvot vuolit hálddašandásiide nugo gildii dahje fylkkagildii. Lea stáhta ovddasvástádus fuolahit ahte leat doarvái doaibmaneavvut deavdit geatnegasvuođaid. Vuđolaš vuoigatvuođaid dáfus sáhtá danne leat dárbu addit dihto stáhtalaš čujuhusaid nannen dihte stáhta sámeapolitihkalaš geatnegasvuođaid ollašuttima buot hálddašandásiin. St.dieđ. nr. 55:s nannejuvvo ahte gielddat berrejit ávžžuhuvvot ieža vuhtiiváldit sámi beroštumiid, ja gielddat fertejit oažžut doarvái dieđuid almmolaš sámeapolitihka birra ja rievttálaš vugiid birra mat leat ásahuvvon – ja ahte lea stáhta geatnegasvuohta fuolahis dárbbalaš dieđuid buot dásiid almmolaš bargiide.

Sámelágas, mánáidgárdelágas ja oahpahuslágas leat mearrádusat mat njuolgga váikkuhit gielddaide, ja dat leat dalle mielde reguleremis dihto oktavuodaid Sámedikki ja stáhta gaskka. Fylkka- ja gielddaplánemis leat stuora váikkuhusat sámi beroštumiide, ealáhusaide ja kultuvrii dain guovlluid gos sápmelaččat ássat. Plána- ja huksenláhka lea luonddu- ja resursahálddaš-eami deatalaččamus láhka. Sámi servodatberoštumiid vuhtiiváldin ii leat sierra namuhuvvon lágas. Dat perspektiiva lea guovtti johtočállosis maid Birasgáhttendepartemeanta lea čállán. T-2/98 johtočálus cealká ahte fylkkagielddat ja gielddat berrejit váldit fárrui Sámedikki plánaid fylkka- ja gielddaplánemis dain guovlluin gos leat sámi beroštumit. T-3/98 johtočállosis ges celkojuvvo ahte fylkkaplánen maid galgá leat mielde sámi kultuvrra, servodaga ja ealáhusaid nannemis ja ovdánahttimis, ja ahte Sámediggi galgá váldot fárrui fylkkaplánemii ráđdeaddi orgánan dain fylkkain gos leat sámi ássan- ja geavahanguovllut. 2007 giđa dáidá Stuoradiggái ovddiduvvot ođđa plána- ja huksenláhka. Plánaláhkálávdegoddi⁶⁸ evttoha ahte sámi beroštumit namuhuvvojit sierra lágas. Plánaláhkálávdegoddi evttoha maidái ahte Sámedikkis galgá leat váidalusriehti dain áššiin main lea erenoamáš mearkkašupmi sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái dahje servodateallimii.

Sámedikki ovttasbargu gielddaiguin lea positiivadit ovdánan áiggi mielde, erenoamážit dain gielddain mat gullet Sámi ovdánahttinforandda geográfalaš doaibmaguvlui ja sáme giela hálddašanguvlui. Sámediggi lea leamaš ja boahtá ain leat aktiiva beallin iežas doaibmaneavvuid geavaheami bokte mat adnojit báikkálaš doaimmaid álggaheapmái ealáhuseallima, giela- ja kultursuoggis.

2002-2006 áigodagas lea Sámediggi dahkan ovttasbargošiehtadusaid fylkkagielddaiguin Finnmárkku rájes gitta Hedmárkui. Sámedikki ja fylkkagielddaid ovttasbargošiehtadusat lea ođđa elemeanttat sámeapolitihkas ja guovllupolitihkas, main sáhtá leat stuora mearkkašupmi mángga oktavuodas. Golmmá davimus fylkkagielddaiguin leat dahkkon sierra šiehtadusat, ja lullisámi guovllus lea dahkkon oktasaš šiehtadus Nordlánddain, Trøndelágafylkkaiguin ja Hedmárkkuin. Šiehtadusaid ulbmil lea nannet sámi kultuvrra, giela ja servodateallima, ja nannet fylkkaid ja Sámedikki ovttasbarggu ja ovttasbargoarenaid. Šiehtadusain lea veahá iešgudetlágán hápmi. Muhto buot šiehtadusat mielddisbuktet viiddis ja konkrehta ovttasbarggu mii lea vuodđuduvvon iešgudetge beali politihkalaš jodiheapmái.

---

⁶⁸ NOU 2003:14 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven

Šiehtadusat ovddidit maiddái oktasaš ovddasvástádusa ollislaš servodatovdáneamis, ja dat sisttisdoallet sihke politihkkaovdánahttima ja geažosáiggi ovttasbarggu hálddašeamis ja mángga eará suorggis. Ealáhusovdánahttin ja guovllu plánen ja areálahálddašeapmi leat guovddážiš šiehtadusain. Ovttasbargu lea eaktodáhtolaš ja beliid buoredáhtu duohken. Ovttasbargošiehtadusat leat juo mielddisbuktán olu konkrehta ja buriid bohtosiid.⁶⁹

---

⁶⁹ Šiehtadusat leat Sámedikki neahttasiiddus:
<http://www.samediggi.no/fil.asp?MI1=1&MI2=261&FilkategoriId=44&back=1?>

3. Stáhtalaš orgánaid gullelašvuodahámit⁷⁰

3.1. Hálddašanorgánat

Hálddašanorgánat lea stáhtalaš doaimmaid organiserema váldovuohki, ja lea oppalaččat daid njuolggadusaid vuollásaš mat gustojit stáhtahálddašeapmái, dasa gullet Stuoradikki juolludan-njuolggadusat, stáhta ekonomijahálddašeami njuolggadusat, almmolašvuodáláhka ja hálddašanláhka. Bargit leat stáhtavirgeolbmot geat gullet virgeolbmolága ja virgeriidolága vuollái. Hálddašanorgánaid sáhtá bajit váldi geažosáiggi bagadit. Stuoradikki stáhtabušeahhtameannudeamis ja departemeanttaid jáhkásaš juolludanreivviin leat dárkilet gáibádusat ja čujuhusat iešguđet hálddašanorgánii. Dábálaččat earuhuvvojit golmmalágán hálddašanorgánat:

- dábálaš hálddašanorgánat
- hálddašanorgánat main leat erenoamáš fápmudusat
- hálddašanfitnodagat

3.1.1. Dábálaš hálddašanorgánat

Dábálaš hálddašanorgánaid sáhtá oanehaččat čilget ná⁷¹:

Stivren- ja ovddasvástádusdilit

- Hálddašanorgánat leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovdnan, stáhtaeiseválddit stivrejit bagadusa bokte; dat leat njuolgga Gonagasa ja guoskevaš departemeantta organiseren- ja stivrenválddi ja dábálaš bagadusa vuollásaččat.
- Guoskevaš stáhtarádis lea konstitušuvnnalaš ovddasvástádus buot beliide orgána doaimmas (jus eiseváldi ii leačča ráddjen dán lága bokte).
- Lea vejolašvuotta bajit stivremii buot beliin geažosáiggi doaimmas.
- Direktovrra/beaivválaš jodiheddjiid nammada dávjá Gonagas/guoskevaš departemeanta.

Ekonomiija ja bargiid hálddašeapmi

- Stáhta ekonomijahálddašeami (bušeahhta ja rehketdoallu), bargiid hálddašeami ja oastima ja háhkama oppalaš njuolggadusat gustojit.
- Doaibma oážžu ruđalaš resurssaid Stuoradikki juolludusaid bokte maid oážžu háldosis departemeanttas juolludusnjuolggadusaid ja stáhta ekonomijanjuolggadusaid mielde.
- Stáhtas lea ekonomalaš ovddasvástádus doibmii mii ii sáhte reastaluvvat.
- Investeremat dahkkojit reaidoruhtaprinsihpa mielde.
- Investeremat ruhtaduvvojit stáhtakássain, ja daidda ii sáhte ovttaskas doaibma lonet.
- Riikarevišuvdnadárkkisteapmi čađahuvvo das ahte juolludusat hálddašuvvojit gustojeaddji njuolggadusaid mielde ja Stuoradikki juolluduseavttuid mielde.

Bargiid árvu ja almmolašrievttálaš geatnegavuodát

- Bargiin lea stáhtavirgeolbmo árvu ja gullet virgeolbmolága ja virgeriidolága vuollái.
- Stáhta ja válдоorganisašuvnmaid váldošiehtadus ja tariffašiehtadusat gustojit bargiide.
- Áššemeannudeapmi ferte čađahuvvot hálddašanlága njuolggadusaid mielde jus sieralágain ii leačča celkon earaládje. Hálddašanlágas leat eareteará njuolggadusat bealálašvuoda birra ja njuolggadusat váidinvejolašvuodain, váidinmeannudeamis ja das gii lea váidinásahus.

⁷⁰ Čilgehusat dás leat eanas muddui váldon [NOU-rapport 2003:34](#) Mellom stat og marked. Selvstendige organisasjonsformer i staten, [kap.3](#) Iešguđetlágán mállet organiseret stáhtalaš orgánaid.

⁷¹ NOU 1999:15 Hvor nært skal det være, [kapihtal 5.4.2](#)

- Almmolašvuodaláhka gusto dan doibmii maid hálddašanorgána jodiha jus eará ii leačča mearriduvvon lágas dahje lága olis. Lága doaibmaviidodat lea vuđolaččat seamma viiddis go hálddašanlága.
- Hálddašanorgánat gullet Siviilaáittardeaddji gelbbolašvuoda vuollái.

3.1.2. Hálddašanorgánat main leat sierra fápmudusat

Hálddašanorgánat main leat sierra fápmudusat leat dábálaččat doaimmat main leat erenoamáš bušehttafápmudusat. Dat lea eanas muddui čadnon dasa ahte doaibma lea nettobušeterejuvvon ja nappo oažžu juolludusa 50-poastta bokte, nu movt Sámediggi oažžu. Stuoradiggi dahká duššefal ovtta dahje muhtun bušehttamearrádusaid mas stáhtakássa ekonomalaš doarjja mearriduvvo. Sisaboadut ja golut mat leat eambo go dat juolludusat eai boađe ovdan stáhtabušehtas ja doaibma sáhtta ieš mearridit juolludeami doibmii ja investemiidda. Nettobušetteren addá stuorát ekonomalaš ja doaimmalaš njuovžilisvuoda.

Mañemus logijagis leat olu stáhtalaš doaimmat rievdaduvvon dán čatnanmállii. Doaimmat sáhttet oažžut liigefápmudusaid, ovdamearkka dihte hálldahuslaš, fágalaš dahje bargiideguoskevaš gažaldagaid hárrái.⁷² Dát čatnanmálle lea erenoamážit adnon dutkamis ja alit oahpus.⁷³ Hálddašanorgánat main leat sierra fápmudusat šaddet eanasmuddui stáhta ekonomiijanjuolggadusaid vuollái, ja Ruhtadandepartemeanta lea juovlamánu 21.b. 2005 johtočállošis (R-106) mearridan dárkilet njuolggadusaid dasa makkár spiehkasteamit leat áigegeuvdilát.

Eanas hálddašanorgánat main leat sierra fápmudusat leat fágalaččat sorjjasmeahttumat juogo njuolggadusaid dahje lága bokte. Nettobušeterejuvvon hálddašanorgánain sáhttet muhtun ovttaskas oktavuodain leat sierraortnegat bargiide, ovdamearkka dihte spiehkasteamit virgeolbmo- ja virgeriidolágas, ja spiehkasteamit hálddašanlágas ja/dahje almmolašvuodalágas. Dat doaimmat eai leat sierralágán doaimmat ja daidda sáhttet gullat dutkaninstituhtat, universitehtat ja allaskuvllat, doarjja- ja foandahálldašeapmi ja árvovuodđuduvvon doaimmat main lea gelbbolašvuodha dihto fágasuorggis, ovdamearkka dihte Dásseárvoguoovddáš ja Geavaheddjiid áittardeaddji. Maiddái Gonagaslaš Hoffa, Ráfikorpsa ja Svalbárdabušehtta ožžot juolludusaid 50-poastta bokte. Doaimmain lea buori muddui iešstivrejupmi vaikko ožžot ruhtajuolludemiid stáhtas. Doaimmat leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovdnan, ja dain váldá stáhta politihkalaš ja ekonomalaš ovddasvástádusa. Ággan nuppástuhtit dábálaš hálddašanorgánaid orgánan main leat sierra fápmudusat, lea dat go leat sávvan stuorát ekonomalaš doaibmanfriddjavuoda lassisisaboaduid hálddašettiin. Čatnasupmi stáhtii muddejuvvo juolludanmearrádusaid hábmema bokte ja ekonomiijanjuolggadusaid hábmema bokte, ja sáhtta muddejuvvot lága bokte nu movt ovdamearkka dihte universitehta- ja allaskuvlaláhka dahká.

3.1.3. Eará stáhtalaš friddjadoaimmat

Leat olu friddja stáhtalaš doaimmat mat leat organiserejuvvon hálddašanorgánan dakko bokte ahte jahkásaš ruhtajuolludeamit luvvejuvvovit stáhtabušehta doaibmapoasttain. Doaimmat eai heive Ruhtadandepartemeantta definišuvdnii hálddašanorgánas mas leat sierra fápmudusat dannego juolludusat eai addo 50-poastta bokte. Muhtun doaimmaide sáhtta dušše Gonagas stáhtarádis addit fágalaš bagadusa nu ahte konstitušuvnnaš ja parlamentáralaš ovddasvástádus fágalaš gažaldagain gáhččá ráđdehusa nala. Dat guoská ovdamearkka dihte áššáskuhttin-eiseváldái. Muhtun doaimmaide ii leat Gonagasas stáhtarádis ge makkárge fágalaš бага-

⁷² [Veileder i statlig budsjettarbeid](#), mearkkašumit juolludusjuolggadusaide, čuokkis 2.2.2.5.

⁷³ 2004 rájes lea buot stáhtalaš universitehtain ja allaskuvllain dat čatnanvuohki.

danváldi, muhto dain doaimmain lea departemeanttas dahje ráđđehusas dihto gelbbolaš-
vuohta/bagadanváldi eahpe-fágalaš gažaldagain. Duopmostuolut gullet dán jovkui⁷⁴.

Duopmostuollohálddahus

Duopmostuollohálddahus ásahuvvui Troandimis 1.11.2002 ja das lea hálddahuslaš ovddas-
vástádus duopmostuoluide. Duopmostuollohálddahus lea organiserejuvvon sorjjakeahtes
stáhtalaš orgánan ja dan jođiha stivra.

Stuoradikki, ráđđehusa, Justiisadepartemeantta ja Duopmostuollohálddahusa ovttasdoaibma
suddjejuvvo Duopmostuollohálddahusa doaimma lánkaaddon rámmaeavttuid vuodul.
Rámmaeavttut čuvvot njeallje váldoprinsihpa⁷⁵:

- Justiisadepartemeanttas ii galgga leat dábálaš bagadanváldi duopmostuoluid badjel
hálddahuslaš áššiin dan doaibmiválddi návcca vuodul maid Vuodđolága § 3 addá.
- Stuoradikki bušeahttaárvalusmeannudeami oktavuodas ožžot dat ovddasvástádussuorggit
mat leat biddjon Duopmostuollohálddahussii guovddášmearriduvvon njuolggadusaid.
- Duopmostuollohálddahusa stivren čađahuvvá lága, lánkaásahusa dahje Stuoradikki ple-
narmearradusa bokte dábálaš vuogi mielde ráđđehusa árvalusa vuodul.
- Ráđđehus galgá gonagaslaš resolušuvnna bokte sáhttit bagadit Duopmostuollohálddahusa
hálddahuslaš ovttaskasáššiid ektui.

Duopmostuollolága kap. 1 A⁷⁶ čilge Duopmostuollohálddahusa doaimma. Lánka nanne ahte
Duopmostuollohálddahusa doaimma ja duopmostuoluid hálddašeami jáhkásaš njuolggadusat
galget mearriduvvot Stuoradikki bušeahttaárvalus meannudeami bokte. Duopmostuollo-
hálddahus galgá ovddidit duopmostuoluid bušeahttaárvalusa departementii (§ 33 c). Duopmo-
stuollokommišuvnna eanetlohku⁷⁷ evttohii lánkanannet dan ahte bušeahttaárvalus dovddusin-
dakkko Stuoradiggái. Departemeanta ii dorjon dan, muhto Justiisalávdegoddi celkkii ahte
*”dat ii dattege hehte duopmostuollohálddahusa sáddemis bušeahttaárvalusa Stuora-
diggái.”*⁷⁸

Jáhkásaš bušeahttameannudeami rámmaid siskkobealde, eaktuduvvo ahte Duopmostuollo-
hálddahusas galgá leat mearkkašahtti doaibmafriddjavuohta oasseulbmiliid hábmemis ja
doaibmabijuid válljemis. Jus leažžá dárbu daguide gaskaáigodagas, de ferte ráđđehus čađahit
iežas bagadanrievtti dahje ovddidit sierra evttohusa Stuoradiggái.

Riikarevišuvdna bearráigeahččá Duopmostuollohálddahusa ja dat gullá Siviilaáittardeaddji
vuollái seammaládjje nu movt eará stáhtalaš orgánat. Duopmostuollohálddahusa doaibma lea
gullelaš hálddašanlága ja almmolašvuodálága vuollái (Duopmostuolloláhka § 33 b). Duop-
mostuollohálddahus oažžu juolludusas Justiisadepartemeantta kap. 411, poastta 01 bokte.

Evttohusastis boahttevaš ovddasvástádusjuohkimii ja rámmaeavttuide guovddáš duopmo-
stuollohálddahusa hárrái (vrd. Od.prp. nr. 44 (2000-2001)), deattuhii Justiisadepartemeanta
seammaládjje go Duopmostuollokommišuvdna, ahte go lea sánka ráđđehusa ja duopmostuo-
luid hálddahusa oktavuoda birra, de ferte parlamentáralaš ovddasvástideaddjis leat dihto ovd-
dasvástádus. Justiisadepartemeanta ii loga leat áigejuovdiln váldit Stuoradikki stivrema ja
dárkkisteami eret, ja čujuha ahte ii oktage stáhtalaš doaibma leat dakkár ahte ii leat gullelaš

⁷⁴ [Ot.prp. nr. 44 \(2000-2001\)](#) Om lov om endringer i domstolloven m.m. [kap 7.10.1](#)

⁷⁵ Vrd. [Ot.prp. nr. 44 \(2000-2001\)](#) Om lov om endringer i domstolloven m.m. ja [Innst. O. nr. 103 \(2000-2001\)](#)

⁷⁶ [Domstolloven kapittel 1A Den sentrale domstoladministrasjonen](#)

⁷⁷ Vrd. [NOU 1999:19 Domstolene i samfunnet](#)

⁷⁸ [Innst. O. nr. 103 \(2000-2001\)](#)

departemeanttaid ja stáhtaráđiid vuollái nu ahte stáhtaráđis ja ráđđehusas lea parlamentáralaš ja konstitušuvnnalaš ovddasvástádus Stuoradikki ektui doaimma dahje doaibmaosiid dáfus.

Diehtobearráigeahčču ja Personsuodjaluslávdegoddi

Diehtobearráigeahčču lea sorjjakeahtes hálddašanorgána mii hálddahuslašččat gullá Gonagasa ja departemeantta vuollái. Ráđđehusas ii leat bagadanváldi Diehtobearráigeahčču badjel dalle go Diehtobearráigeahčču lága vuodul čadaha válddis ovttaskas oktavuodain, vrd. Persondiehtoláhka § 42⁷⁹. Bearráigeahčču ásaheavvui ođđajagimánu 1.b. 1980:s ja dat galgá dárkkistit ahte persondiehtoláhka čuvvojuvvo. Diehtobearráigeahčču lea sihke bearráigeahčči ja áittardeaddji, ja dat lea friddja departemeantta ja ráđđehusa ektui. Diehtobearráigeahčču barggut ja váldi lea čilgejuvvon persondiehtolágas. Daid mearrádusaid maid Diehtobearráigeahčču dahká ovttaskas áššiin sáhtta vádit Personsuodjaluslávdegoddá, ja muhtun oktavuodain Gonagassii.

Personsuodjaluslávdegoddi mearrida váidagiid mat leat boahtán Diehtobearráigeahčču mearrádusaide, vrd. persondiehtolága § 43. Personsuodjaluslávdegoddi lea sorjjakeahtes hálddašanorgána mii hálddahuslašččat gullá Gonagasa ja departemeantta vuollái. Stuoradiggi nammada Personsuodjaluslávdegotti jodiheaddji ja nubbinjodiheaddji. Gonagas ges nammada vihtta eará lahtu. Gonagas sáhtta addit dárkilet njuolggadusaid Personsuodjaluslávdegotti organiserema ja áššemeannudeami hárrái.

Bearráigeahččaneiseválddit sáhttet, vrd. persondiehtolága, gáibidit daid dieđuid maid dárbašit nu ahte sáhttet doaimmahit iežaset doaimmaid. Diehtobearráigeahčču sáhtta gáibidit ahte persondieđuid meannudeapmi mii rihkku lága galgá bissehuvvot, dahje bidjat eavttuid mat galget ollašuttot vai meannudeapmi čuovvu lága. Diehtobearráigeahčču sáhtta maiddái sáhkkoht.

Diehtobearráigeahčču ja Personsuodjaluslávdegoddi ovddidit jahkediđáhusaide Gonagassii, vrd. §§ 42 ja 43. Jahkediđáhusat biddjojit ovdan Stuoradiggái jahkásaš stuoradiggediđáhusat mas maiddái leat departemeantta mearkkašumit jahkediđáhusaide. Juolludusat addojit Ođasmahttin- ja hálddašandepartemeantta bušehta bokte.

3.2. Doaimmat mat leat organiserejuvvon sierra riektesubjektan

Go stáhtalaš doaibma lohko sierra riektesubjektan, de mearkkaša dat ahte doaibma juridihkalaččat ii leat oassin stáhtas. Iešstivrejeaddji stáhtalaš doaimmat sáhttet organiserejuvot

- stáhtaoasusearvin
- stáhtafitnodahkan mat organiserejuvvojit stáhtafitnodatlága mielde
- sierralohpegávpevuodđudussan mat organiserejuvvojit sierra lágaid mielde
- dearvvašvuodafitnodahkan mat organiserejuvvojit dearvvašvuodafitnodatlága mielde
- vuodđudussan mat organiserejuvvojit ásaheavvot

Rievttálaš reguleren daid stáhtalaš doaimmaid dáfus mat leat organiserejuvvon sierra riektesubjektan lea dan organisašuvdnamále duohken mii doaimmas lea. Stáhtaoamastuvvon gávpevuodđudusaid dovdomearkkat leat ahte dat leat iešbirgejeaddji riektesubjeavttat main leat iežaset stivrenorgánat ja alddiineaset ovddasvástádus iežaset ekonomijii. Dasto lea stáhta gávpevuodđudusaid oamasteaddji ja stivre oamasteaddji sajis (generálačoahkkín/fitnodatčoahkkín/jahkečoahkkín) gávpevuodđudusa eará orgánaide ektui. Gávpevuodđudusat ruhtadit

⁷⁹ <http://www.lovddata.no/all/hl-20000414-031.html>

doaimma eanas muddui márkansisaboađuiguin, ja maiddái stáhtalaš juolludusaiguin mii lea dego buhtadussan doaimmaid ovddas maid servodat gáibida (muhtun háviid maiddái divva-giiguin). Bajemus gávpevuodđudusorgána vállje revisora. Riikarevišuvnna válđi lea gáržžiduvvon dasa ahte bearráigeahččat ahte guoskevaš stáhtaráđđi čadaha oamastandoaimmas rievttis ja oadjebas vuogi mielde, ja bearráigeahččat ahte vejolaš juolludusat adnojit Stuoradikki eavttuid mielde (stáhtaráđi konstitušuvnnalaš ovddasvástáduš). Iešalddis ii gusto hálddašanláhka ja almmolašvuodáláhka gávpedoaimmaide, muhto dat gustojit doaimmaide mat leat čadnon válđdi čadaheapmái dahje servodatlaš doaimmaide. Bargit eai leat stáhtavirgeolbmot ja sii eai gula dábálaččat stáhtain sohppojuvvon tariffašiehtadusaide.

[Dearvvašvuodafitnodatlágas](#) leat moanat sierramearrádusat mat leat heivehuvvon suorgái ja daidda erenoamáš stivrendárbbuide mat suorggis leat. Láhka nanne ahte hálddašanláhka gusto dearvvašvuodafitnodagaid doaimmaide. Ovttaskas mearrádusaid maid fitnodagat leat dahkan, sáhtá váidit departementii, jus sierra váidinásahus ii leat nannejuvvon lágas dahje láhkaásahusas. Departemeanta sáhtá addit láhkaásahusa das ahte gii galgá doaibmat váidinásahussan ovttaskas mearrádusaide maid fitnodagat leat dahkan. Dasto gusto maiddái almmolašvuodáláhka fitnodagaid doaimmas. Bargit eai leat stáhtavirgeolbmot, vrd. lága § 5. Láhka cealká maiddái ahte dearvvašvuodafitnodagat galget lohkkot almmolaš orgánan.

Stáhtalaš doaimmat sáhttet maiddái organiserejuvvot vuodđudussan. Vuodđudus lea iešoamasteaddji ovttat. Dan ii eaiggáduša stáhta dahje priváhta riektesubjeavttat. Vuodđudus sáhtá stivrejuvvot sierralágaid bokte, gáibádusaid bokte mat biddjojit njuolggadusaide ásaheami oktavuodas, lobi bokte nammadit stivrri/stivralahtuid ja bistevas ruhtadeami bokte stáhtalaš doarjjan.

Iešgudetlágán organisašuvdnamálliid dárbu ja dárkilet hábmen lea olu áššiid ja árvoštallamiid duohken, ee. doaimma ulbmila ja bargguid, doaimma márkánvuodá dási ja iešgudetlágán málliid duohken almmolaččat regulerejuvvon doaimmaid hárrái.⁸⁰

3.3. Stuoradikki vuollásaš ásaahasat

Stuoradikki vuollásaš ásaahasat leat Suodjalusa áittardeaddjelávdegoddi, Stuoradikki hálldahusa áittardeaddji, Stuoradikki bearráigeahččanlávdegoddi, iskan-, vákšun- ja sihkarvuodabálvalusa hárrái ja Riikarevišuvdna. Dat leat olgguldas, parlamentáralaš veahkeorgánat Stuoradikki ráđdehus- ja hálldahusdárkkisteapmái.⁸¹

Oktasaš dáidda ásaahusaide lea ahte daid lea Stuoradiggi ásaahan, dain lea sorjjakeahtesvuohka hálldahusa ektui, Stuoradiggi addá doaimmaide bagadusa – ee. almmolašvuodá hárrái, ja dat raporterejit njuolga Stuoradiggái. Siviilaáittardeaddji ja Riikarevišuvnna doaibma lea ásaahuvvon lága bokte. Jahkásaš doaibmabušehta dáfus, sádde Stuoradikki hálldahus bušehttaárvalusa Ruhtadandepartementti. Ruhtadandepartemeantta St.prp. nr. 1:s (2006-2007) (prográmmaoasis 00.40), lea ráđdehusa 2007 bušehttaárvalus seamma go Stuoradikki hálldahusa árvalus.

Stuoradikki hálldahusaáittardeaddji, Siviilaáittardeaddji

Siviilaáittardeaddji galgá Stuoradikki luohhtevasolmmožin, sihke váikkuhit dasa ahte olmmošvuogiatvuodát doahhtaluvvojit, ja bearráigeahččat ahte almmolaš hálldahusa eai dahkkojuvvo boasttuvuodát ovttaskas boargára vuostá. Dát galgá vuosttažettiin gozihuvvot

⁸⁰ Dát lea dárkileappot čilgejuvvon [kap.4:s](#) Styring og regulering av statseide virksomheter NOU 2003:34:s.

⁸¹ [Innst. S. nr. 210 \(2002-2003\) Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen](#), čuokkis 2.

iskkademiid bokte ja ovttaskas olbmuid ášševáidagiid meannudeami oktavuodas. Siviilaáittardeaddji ovddida maiddá áššiid iešheanalís.

Siviilaáittardeaddji nammadeapmi čilgejuvvo Vuodđolága § 75:s 1⁸². Stuoradikki áittardeaddji njuolggadusat leat mearriduvvon lágas⁸³. Áittardeaddji doaimma bagadusa mearrida Stuoradiggi, vrd. § 2. Áittardeaddji doaimmaha muđui doaimmas iešheanalaččat ja sorjjasmeahttumit Stuoradikkis. Áittardeaddji galgá addit jahkásaččat dieđu Stuoradiggái doaimmas birra, vrd. § 12. Jahkásaš juolludus addo Ruhtadandepartemeantta bušehttakapihtala 43, poastta 01 (37,1 milj. kr 2007:s) bokte.

Riikarevišuvdna

Riikarevišuvdna jodiha kollegiija mas leat vihtta riikarevisora maid Stuoradiggi vállje njealji jahkái. Riikarevišuvdna ulbmil, doaibma ja rámmaeavttut leat nannejuvvon Riikarevišuvdna lágas⁸⁴. Doaimmat leat lagabui čilgejuvvon Stuoradikki bagadusas⁸⁵ Riikarevišuvdna doaimma oasis, vrd. riikarevišuvdnalága § 3. Stuoradiggi sáhtá gohččut Riikarevišuvdna álggahit erenoamáš iskkademiid.

Stuoradikki riikarevisoranammadeapmi lea čilgejuvvon Vuodđolágas § 75 k:s⁸⁶. Láhka Riikarevišuvdna birra cealká Riikarevišuvdna sorjjasmeahttunvuoda birra ahte Riikarevišuvdna galgá doaimmahit doaimmaidis sorjjasmeahttumit ja iešheanalaččat, ja ahte Riikarevišuvdna ieš mearrida movt bargu galgá lágiduvvot ja organiserejuvot. Bušehta ja rehketoalu hárrái (§ 8) ovddida Kollegiija Riikarevišuvdna bušehttaárvalusa njuolggá Stuoradiggái. Kollegiija mearrida Riikarevišuvdna rehketoalu, ja revisora maid Stuoradiggi lea nammadan revidere rehketoalu. Reviderejuvvon rehketoallu ja revišuvdnačilgehus sáddejuvvo Stuoradiggái.

---

⁸² Dás jorgaluvvon: "...nammadit Olbmo guhte ii leat Stuordiggeáirras, dakkár vuogi mielde mii lea lagabui mearriduvvon Lágas, bearráigeahččat almmolaš Hálldašeami ja buohkaid geat dan bálvalit, sihkkarastin dihte ahte eai dahkkojuvvo Vearrivuodát ovttaskas Boargára vuostá;"

⁸³ Lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen av 22. juni 1962. <http://www.lovdato.no/all/nl-19620622-008.html>

⁸⁴ Lov av 7. mai 2004 nr. 21 <http://www.lovdato.no/all/nl-20040507-021.html>

⁸⁵ Instruks om Riksrevisjonens virksomhet av 11. mars 2004 oktan mearkkašumiiguin.

⁸⁶ Dás jorgaluvvon: "nammadit vihtta Revisora geat jahkásaččat galget geahččat Stáhta Rehketoaluid ja das almmuhit Osiid ja danne galget Rehketoalut addojuvvoat dáidda Revisoraide mañemusat guhtta Mánu mañnel dan Jagi Loahpa man ovddas Stuoradikki Juolludusat leat addojuvvon, ja maiddá dahkat Mearrádusaid Decisionválddi Ortnege hárrái Stáhta Rehketoalliid oktavuodas;"

4. Gielddaid ja fylkkagielddaid oktavuohhta ráđđehussii

Bargojoavku mii gieđahalai Sámedikki bearráigeahččanortnegiid oaivvildii *”ahte vejolaš čoavddus maid seadašii lagabui guorahallat, lea Sámedikki ásahit sierra riektesubjektan nu ahte Sámediggi oažžu seamma sorjjasmeahtumis dili politihkalaččat ja bušehta dáfus go fylkkagielddat ja gielddat.”* Dán kapihttalis čilget gielddaid ja fylkkagielddaid oktavuoda ráđđehussii čujuhettiin dasa ahte leat go buorre vuoddat maid sáhtášii sirdit Sámedikki formála dilálašvuoda ektui, ja Sámedikki ja ráđđehusa dialoga ektui.

4.1. Stáhtalaš stivreprinsihpat gielddasuorggi guovdu⁸⁷

Norgga servodagas adno báikkálaš iešstivrejupmi guovddáš árvun. Gielddat ja fylkkagielddat leat iešbirgejeaddji riektesubjeavttat, dain lea iešmearrideaddji váldi ja iešbirgejeaddji ovddasvástádus iežaset doaimma ovddas. Stáhtas ii leat oppalaš bagadanváldi gielddaid ja fylkkagielddaid badjel. Danne čađahuvvo stáhtalaš stivren gielddaid ja fylkkagielddaid dáfus eanas muddui lágaid, bušeahhtamearrádusaid ja šiehtadallamiid bokte.

Gieldda iešstivrenprinsihppa ii leat nannejuvvon vuodđolágas, muhto lea aŋkke ovttastuvvon ja nanu oassi Norgga politihkalaš stivrenvuogádagas. Gielddalahka addá nanu suoji stáhtalaš liiggálaš stivrema vuostá gielddaid doaibmačoavdima hárrái. Go gielddat ožžot ieža rehkega iežaset välljejamiid ovddas, de addojuvvojit seammás insentiivvat golloseasti doibmii. Gielddat ja fylkkagielddat váldet ieža ovddasvástádusa iežaset resursageavaheami ovddas ja fertejit heivehit doaimmaid sisabođuide. Ráđđehus ferte ges sihkkarastit doaimmaid ja ekonomalaš rámmaid oktiiheiveheami.

Buori báikkálaš heiveheapmái gáibiduvvo ahte gielddat ožžot doaibmavejolašvuodaid. Ráđđehus dáhttu unnimus lági mielde detáljastivret gielddaid, ja nu guhkás go vejolaš stivret ekonomiiija ja njuolggadusaid rámmaid bokte. Stáhta stivren gielddasuorggi hárrái ferte dásseduvvot nu ahte bálvalusfálaldat lea seammaárvosaš beroškeahttá ássangielddas ja ahte gielddaid ja fylkkagielddaid dárbu addit bálvalusaid ássiid sávaldagaid ja dárbbuid mielde, vuhtiiváldojuvvo.

Rámmadoarjja ja vearrosisabođut leat gielddasuorggi friddja sisabođut. Dat leat sisabođut maid gielddat ja fylkkagielddat besset friddjadit golahit almmá makkárge eará čujhusaid haga go lágaid ja njuolggadusaid. Vai gielddat ja fylkkagielddat bisuhivčče friddjavuoda heivehit bálvalusfállama ássiid dárbbuide, de lea ráđđehusa prinsihppa ahte gielddasuorggi galgá váldoáššálaččat ruhtaduvvot dakkár sisabođuiguin. Nu unnán doarjja go vejolaš galgá juolluduvvot várrejuvvon ruhtan. Dat galget eanemus lági mielde dušše juolluduvvot nuppástuhttináigodagain, ovdamearkka dihte jus lea bálvalusa hukseme, dahje daid háviid go doarjja dušše addo muhtun moatti gildii.

Dannego gielddain ja fylkkagielddain lea deatalaš ovddasvástádus fuolahit našovnnalaš čálgoortnegiid dego mánáidgárddiid, vuodđoskuvlla, joatkkaoahpu ja dikšun- ja ovddas-morašbálvalusaid, lea dattege lunddolaš ahte riikka eiseválddit sáhttet álggahit ođastusaid ja stuorát aŋggirdemiid dain surggiin. Riikka ođastusaid ja stuorát aŋggirdemiid čadaheapmi ja ruhtadeapmi lea máŋgii dáhpáhuvvan rámmaruhtadanvuogádaga olggobealde nu ahte máksojuvvojit sierra várrejuvvon ruđat doarjjan ruhtadit lassi doaibma- ja investerengoluid.

⁸⁷ Diedtut leat váldon [St. prp. nr. 61 \(2005-2006\) Om lokaldemokrati, velferd og økonomi i kommunesektoren 2007 \(kommuneproposisjonen\)](#)

4.2. Stáhtalaš dárkkisteapmi gielddasuorggi sisaboahtorámmain⁸⁸

Jahkásaš sisaboahtorámmaid mearrideapmi lea dat mainna stáhta sáhtta váikkuhit gielddasuorggi doaibmadási. Gielddaid váldogáldu iežaset doaimmaide leat Stuoradikki jahkásaš juolludusat. Stáhtalaš juolludusat gielddaide juhkkovuođot 60-poasttaid bokte stáhtabušehtas. Poasttat gokčēt gielddasuorggi ollislaš sisaboahtorámma (vearrosisaboadut, rámmadoarjagat, divvagat ja várrejuvvon doarjagat).

Juolludusjuolggadusain maid Stuoradiggi lea dohkkehan, leat mearrádusat das ahte guoskevaš departemeanttat galget oazžut dieđuid sin ovddasvástádussurggiin, vai ee. sáhttet raporteret Stuoradiggái olahuvvon bohtosiid birra, vrd. Juolludusjuolggadusaid § 13. Stáhta ekonomiijanjuolggadusaid prinsihppa lea ahte jus soames ulbmilii lea juolluduvvon ruhta, de ferte maiddáa govtolaččat dárkkistit ahte ruhta golahuvvo eavttuid olis, ja ahte árvoštallojuvvo leat go olahán jurddašuvvon ulbmila, vrd. ekonomiijanjuolggadusaid §§ 14 ja 15.

Gielddalágas leat mearrádusat mat geatnegahttet gielddaid ja fylkkagielddaid ráhkadit ekonomiijaplánaid ja bušehtaid boahhtevaš kaleanddarjahká. Ekonomiijaplána galgá sisttisdoallat unnimusat boahhtevaš njeallje bušehttajagi, ja dat galgá gokčat olles gieldda dahje fylkkagieldda doaimma ja addit realisttalaš gova plánaáigodaga vejolaš sisaboaduin, vurdojuvvon goluin ja vuoruhuvvon doaimmain. Jahkebušehtta lea geatnegahtti plána álbmoga čálgofálaldagas daid sisaboaduid vuodul maid Stuoradiggi buori muddui váikkuha mearrádusaidis bokte. Gielddalágas lea láchkanannejuvvon ahte ekonomiijaplána ja jahkebušehtta galgá sáddejuvvot stáhtalaš eiseválddiide diehtun. Ággan dasa lea dárbu čuovvut gielddaid doaimma, ee. rávvagiid ja bagadeami vuodđun.

Gielddain ja fylkkagielddain lea rehketdoallogeatnegasvuohta, ja dat galget gielddalága § 48 vuodul, ráhkadit jahkereketdoalu ja jahkediđáhusa juohke kaleanddarjagi. Jahkereketdoallu galgá čájehit man olu ruhta sáhtta geavahuvvot ja movt dat lea geavahuvvon. Jahkediđáhus galgá ee. čilget diliid maid lea deatalaš diehtit go gielddaid ja fylkkagielddaid ekonomalaš dilli ja doaimmaid bohtosat árvoštallojuvvojit, ja mat eai boađe ovdan jahkereketdoalus.

Geažosáiggi diehtujuohkin gielddaid ovdáneamis lea eaktun vai stáhta sáhtta fuolahit iežas bajemus ovddasvástádusa gielddasuorggi bealis. Gielddat ja fylkkagielddat leat danne geatnegahtton raporteret stáhtii ee. resursageavaheami ja bálvalusbuvttadeami birra KOSTRA-málle.⁸⁹

KOSTRA (KOMMUNE-STAT-RAPPORTERING dahje GISTRA GIELDA-STÁHTA-RAPORTEREN, muhto dás KOSTRA) lea našovnnalaš diehtujuohkinvuogádat mii addá stivrendieđuid gieldda doaimmain. Dieđut gielddalaš bálvalusain ja resursageavaheamis iešguđet bálvalussurggiin registrerejuvvojit ja oktiiheivehuvvojit vai mearrádusdahkanit sihke riikka dásis ja báikkálaš dásis ožžot áššáiguoskevaš dieđuid. Dieđut galget addit buoret vuodu analysii, plánemii ja stivremii, ja dakko bokte veahkehit dat árvoštallat olahuvvojit go našovnnalašulbmilat. KOSTRA galgá álkidahttit raporterema gielddain stáhtii dainnalágiin ahte dieđut raporterejuvvojit dušše oktii vaikko sáhttet geavahuvvot iešguđetlágán áššiide.

⁸⁸ Dieđut leat váldon NOU 2004: 17:s Statlig tilsyn med kommunesektoren ja Ot.prp. nr. 43:s (1999-2000) Om lov om endring i lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner

⁸⁹ Gielda- ja guovlodepartemeantta neahttasiiddut KOSTRA birra
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/KOSTRA/Om-KOSTRA.html?id=412867>

Gielddalága § 59 mielde sáhttet golbma áirasa dahje eanebut gielddastivrras dahje fylkkadikkis ovttas fievrridit mearrádusaid maid álbmotválljejuvvon orgána dahje gieldda dahje fylkkagieldda hálddahus lea dahkan departemeantta (fylkkamánni⁹⁰) dárkkisteami ovdii árvoštallan dihte mearrádusa lobálašvuoda. Sii geat sáhttet fievrridit gažaldagaid lobálašvuodadárkkisteapmái, leat duššefal fásta gielddastivraáirasa ja fylkkadieggáirasa. Dasalassin lea Gielda- ja guovlodepartemeanttas láhkavuoddu § 59 nr. 5 vuodul iešheanalís váldit ovdan mearrádusaid dárkkisteapmái.

Lobálašvuodadárkkisteapmi mearkkaša ahte mearrádus lea gustojeaddji go dahkko, muhto mearrádusa sáhttet stáhtalaš eiseválddit dahkat eahpegustojeaddjin jus mearrádus manná lága vuostá. Gielda sáhttá dattege álggahit ovdamearkka dihte bušeahhtamearrádusa vaikko lobálašvuodadárkkisteapmi dahkko.

Lobálašvuodadárkkisteapmi lea vejolaš neavvu ee. jahkebušehta, loatnaváldima, dáhkádusbidjama ja eará geatnegasvuodaid ektui mat sáhttet golahahttit gielddaid.

Dohkkehangáibádus mearkkaša ges eará go lobálašvuodadárkkisteapmi, namalassii ahte gieldda mearrádus easkka lea gustojeaddji go stáhta lea dan dohkkehan. Gielddalágas (§ 60) leat muhtun deatalaš mearrádusat stáhtalaš dárkkisteami birra ja ekonomalaš geatnegasvuodaid dohkkeheami birra. Loatnaváldima mearrádusat dahje mearrádusat das ahte guhkilmasat soahpat láigohit visttiid, rusttegiid, ja bistevaš doaibmaneavvuidd mat sáhttet dagahit goluid gildii dahje fylkkagildii guhkit go boahttevaš njealji bušeahhtajahkái, eai leat gustojeaddjit ovdal go departemeanta lea dan dohkkehan, jus:

- a. gielddastivra dahje fylkkadiggi lea mearridan dohkkehit jahkebušehta vaikko buot golut eai leat bušehtas gokčojuvvon,
- b. gielddastivra dahje fylkkadiggi lea mearridan dohkkehit ekonomiiaplána vaikko buot golut eai leat gokčojuvvon ekonomiiaplánas,
- c. gielddastivra dahje fylkkadiggi § 48 nr. 4 nuppi čuoggá vuodul lea mearridan ahte rehketoalu vuolláibáza galgá juhkkajuovvot boahttevaš bušeahhtajahkái manjelgo rehketoallu lea ovddiduvvon, dahje
- d. gielda dahje fylkkagielda ii čuovo dohkkehuvvon vuolláibázadivvuma plána

Jus okta eavttuin vuosttaš lađđasa a bustáva rájes d bustáva rádjái lea devdojuvvon, de galgá departemeanta dárkkistit gieldda dahje fylkkagieldda bušeahhtamearrádusa lobálašvuoda

Gielddalága § 60 nr. 3 vuodul, lea ráhkaduvvon registtar masa lea biddjon dat gielddat ja fylkkagielddat mat leat dohkkehangáibádusortnega vuolde. Registtar gohčoduvvo ROBEK (Register Om Betinget godkjenning og Kontroll). Dain gielddain ja fylkkain mat leat biddjon registarii, eai leat čuovvovaš mearrádusat gustojeaddjit ovdal go departemeanta (fylkkamánni) lea daid dohkkehan:

- Mearrádusat loatnaváldima ja ruhtadan leasinga hárrái
- Mearrádusat visttiid, rusttegiid ja bistevaš doaibmaneavvuidd láigoheami hárrái mat sáhttet golahit gielddaid ja fylkkagielddaid guhkit go boahttevaš njealjje bušeahhtajagi.

Daid gielddaid ja fylkkagielddaid dáfus mat leat biddjon ROBEK:ii, galgá departemeanta (fylkkamánni) maiddái dárkkistit gielddastivrra/fylkkadikki bušeahhtamearrádusaid lobálašvuoda.

---

⁹⁰ Fylkkamánni lea fápmuduvvon váldi guhte sihke oážžu dahkat lobálašvuodadárkkisteami ja dohkkehit gielddamearrádusaid.

Njuolggadus gieldda bargiid, ásahusaid dahje gieldda mearrádusaid dohkkeheami hárrái lea gievrras stáhtalaš stivrenneavvu, danne go dat čuohcá njuolgga gieldda doibmii go stáhta ferte váikkuhit dasa ahte gieldda mearrádusat šaddet gustojeaddjin.

4.3. Stáhta ja gielddasuorggi ráddádallamat⁹¹

Jagi 2000:s ásahuvvui stáhtii ráddehusa bokte ja gielddasuorgái KS bokte ráddádallanortnet stáhtabušehta gielddaoasi hárrái. Ráddádallanortnegiin ráhkaduvvui fásta arena mas stáhta ja gielddasuorgi deaivvadeaba politihkalaš dásis, ja mas guorahallaba fáttáid ja áššiid main lea mearkkašupmi suorgái. Stáhta álggahuvvon doaimmat ja ođastusat sáhttet ovddiduvvot ráddádallanortnegis vai KS árrat beassá buktit oaiviliid doaibma- dahje njuolggadusrievdadaide j.su. KS sáhtta dán ortnega bokte ovdamearkka dihte addit áššáiguoskevaš duogášdieđuid mat adnojit vuodđun váikkuhusmeroštallamiidda, ja váikkuhit dasa ahte ođastusat ja stáhtalaš stivren álkibut implementerejuvvo. Ráddádallamiid vuodđu lea oktasaš áddejupmi das ahte lea Stuoradikki ja ráddehusa ovddasvástádus mearridit gielddasuorggi ekonomalaš ja politihkalaš ulbmiliid. Ráddádallamiid áigumuš ii leat unnidit našovnnalaš stivrenvejolašvuodaid, muhto dahkat stivrema eanet ulbmilažžan. Dat maid ráddádallamiiguin dáhtošii olahit lea ásahit vugiid vuhtiváldet dárbbu čalmmustahttit našovnnalaš ulbmiliid guovddáš čalgopolitihkalaš doaimmain maid gielddasuorgi čađaha, ja maiddái váikkuhit dasa ahte ulbmil-, rámma- ja boadusstivrenvuogádaga positiiva bohtosat olahuvvojit.

Ráddádallamat galget prinsihpalaččat gokčat buot surggiid main lea mearkkašupmi gielddasuorgái. Ráddádallanortnet galgá veahkehit olahit čuoovvovaš guhtta mihttomeari:

- Stáhta ja gielddasuorggi oktasašáddejumi das ahte guđiid doaimmaid mearriduvvon sisa-boahtoramma siskkoabealde sáhtta duohtandahkat. Dat sáhtta veahkehit gielddasuorggi ruhtadanpolitihkalaš stivrema.
- Ráddádallamat gielddasuorggi resursageavaheami vuoruheami hárrái, sáhttet leat mielde unnideamis stáhta njuolggadus- ja ruhtavárrenstivrema.
- Eanet báikkálaš friddjavuohta doaibmačoavdimis sáhtta addit buoret resursageavaheami ja nannet báikkálaš demokratiijja.
- Ráddádallamat sáhttet váikkuhit gielddasuorgái eanet stabiila ja vuordevaš rámmaeavtuid.
- Buoret diehtovuoddu ráddehussii ja Stuoradiggái hábmet gielddasuorggi našovnnalaš stivrejumi.
- Rabasvuoda go metodihkka ja luoittut lea áddehahttit, logalaččat ja go daid maŋŋel sáhtta geahččalit.

Jagis dollojuvvojit njeallje čoahkkima. Čoahkkimat čuvvot stáhtabušehta barggu fásaid. Čoahkkimiin eai guorahallojuvvo bušehttaluohtamušdieđut. Oktasaš čállingoddi mas leat fágadepartemeantaid, Ruhtadandepartemeantta (RD), Gieldda- ja guovlodepartemeantta (GGD) ja KS' ovddasteaddjit oktiiheivehit hálldahuslaš ráhkkanemiid čoahkkimiidda. Čállingotti jođiha GGD. Čoahkkimiidda ráhkaduvvo čálalaš materiála, ja ráhkaduvvo maiddái oktasaš materiála ja referáhta. Jagi maŋemus čoahkkimis ovddidit bealit Oktasašdokumeantta, vássan jagi ráddádallamiid bohtosiid vuodul, ja das lea maiddái ollislaš čilgehus boahhtevaš jagi gielddaekonomalaš áigumušain.

---

⁹¹ Departemeantta neahttasiiddut ráddádallamiid birra KS:in
http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/Kommune-og_fylkesforvaltning/Konsultasjoner.html?id=418388&epslanguage=NO

KS` ja stáhta bargjoavku bargá dainna ulbmiliin ahte olahit lagat ovttasbarggu gielddasuorggi ođastusaid gollomerošteami hárrái. Ulbmilin lea árrat váldit KS fárrui stuorat ođastusbargguin, earet eará danne vai olaha ovttamielalašvuoda das maid iešguđet sisabohtorámmaid siskkobealde sáhtta ollašuttit. Galgá maiddái čielggaduvvot movt sorjjakeahtes instánsasat sáhttet árvvoštallat gollomeroštemiid veahkehan dihte ráđđehusa bušeahttabarggus, jus stáhta ja KS eaba leat ovttaoavvilis.

4.4. Gollomeroštallamat ja ekonomalaš analysat

Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) (Gieldda ja fylkkagieldda ekonomiiija teknihkalaš meroštallanlávdegoddi) lea 2002 rájes ráhkadan notáhta gielddasuorggi ekonomalaš dilis KS ja stáhta vuosttaš jahkásaš ráđđádallančoahkkimii. Dasalassin ráhkada TBU notáhta das movt gielddasuorggi golot veardiduvvojit váikkuhuvvot demográfalaš ovdáneamis.

TBU ásahuvvui 1979:s dan nammii ahte ráhkadit dieđuid raporterema, statistihkalaš gieđahallama ja fágalaš árvvoštallama vuogádaga gielddaid ja fylkkagielddaid ekonomiiija hárrái. Go TBU ásahuvvui de lei ulbmilin ovdánahttit geavatlásh ja ulbmiláš raporterenvuogádaga ja analysaneavvu gielddaekonomiiija várás. Lávdegotti mandáhtta lea addit departementii ja ráđđehussii fágalaš árvvoštallamiid ja rávvagiid gielddaid ja fylkkagielddaid ekonomalaš diliid hárrái, earet eará dakkár doaimmaid dáfus main sáhttet leat gielddaekonomalaš váikkuhusat. TBU galgá buktit materiála mii addá nu buori vuodu go vejolaš hábmet stáhtalaš politihka gielddaid ja fylkkagielddaid ekonomiiija hárrái.

Lávdegotti mandáhtas celko ahte duogášmateriálas ee. berre leat guorahallan das movt stáhtalaš doaimmat váikkuhit gieldda ekonomiiija, ja váldohástalusaid analysa. Dasto berre materiála nu guhkás go vejolaš leat ráhkaduvvon statistihka vuodul, muhto jus statistihka váilu, de berrejit lávdegotti analysat leat vuodđuduvvon lávdegotti iežas árvvoštallamiidda. Lea Statistihkalaš Guovddášbyráa ovddasvástáduš viežžat dieđuid ja doaimmahit statistihkalaš barggu. TBU hábme analysavuodu ja raporterenvuogádaga gáibádusaid.⁹²

Maiddái KOSTRA-dieđut leat vuodđun guorahallamiidda ee. daid ulbmiliid hárrái mat leat olahuvvon gielddasuorggis.

---

⁹² Gieldda ja fylkkagieldda ekonomiiija teknihkalaš meroštallanlávdegotti raporta, juovlam. 2006, mielddus 13 (H-2195) http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/rapporter_planer/rapporter/2006/Publikasjonsnummer-H-2195-.html?id=444895

5. Davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš dili

5.1. Eamiálbmogiid dili Suomas, Ruotas, Danmárkkus, Canadas ja Odda Zealándas

Bargojoavku lea dáhtton John Bernhard Henriksena ráhkadit raportta Suoma, Ruota, Danmárkkus, Canada ja Odda Zealándda eamiálbmogiid konstitušuvnnalaš, rievttálaš ja ekonomalaš dili birra. Raporta čielggada dáid stáhtaid ekonomalaš juolludusaid eamiálbmogiidda, juolludanproseassaid ja -vugiid, juolludusaid sturrodagaid ja eamiálbmogiid ekonomalaš iešstivrejumi. Dás čuovvu čoahkkáigeassu raportta válđočuoggáin mat leat áige-
guovdilát bargjoavkku mandáhta oktavuodas. Raporta lea sierra mielddusin.

Eamiálbmogiid konstitušuvnnalaš ja rievttálaš dili

Sápmelaččat leat dohkkehuvvon eamiálbmogin Ruotas ja Suomas. Suomas lea sápmelaččain sierra vuodđolágasuodji eamiálbmogin, muhto dan ii leat Ruotas⁹³.

Ruonaeatnama inuihtaid dáfus leat dánska vuodđolágas guokte válgaguoskevaš mearrádusa main Ruonaeanana čilgejuvvo. Earret dán guovtti mearrádusa eai namuhuvvo inuihtat iige Ruonaeanana vuodđolágas. Skábmamánu 29.b. 1978 lágas Ruonaeatnama Ruovttustivrra birra leat dattege dárkilet mearrádusat Ruonaeatnama hálddašandili birra Danmárkkus.

Ruonaeatnama ruovttustivra – mii lea Riikadiggi (Landstinget) mii lea álbmotválljejuvvon čoahkkkin, ja Riikastivra (Landsstyret) mii lea Ruonaeatnama ráđđehus – lea lánkaaddin- ja hálddašanváldi buot áššesurggiin earret politiijja, riektedoaimma, olgoriikaáššiid ja sihkar-
vuoda- ja militearaáššiid. Ruovttustivrras lea politihkalaš, hálddahuslaš ja ekonomalaš ovddasvástádus áššesurggiide mat leat sirdojuvvon stáhtas ruovttustivrii. Ruonaeatnama riikastivrra álbmorievttálaš šiehtadusaid lága olis, sáhtta riikastivra šiehtadallat ja dahkat šiehtadusaid amas stáhtaiguin ja álbmotgaskasaš organisašuvnnaiguin, dása gullet maiddái hálddašanšiehtadusat, mat olles mearrái gusket daidda áššesurggiide mat leat dasa sirdojuvvon.

Odda Zealánddas ja Canadas eai leat árbevirolaš vuodđolágat mat leat čállojuvvon dokumeanttaide. Canada Constitution Act 1982 nanne konstitušuvnnalaš eamiálbmotvuoigatvuodaid suoji. Odda Zealánddas lea 1994 Bill of Rights Act okta golmma rievttálaš dokumeanttas dahje lágas man sáhtta gohčodit riikka konstitušuvnnalaš vuodđolágadokumeantan. Dat ii namut maoriid sierra. Lága § 20 lea dattege geavatlaččat njuolgga guoskevaš maoriid konstitušuvnnalaš dillái, dannego unnitloguálbmogiid rievttit mat lea nannejuvvon ON-konvenšuvnna 27. artihkkalis siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra, lea válđon fárrui dán njuolggadusas.

Suomas leat sámelágas dárkilet mearrádusat gielalaš ja kultuvrralaš iešstivrejumi čadaheami birra. Dat boahtá vuosttažettiin ovdan dainna go nannejuvvo ahte eiseválddiin lea šiehtadallangeatnegasvuohta Sámedikkiin dain áššiin mat gusket sámi beroštumiide ruovttuguovllus. Suoma Sámediggi lea iešstivrejeaddji sámi álbmotválljejuvvon orgána.

---

⁹³ Stáhtalaš čielggadeamis mas Sámedikki boahttevaš organisašuvnna árvoštallojuvui, gávnnavuvui ahte berre oddasis árvoštallat addit sápmelaččaid sierra vuodđolágasuoji (SOU 2002:77). Gažaldat sápmelaččaid dilis eamiálbmogin lea dál fas áige-
guovdilát dannego Sámediggi lea lokten gažaldaga Ruota vuodđolágarievvdanproseassa oktavuodas.

Sámeláhka ásaha Sámediggái ovddastangeatnegasvuoda ja – rievtti riikka ja riikkaidgaskasaš proseassain mat gusket sámi beroštumiide.

Ruota Sámediggi lea sihke álbmotválljejuvvon orgána ja ráđdehusa vuollásaš stáhtalaš eiseváldi. Sámelaga kapihttal 1:s, § 1:s ovddiduvvo ahte Sámediggi lea sierra eiseváldi. Sámelága njuolggadusat addet Sámediggái veahá eará saji go dábalaš hálddašanorgánain lea.

Canadas ja Ođđa Zealánda eai leat eamiálbmogiin guovddáš politihkalaš ášahusat maid sáhtta buohtastahttit davviriikkaid sámedikkiiguin. Ođđa Zealánda lea maoriin riikka maoriráđdi (New Zealand Maori Council). Ráđdi lea ráđdeáddi orgána mii meannuda ja buktá cealkámušaid dain áššiin main lea mearkkašupmi maoriálbmogii.

Suoma sámeláhka⁹⁴ ásaha eiseválddiide šiehtadallangeatnegasvuoda: *”Eiseválddit ráđdádallet sámedikkiin buot viidát váikkuheaddji ja mearkkašahtti doaimmaid birra, mat sáhttet njuolga ja earenoamáš vugiin váikkuhit sápmelaččaid sajádahkii álgoálbmogin ja mat gusket sámiid ruovttuguovllus:*

1. *servodatplánemii,*
2. *stáhtaeatnama, suodjalanviidodagaid ja meahcceguovlluid dikšumii, geavaheapmái, láigoheapmái ja luohpaheapmái,*
3. *lohpeohcamušaide, mat oaivvildit roggansaji oažžuma ja ruvkebiire vuoddeami,*
4. *sápmelaččaid kulturhápmai gulli ealahusa láhkamearráduslaš dahje hálddahuslaš nuppástussii guoski ášši,*
5. *sámegiela ja sámegiela skuvlaoahpahusa ja sosial- ja dearvvašvuodabálvalusaid ovddideapmái; dahje*
6. *eará vástideaddjilágan sápmelaččaid gillii, kultuvrii dahje sin sajádahkii álgoálbmogin váikkuheaddji áššái.”*

Šiehtadallangeatnegasvuotta lea guovddáš ja deatalaš oassi sámi beroštumiid ja rivttiid sihkkarastimis dain áššiin mat gullet mearrádusa vuollái. Geavatlaččat adno almmotge mearrádus ráđdádallannjuolggadussan. Suoma ráđdehusa ja Sámedikki gaska ii leat sierra ráđdádallanortnet – eai politihkalaš gažaldagain eige ekonomalaš gažaldagain.

Ruotas leat Eanandoallodepartemeantta (mas lea ovddasvástádus sámi áššiide) politihkalaš jođihangottis ja Sámedikkis fásta jahkásaš ráđdádallančoahkkimat. Dain čoahkkimiin guorahallá ráđdehus ja Sámediggi buot áigeovdilis sámepolitihkalaš áššiid, dalle maidái Sámedikki ekonomalaš dárbbuid ovddiduvvon bušeahthaárvalusa vuodul. Earret dán ráđdádallančoahkkima de lea Sámedikki politihkalaš jođihangottis oktavuotta ráđdehusa ovddasteddjiiguin dárbbu ja liibba mielde. Dasto lea Sámedikkis ja ráđdehusas jámmadit oktavuotta virgeolbmodásis.

Ođđa Zealánda leat lágas mearrádusat mat addet maoriide vuoigatvuoda ráđdádallat sidjiide guoskevaš áššiin.⁹⁵ Riikka maorirádis mii lea ráđdeaddinorgána, lea jámmadit oktavuotta stáhtalaš eiseválddiiguin. Stáhta ja maorirádi dahje maoriid árbevirolaš ášahusaid (“iwi” ja “hapu”) gaska ii leat fásta ráđdádallanortnet. Iešguđet stáhtalaš ášahusain leat almmotge ollu oktavuotta ja ovttasbargu maoriid ášahusaiguin ja iešguđet maori-orgánaiguin. Ođđa Zealánda Justiisadepartemeanta lea ráhkadan njuolggadusaid dasa movt stáhtalaš orgánat galget meannudit go lea maoriiguin oktavuotta. Njuolggadusaid ulbmil lea ovddidit beaktilet ovttasbarggu stáhta ja maoriid gaska.

⁹⁴ Láhka 974/1995 § 9

⁹⁵ New Zealand Local Government Act 2002

Stáhtaid ekonomalaš juolludusat eamiálbmogiidda ja eamiálbmogiid ekonomalaš iešstivrejupmi

Suoma stáhtabušeahas ii leat sierra bušeahhtapoasta Sámediggái dahje sámi ulbmiliidda. Justiisadepartemeantta juolludus Sámedikki dábaláš doibmii ja giellalága čadaheapmái lea geavatlaččat fásta jahkásaš doarjja Sámediggái. Sámediggi šaddá dattege jahkásaččat ohcat dán juolludusa. Muđui leat Suoma stáhta ekonomalaš juolludusat eambo prošeaktavuoddu-
duvvon juolludusat. Sámediggi šaddá ohcat dáid ruđaid prošeaktaruhtan. Dat váldá olu bargonávccaid ja gáržžida Sámedikki iežas vejolašvuoda vuoruhit ja plánet doaimmaid guhkit áiggi vuollái.

Ruota Sámedikki ja ráđđehusa jahkásaš bušeahhtaproseassa álgá go Sámediggi sádde bušeahhtaárvalusastis ráđđehussii. Sámedikki bušeahhtaárvalus lea golmmá jahkái, muhto dásseduvvo jahkásaččat. Earret doarjagiid stáhtabušeaha bokte, juolluduvvo maiddá ruhta sámi ulbmiliidda EU` struktuvrafoandda bokte. Ruota sámelága 2. kapihttalis, § 1:s čilgejuvvo ahte Sámediggi galgá mearridit movt stáhta doarjja sámi kultuvrii ja sámi organisašuvnnaide ja eará ruhta mii luvvejuvvo sámi ulbmiliidda, galgá juhkkjuvvot. Njuolggadusat eai čilge dađi dárkileappot mandáhta viidodaga. Geavatlaččat ásaha ráđđehusa regulerenreive mii gusto daidda juolludusaide maid Sámediggi hálddaša, rámmaid Sámedikki ekonomalaš iešstivrejupmái. Muhtun oktavuodain sáhtá Sámediggi oalle friddjadit ieš vuoruhit juolludusa váldoulbmiliid siskkobealde. Eará oktavuodain lea Sámedikkis fas unnan vejolašvuolta dahkat iežas mearrádusaid regulerenreivve eavttuid geažil. Sámedikki politihkalaš jodiheadjit oaivvildit ahte Sámedikkis lea dán juolludusvuogi mielde duohtavuodas hui gáržžes vejolašvuoha ieš dahkat politihkalaš vuoruhemiid.

Dánska ráđdehus ja Ruonaeatnama Riikastivra (”ráđdehus”) šiehtadallaba Ruonaeatnama ovddas nugohčoduvvon blohkkadoarjaga, dábaláččat 2 dahje 3 jahkái. Blohkkadoarjja juolluduvvo Álbmotdikki (Folketinget) nannejumi bokte Danmárkku ruhtadanlága olis guoskevaš bušeahhtajahkái. Muđui eai leat fásta ráđđádallamat ráđdehusa ja ruovttustivrra gaska stáhta ekonomalaš doarjaga birra dahje Ruonaeatnama geavaheami birra stáhtalaš blohkkadoarjagis. Ekonomalaš gažaldagat digaštallojuvvojit ankke jahkásaš ”riikačoahkkimiin” maida stáhtaministtar, Ruonaeatnama riikastivrraovdaolmmoš ja Færšulluid lágamáni servet. Dáin čoahkkimiin lea olu diehtjuohkin main bealit čilgejit politihkalaš ja ekonomalaš ovdáneami. Danmárkkus lea maiddá ráđdeaddi lávdegoddi Ruonaeatnama ekonomiiija áššiid hárrái. Lávdegottis leat ruovttustivrra ja stáhta ekonoamalaš áššedovdit ja ámmátolbmot. Lávdegoddi addá jahkásaš raportta Ruonaeatnama ekonomiiija birra, ja dat addá deatalaš vuodu stáhta ja ruovttustivrra blohkkadoarjjašiehtadallamiidda.

Ruonaeatnama ruovttustivrra sáhtá friddjadit hálddašit daid ruđaid mat eai leat ruhtaduvvon stáhtalaš blohkkadoarjaga bokte. Dat leat eanasmuddui ruđat vearuin ja divvagiin ja dasa las-
sin eksportasisaboadut. Blohkkadoarjjaortnega váldoulbmil lea addit Ruonaeatnamii duohta ekonomalaš iešstivrejumi. Stáhta bealis geahččalit danne nu unnán go vejolaš várret dáid ruđaid. Jus ruovttustivrra dahká viiddis politihkalaš ja ekonomalaš ođđasisvuoruhemiid blohkkadoarjaga geavaheami dáfus, de sáhtá ruovttustivrra oažžut politihkalaš mearkkašumiid das ahte ruovttustivrra ii deavdde blohkkadoarjaga eavttuid. Ruovttustivrra dahká iežas ekonomalaš vuoruhemiid riikadikki ruhtadanlága mearrideami vuodul. Riikastivrras – Ruonaeatnama ráđdehusas – lea ovddasvástáduš hálddašit ruovttustivrabušeaha Riikadikki ruhtadanlága mielde gustojeaddji bušeahhtajahkái. Iešguđet riikastivralahtuin (fágaministariin) lea Riikastivrra bealis ovddasvástáduš iešguđet bušeahhtapoasttaide.

Canada ráddehusa ráddádallan eamiálbmotkongreassain 2004:s, mielddisbuvttii ahte Canadas leat prográmmasuorggit identifiserejuvvon ja mearriduvvon ángirusšansuorgin. Canadas ii leat fásta jahkásaš ráddádallanortnet mas buot eamiálbmotjoavkkut leat fárus. Eamiálbmotprográmmat leat dávjá organiserejuvvon nu ahte iešguđet eamiálbmotjoavkkut sáddejit prošeaktaohcamiid vai ožžot daid ekonomalaš doarjagiid mat leat oaivvilduvvon eamiálbmotulbmiliidda.

Ođđa Zealánddas ožžot maorit stáhta ekonomalaš doarjagiid golmmá kanála bokte: (1) Šiehtadanvuodđuduvvon buhtadusat Waitangi-šiehtadusa olis; (2) Dábálaš bálvalus- ja doarjjaortnegat main maoriálbmot ja álbmot muđui ii earuhuvvo; (3) Sierra juolludusat našunálabušehta badjel maoriid ovdáneapmái. Maori-orgánat ruhtaduvvojit stáhtalaš doarjagiid ja priváhta skeaŋkkaid bokte. Nu ruhtaduvvo maiddái maoriráđi čállingoddi. Našovnnalaš maoriráđi sáhtta, go lea ráddeaddi orgána, ovddidit oainnuid maiddái ekonomalaš dilálašvuodaid hárrái ovddasvástideaddji fágaministarii.

5.2. Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna árvalus

Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna árvalusa⁹⁶ lea davviriikkalaš áššedovdijoavku ráhkadan maŋnel go ministarat geain lea ovddasvástádus sámi áššiide, ja Norgga, Ruota ja Suoma sámediggepresideanttat dan dáhtto. Áššedovdijoavku geigii árvalusa Helssegis skábmamánu 16.b. 2005:s Suoma, Norgga ja Ruota sámeministariid ja sámediggepresideanttaid oktasaš-čoahkkimis. Árvalus sáddejuvvui gulaskuddamii guovvamánu 17.b., ja gulaskuddanáigemearri lei geassemánu 12.b. 2006:s. Viidáset bargu Davviriikkalaš sámeconvenšuvnnain meannuduvvui davviriikkalaš sámeministariid ja sámediggepresideanttaid čoahkkimis Oslos golgotmánu 18.b. 2006:s. Ministarat ja presideanttat sohpe joatkit Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna barggu, vuosttažettiin dakko bokte ahte ain čuovvolit gulaskuddanvástádusaid ja vejolaččat maiddái guorahallat váikkuhusaid. Sohppojuvvui ahte riikkat galget leat čilgen iežaset posišuvnnaid boahhte oktasaščoahkkimii 2007 čavčča.

Norggas lea nammaduvvon bargojoavku mas leat Sámedikki ovddasteaddjit ja guoskevaš departemeanttaid ovddasteaddjit, geat galget árvoštallat Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna árvalusa gustojeaddji našovnnalaš rievtti vuodul ja relevánta álbmotrievtti vuodul.

Čuovvovaččat čilgejuvvojit Davviriikkalaš sámeconvenšuvnna árvalusa mearrádusat mat gusket gažaldagaide Sámedikki formálalaš dili ja bušehttabargovugiid.⁹⁷

Artihkkal 14 čilge sámedikkiid birra, ja artihkkal 15 čilge sámedikkiid iešmearrideaddji mearrádusaid. Artihkkal 15 vuosttaš lađđasa čilgehusas celkojuvvo ahte dát mearrádus boahdá muddet sámedikkiid vejolašvuoda dahkat iešheanalis mearrádusaid. Sámedikkis ferte nu movt eará orgánain nai, leat láhkavuoddu dahkat mearrádusaid mat mielddisbuktet eiseválddi čađaheami. Mearrádusaid mat eai mielddisbuvtte eiseválddi čađaheami, sáhtta Sámediggi dahkat almmá láhkavuodu gáibádusa haga.

Artihkkal 16 addá Sámediggái rievtti šiehtadallat áššiin main lea mearkkašahtti mearkkašupmi sápmelaččaide. Maŋnel vuosttaš lađđasa ovddiduvvo gáibádus ahte dollojuvvojit duoh- ta šiehtadallamat ovdalge eiseváldit dahket mearrádusa. Eiseválddit eai leat deavdán

⁹⁶ Geahča <http://www.regjeringen.no/se/dep/aid/Fadda-/andre/Davviriikkala-sami-ovttasbargu/Davviriikkala-sameconvenudna.html?id=86937>

⁹⁷ Oasit II kapihttalis sámi stivrema birra (14-19 artihkkalat).

geatnegasvuoda šiehtadallat jus ii lágiduvvo ságastallan Sámedikkiin gos oaivilat biddjojít ovdan.

Cuigejuvvo ahte lea deatalaš ahte šiehtadallamat dollojuvvojít nu árrat go vejolaš ášše-meannudeamis. Jus šiehtadallamat dollojuvvojít maŋŋit mearrádusproseassas, de sáhtta leat váttis váikkuhit bohtosiidda ja olahit ipmárdusa ja ovttamielalašvuoda. Dasto fertejít Sámediggái juolluduvvot resurssat čadahit šiehtadallamiid. Eaktuduvvo ahte Sámediggi sáhtta viežžat daid áššedovdiid mat eai leat alddis. Sámedikkis fertejít leat ekonomalaš vejolašvuodat duodas čadahit šiehtadallamiid ja searvat šiehtadallančoahkkimiidda ja viežžat veahki áššedovdiin. Artihkkal 16 šiehtadallangeatnegasvuoha gusto buot eiseválddiide mat bohtet artihkkal 5 vuollái. Šiehtadallangeatnegasvuoha gusto danne buot stáhtalaš orgánaide riikka, guovllu ja báikkálaš dásis. Maiddái eará orgánain almmolaš hálddašeamis ja almmolaš doaimmas leat dát geatnegasvuodat. Dan eiseválddis mas lea ovddasvástádus dan áššesuorgái maid guhtege artihkkal čilge, lea dalle njuolgga ovddasvástádus konvenšuvnna vuodul, beroškeahhtá das ahte lea go stáhta, gieldda, fylkkagieldda dahje priváhta orgána.

Konvenšuvdnaárvalusas celko ahte Sámedikki riekti šiehtadallamiidda galgá gustot buotlágán áššiin, sihke láhkaaddimis ja hálddašeamis. Šiehtadallanriekti gusto maiddái Sámedikki bušehttii.

Davviriikkalaš áššedovdijoavkku raporttas váldo ovdan ovdamearka das ahte Sámedikki rolla almmolaš hálddašeamis dohkkehuvvo: Norgga guovllukommišuvnna árvalusas, [NOU 2004: 19](#) rávve Guovllukommišuvdna čuovvovaččat ([čuokkis 7.4.2 Anbefalinger vedrørende styringsstruktur](#)):

- Dain regiovnnain gos sámit áset berrejit ásahuvvot golmmabealát šiehtadallamat stáhta, regiovnna ja Sámedikki gaskka vai Norgga geatnegasvuodat sápmelaččaid guovdu álbmorievtti mielde, sihkkarastojuvvojít.
- Sámediggi berre oazžut ekonomalaš návccaid šaddat dásásaš beallin golmmabealát šiehtadallamiin.
- Sámediggi berre oazžut stuora váikkuhanvejolavuoda dasa movt regionála hálddašeapmi čadahuvvo dakkár politihkkasurggiin mat leat deatalaččat sámi álbmogii.

Artihkkal 18 čilge oktavuodaid našunalčoahkkimiidda. Artihkkal 18 vuosttaš lađđasa čilgehusas celkojuvvo ahte sámiide guoskevaš gažaldagain lea Sámedikkis vuoigatvuoha čilget oainnus njuolgga našunalčoahkkimii dahje lávdegottiide dahje eará orgánaide mat leat vuolggahuvvon našunalčoahkkimii. Goalmmát lađđasa mielde galgá našunalčoahkkii iežas njuolggadusaid mielde mearridit movt áššit galget giedahallojuvvo. Artihkkal 18 nuppi lađđasa mielde galgá Sámediggi vuhtiiváldojuvvot dakkár áššiin mat erenomážit gusket sámi álbmogii.

II oassi. Bargojoavkku árvvoštallamat ja árvalusat

6. Árvvoštallamat Sámedikki formála dili hárrái

Bargojoavkku mandáhta mielde galgá dat ”árvvoštallat Sámediggái eanet formálalaš sorjjakeahtes dili” ja ”ovddidit árvalusa das movt dan galggašii čadahit”. Mandáhta gohččun árvvoštallat ”Sámediggái eanet formálalaš sorjjakeahtes dili”, mielddisbuktá gažaldaga dikki gelbbolašvuoda rievttálaš regulerema hárrái.

Nu movt lea čilgejuvvon raportta I. oasis, de lei Sámediggi jurddašuvvon leat ráđdehusa ráđdeaddi orgánan, ja lohkkui buori muddui dábálaš hálldahusapparáhta oassin. Mañemus jagiid ovdáneapmi sihke eamiálbmogiid ja unnitloguid álbmotrievtti suodjalusa geažil, ja Sámedikki ja eará eiseválddiid oktavuoda geažil, dagaha ahte lea dárbu guorahallat Sámedikki sajádaga odđa čalmmiiguin. Bargojoavkku vuodđooaidnu lea danne dat ahte Sámedikkis berre leat eanet formálalaš sorjjakeahtes dilli go dat mii dál lea.

Mandáhtta dáhttu bargojoavkku erenoamážit ”deattuhit vejolaš čovdosiid mas vuodđun lea ahte Sámediggi ain galgá leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovnan”. Dan dulko bargojoavku dainnalágiin ahte dat galgá ovddidit árvalusaid mat mearkašit ahte Sámediggi ii leat iešbirgejeaddji riektesubjektan ja ahte das ii leat dábálaččat rievttálaš doaibmanákca danne go dan fuolaha ráđdehus. Mandáhtta rahpá aŋkke bargojoavkku vejolašvuoda árvalit čovdosa mas Sámediggi ásahuvvo sierra riektesubjektan.

Bargojoavku ovddida dás mánggaid lágalaš doaimmaid árvalusaid, mat bargojoavkku mielas sáhttet váikkuhit Sámediggái eanet sorjjakeahtes dili. Eanas árvalusain lea vuodđun ahte Sámediggi ain sáhtta ”leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovnnas”. 2.1.2, vrd. 2.1.3, čuoggáid árvalusat eai čuovo dattege dán vuodu. Dain čuoggáin evttoha bargojoavku ásahit Sámedikki sierra riektesubjektan. Vaikko bargojoavku ovddida ge olu ovttaskas doaimmaid árvalusaid mat bargojoavkku mielas visot váikkuhit dasa ahte Sámediggi oččošii eanet sorjjakeahtes dili, de leat árvalusat muhtun oktavuodain čadnon oktii ja jurddašuvvon ollislaš páhkkan.

Iešguđet ovttaskas doaimmat maid bargojoavku árvala sihkkarastin dihte Sámediggái eanet sorjjakeahtes dili, mielddisbuktet láhkarievadásaid.

6.1. Sámedikki rievttálaš dilli

Mandáhtta dáhttu bargojoavkku árvvoštallat modeallaid main Sámediggi bissu stáhta juridihkalaš peršovna oassin. Nu movt raportta vuosttaš oasis lea čilgejuvvon, de lea Sámedikki formála dilli mángga suorggis ain eahpečielggas, ja dat ii ge šat heive dan ovdáneapmái mii lea leamaš mañnel go Sámediggi šattai ráđdeaddi orgánan sámelága bokte. Sámedikki rievttálaš dili njuolggadusat leat vuosttažettiin nannejuvvon sámelágas. Muhtun deatalaš surggiin lea dattege láhka jávoheapmi, ii ge jienát maide jurájuste Sámedikki ja ráđdehusa čatnasumi birra, ii ge maide Sámedikki ášševuolggahangelbbolašvuoda birra ja stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ja parlamenttáralaš ovddasvástádusa birra Sámedikki doaimma guovdu. Sámelága ovdabárgguin eai ge leat dát dilid guorahallojuvvon erenoamážit. Boahtteáiggi dihte lea dárbu čielggadit dan dárkileappot.

Eiseválddiid bealis orro čielgasit eaktuduvvon ahte Sámediggi ii leat iešstivrejeaddji riektesubjektan, muhto dat lea gažaldat masa sáhttet leat mángga iešguđetlágán oaivila. Lea go Sámedikkis ášševuolggahangelbbolašvuodta lea vel eahpečielgaset. Lea sihkkaris riekti ahte

orgánain sáhtta leat rievttálaš doaibmanákca vaikko eai leat iešstivrejeaddji riektesubjeavttat.⁹⁸ Nu movt čilgejuvvo kap. 2.5 de lea jáhkehahtti ahte Sámedikkis dálá čovdosa mielde sáhtta leat ášševuolggahangelbbolašvuhta dihto áššiin, vaikko Sámedikkis ii leat dat dábálaččat. Dát árvalus lea aŋkke nu eahpesihkar go ii leat riektegeavadis dahje juridihkalaš teoriijjas guorahallojuvvon, ja danne lea ge dárbu dán oasi čielggadit.

6.1.1. Sámediggi stáhta juridihkalaš peršovna oassin

Dakkár čoavddus mas Sámediggi lea stáhta juridihkalaš peršovna oassin mearkkaša dábálaččat ahte Sámedikkis ii leat ášševuolggahangelbbolašvuhta. Formaliseren das ahte Sámediggi lea stáhta juridihkalaš peršovna oassin, sáhtta šaddat lávkin maŋos dálá riektedilálašvuhtii mas Sámedikki friddja dilli lea mihttun, danne go dat šattašii rievttálaš mearrádus dakkár gažaldagas mii ii leat vel čielggaduvvon. Nu movt čujuhit kap. 2.5:s, de leat olu iešguđetlágán váikkuhusat ja bealit mat feará movt čuožžilit das makkár Sámediggedoaimmas lea sáhka. Seammás árvoštallet iešguđet stáhtaorgánat dán iešguđetládje. Ráđdehusadvokáhta lea omd. bidjan mearrin ahte Sámediggi ferte ieš válljet alces ášševálddálačča, vrd. kap. 2.7.

Jus Sámediggi galgá leat oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas, de gáibiduvvojit dihto lágalaš doaimmat čalmmustuhtit gustojeaddji rievtti, ja gáibiduvvo maiddái riektedilálašvuoda čielggadeapmi Sámedikki ášševuolggahangelbbolašvuoda hárrái. Ráđdehusadvokáhta oktavuoda dáfus, berre formaliseren das ahte Sámediggi lea stáhta juridihkalaš peršovna oassin, mielddisbuktit ahte ráđdehusadvokáhta geatnegahttojuvvo veahkehit Sámedikki buot áššiin mat eai leat Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskasaš riiddut. Berre árvoštallojuvvo galgá go dat ovddiduvvot njuolgga sámelágas.

Jus Sámediggi galgá leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovnan, de seahtá maiddái árvoštallat čovdosiid main Sámedikkis lea juogo rievttálaš doaibmanákca stáhta bealis dahje ráddjejuvvon ášševuolggahangelbbolašvuhta. Dat berre konkrehtadit ovdanboahhtit lágain.

Rievttálaš doaibmanákca stáhta bealis lea erenoamáš áigeovdil dain áššesurggiin main Sámediggi doaimmaha hálldašeami maid lea ožžon sirdojuvvo alces stáhtalaš eiseváldiin. Dat leat ovdamearkka dihte kulturमितosodjalus, doarjjahálldašeami ja sámi oahppoplánaid dohkkeheapmi.

Molssaeaktun sáhtášii Sámediggi oažžut njuolggadusaid ráddjejuvvon ášševuolggahangelbbolašvuoda hárrái muhtun surggiin, dás politihkalaš doaimma ja hálldašandoaimma siskobealde. Dat heivešii dan riektái mii dál gusto, seammás go dan oažžu dohkkehuvvot almmá riektemearrádusaid haga. Bargojoavku ii dieđe leat go eará ášahusain mat leat oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas, njuolggadusat ráddjejuvvon ášševuolggahangelbbolašvuoda birra. Sámedikki stáhtarievttálaš dilli lea dattege áibbas erenoamáš, ja muđui eai leat makkárga formála eastagat dasa ahte addit Sámediggái ráddjejuvvon ášševuolggahangelbbolašvuoda.

Dan vejolašvuoda dáfus mii sámi servodaga ovttaskas olbmuin dahje joavkkuin lea vuolggahit ášši stáhta vuostá konvenšuvdnarihkuma ovddas, ii mielddisbuvtte čoavddus mas Sámediggi lea oassin stáhtas juridihkalaš peršovnan, makkárga rievdadusaid. Lea go Sámedikkis dat vejolašvuhta fertejit konkrehtadit duopmostuolut mearridit. Dat lea čoavddus mii ii čilge áššiid dađi buorebut go dálá čoavddus. Sáhtta leat dárbašlaš ásaht mekanisima mii buorebut addá saji oktasaš čovdosiidda Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid dulkomis stáhta álbmot-

⁹⁸ Skoghøy: Tvistemål, 2. almmuhus (Oslo 2001) siidu 171-174.

rievttálaš geatnegasvuodaid hárrái. Dat sáhtta dahkkot nu ahte ráddádallanbargovugiin (dahje sámelagas) rahppojuvvo vejolašvuotta beliide searválaga soahpat geavahit sorjjakeahtes áššedovdiid áššiin main ii leat ovttaoaivilvuotta dahje main ii soaitte olahit ovttaoaivilvuotta dainna go lea goabbat ipmárdus álbmotrievtti sisdoalus.⁹⁹ Dakkár ortnet sáhtta buoridit ráddádallanproseassaid, seammás go mearrádusaid lobálašvuotta nannejuvvo.

Molssaeaktun čujuha bargojoavku dasa ahte sáhttet áshuvvot eará ja eambo geatnegahtti riidočoavdinmekanismmat Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskii. Dan sáhtta ovdamearka dihte sorjjakeahtes áššedovdiorgána dahkat mii ii leat njuolgga stáhtalaš bagadanválddi vuollásaš. Bargojoavku čujuha dušše dan vejolašvuhtii, muhto dat ii ovddit dás makkárgge konkrehta árvalusaid dan hárrái.

Bargojoavku árvvoštallá ahte čoavddus mas Sámediggi bissu stáhta juridihkalaš peršovna oassin, mielddisbuktá ahte dikki gelbbolašvuotta eará surggiin bisuhuvvo nu movt dál. Bargojoavku lea čuigen ahte dán čovdosa oktavuodas ráhkaduvvo riidočoavdinmodealla Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid riidduid várás, ja ahte ráddehusadvokáhtas lea ovddasvástádus veahkehit Sámedikki áššiin mat vuolggahuvvojit earáid go stáhta vuostá. Eará bealit stáhta ja Sámedikki riekteoktavuodas joatkašuvvet dattege nu movt dál leat.

Bargojoavku dáhttu muđui čujuhit ahte dat doaimmat mat evttohuvvojit dainna eavttuin ahte Sámediggi bissu oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas, berrejit árvvoštallojuvvot kap. 6.2-6.5 kapihttaliid evttohusaid oktavuodas.

6.1.2. Sámediggi iešstivrejeddji riektesubjektan

Čoavddus mas Sámediggi lea iešstivrejeddji riektesubjektan čalmmustáhtta stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki bealledatperspektiivva masa dáid áiggiid sámpolitiikka lea vuodđuduvvon ja mii earet eará lea mielddisbuktán Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid ráddádallanbargovugiid. Ortnet mas Sámediggi áshuvvo sierra riektesubjektan heive bures daidda álbmotrievttálaš geatnegasvuodaide mat eiseválddiin leat. Seammás mielddisbuktá modealla Sámediggái stuorát politihkalaš ovddasvástádusa seammás go seamma mađi unnida fágastáhtaráđiid politihkalaš ovddasvástádusa dain mearrádusain maid Sámediggi dahká.

Iešstivrejeddji riektesubjektan lea Sámedikkis rievttálaš doaibmanákca. Dat mearkkaša ahte Sámediggi sáhtta čatnat šiehtadusaid ja váldit ovddasvástádusa ja geatnegasvuodaid. Sámedikkis šaddá maid iešheanalis ovddasvástádus vejolaš velggiid ovddas ja ekonomalaš geatnegasvuodaid ovddas nu movt eará riektesubjektan nai. Sámedikkis šaddá dábálaš bealálašnáka ja sáhtta leat riidduid ášševuolgaheaddjin dahje ášševástideaddjin dábálaš duopmostuoluid ovddas.

Juohke vuollásaš orgána lea bajit orgána bagadusa vuollásaš, jus eai leačča dahkkon spiehkasteamit lágas, vrd. Vuodđolága § 3. Sierra riektesubjektan ii leat Sámediggi dábálaččat stáhta bagadanválddi vuollásaš. Okta váikkuhus das ahte Sámediggi lea sierra riektesubjektan, šaddá de ahte Sámedikki eai sáhte almmolaš eiseválddit bagadit dábálaš bagadaneiseválddi lánkavuodu bokte. Ovdamearka dihte eai sáhte departemeanttat gohččut ráđi dahje hálldahusa mearridit nuo ja ná, eai ge sáhte gohččut Sámedikki árvvoštallat beliid dihto áššis dihto vuogi mielde. Jus almmolaš eiseválddit dáhttot bidjat Sámediggái geatnegasvuodaid,

---

⁹⁹ Ovdamearka dihte de go leat ráddádallamat odđa lágaid dahje hálldašanmearrádusaid birra. Dahje dalle go mearrádusaid eai dahkko.

dahje dáhttot stivret Sámedikki earaládje, de ferte dain leat láhkavuoddu, nu movt eará iešstivrejeaddji riektesubjeavttaid dáfus nai.

Jus Sámediggi áсахuvvo sierra riektesubjeaktan boahdá dat bargojoavkku oaivila mielde váikkuhit ráđđehusa dahje departemeanttaid vejolašvuhtii fápmudit válddi Sámediggái lága vuoddu dahje plenarmearrádusa vuoddu haga. Justiisadepartemeantta lámkaossodaga reivves ođđajagimánu 26.b. 1995 Gielda- ja guovlodepartementii, áššenummar (94/1422 E) cealká Láhkassodat: *”Dannego Sámediggi ferte lohkkot sorjjakeahtes orgánan ráđđehusa/departemeantta ektui, de sáhttá leat veahá eahpesihkar lea go (ja man viidát) ráđđehusas/departemeanttas vejolašvuhta fápmudit válddi Sámediggái lága dahje plenarmearrádusa vuoddu haga. Dás eat dattege čielggat dan lagabui. Boahhteáigái rávvet aŋkke ahte dárkilet láhkavuoddu Sámedikki fápmudeami dáfus, árvvoštallojuvvo.”* Bargojoavku oaivvilda dán oainnu šaddat vel nannoseabbon jus Sámediggi áсахuvvo sierra riektesubjeaktan ja dat ii šat formáladit leat oassin stáhtahierarkiiijas. Joavku gávnnaha danne ahte ii leat šat vejolašvuhta fápmudit válddi Sámediggái lága dahje plenarmearrádusa vuoddu haga jus Sámediggi áсахuvvo sierra riektesubjeaktan.

Jus Sámediggi áсахuvvo sierra riektesubjeaktan de ferte sámelágas mearriduvvot ahte Sámediggi lea iešstivrejeaddji riektesubjeakta mii lea sorjjasmeahttun stáhtalaš eiseválddiin. Bargojoavku lea árvvoštallan iešguđetlágán čovdosiid. Borgemánu 30. b. 1991 lága nr. 71 stáhtafitnodagaid birra (stáhtafitnodatláhka) § 3:s, ja Geassemánu 15.b. 2001 lága nr. 93 dearvvašvuodafitnodagaid j.ea. birra (dearvvašvuodafitnodatláhka) § 6:s leat cealkagat mat deattuhit váikkuhusaid das go fitnodat lea iešstivrejeaddji riektesubjeaktan sihke šiehtadusgelbbolašvuoda ja ášševuolggahangelbbolašvuoda hárrái (dás jorgaluvvon):

*§ 3/§ 6 Bealálašárvu
Fitnodagas leat alddis vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát, lea osolaš šiehtadusain priváhta ja almmolaš eiseválddiiguin, ja lea bealálašárvu duopmostuoluid ja eará eiseválddiid ovdas.*

Bargojoavku oaivvilda dán mearrádusa addit čielga ja álkis njuolggadusa mii álkidahttá dálá moalkás ja váttis njuolggadusaid, ja mii maiddái čilge Sámedikki rievttálaš dili. Mearrádus nannešii ahte Sámedikkis lea ášševuolggahangelbbolašvuoda ja mielddisbuktá dasto ahte ráđđehusadvokáhtas eai leat geatnegasvuodát Sámedikki guovdu.

Nubbi vuohki maid bargojoavku lea árvvoštallan, lea dat čoavddus mii lea Suoidnemánu 17.b. 2005 lága nr. 85 Finnmárkku fylkka eana- ja luondduresurssaid riektedili ja hálddašeami birra (finnmárkkuláhka) § 6. Mearrádusas celko (dás jorgaluvvon):

§ 6 Finnmárkkuopmodaga riektedilli
Finnmárkkuopmodat (Finnmarkseiendommen) lea sierra riektesubjeakta mii lea biddjon Finnmárkui ja mii galgá hálddašit eana – ja luondduresurssaid j.ea. maid eaiggáduššá lága ulbmila olis ja muđui lága njuolggadusaid olis.

Mearrádus njuolgut nanne ahte Finnmárkkuopmodat lea sierra riektesubjeakta, ja šiehtadusgelbbolašvuoda ja ášševuolggahangelbbolašvuoda čuovvu iešstivrejeaddji riektesubjeavtta árvvu.

Bargojoavku dáhttu muđui cuiget ahte dat doaimmat mat evttohuvvojit dainna eavttuin ahte Sámediggi lea sierra riektesubjektan, berrejit árvoštallojuvvot kap. 6.2-6.5 kapihttaliid evttohusaid oktavuodas.

6.1.3. Bargojoavkku árvoštallamat ja árvalusat Sámedikki rievttálaš dili hárrái

Bargojoavku oaivvilda čovdosa mas Sámediggi ásaheavvo iešstivrejeaddji riektesubjektan mii formáladit ii leat ráđdehusas gitta, jáhkkimis leat buoremussan dálá geavada ja oainnu mielde das ahte Sámediggi lea iešbirgejeaddji álbmotválljejuvvon orgána. Sámpolitiikka váldoulbmil ja -čujuhus lea sihkkarastit Sámediggái nu olu iešmearrideami go vejolaš, sihke politihkalaš orgánan ja hálddašanorgánan. Dat mielddisbuktá ahte sámi beroštumiid ovddasteapmi ja mieldeváikkuheapmi lea hirbmat deatalaš. Lea vuodđogáibádussan ahte Sámedikkis lea mearkkašahti ásaheavvo doaimmafriddjavuohta. Doaimmafriddjavuođa mearriferte árvoštallojuvvot stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa ektui. Árvalus lea čielga čuovvleapmi Vuodđolága § 110 a:s ja álbmotrievttálaš geatnegasvuodain sápmelaččaid hárrái eamiálbmogin.

Sámediggi sierra riektesubjektan ja dat lánkaárvalusat maid bargojoavku ovddida, lea erenoamáš čuovvleapmi dahje sierrahámat čuovvleapmi organiserema/čatnasanhámi dáfus. Geavatláččat gávdnojit olu dákkár čovdosat, ja bargojoavku atná dán vuohkkasepmosin Sámedikki dáfus.

Ollislaččat boahá Sámedikki ásaheavvo sierra riektesubjektan mearkkašit ahte sámelánka rievdá eambo vástideaddjin dálá geavatláččat dillái mas Sámedikkis lea sorjjakeahtes dilli. Modealla čielggasindahká gažaldagaid stáhtaráđiid bagadanválddi, konstitušuvnnalaš ja parlamentáralaš ovddasvástádusa hárrái. Modealla lea maid čuovvleapmi dasa lea go Sámedikkis ášševuolggahangelbbolašvuoha, ja čielge vel dan lea go ráđdehusadvokáhtas ovddasvástádus veahkehit Sámedikki.

Bargojoavku árvala dan vuodul ahte čuovvleapmi mearrádus lasihuvvo sámelága § 1-7:ii (dás jorgaluvvon):

§ 1-7. Sámedikki rievttálaš árvu

Sámediggi lea iešstivrejeaddji riektesubjektan ja lea osolaš šiehtadusain priváhta ja almmolaš eiseválddiiguin, ja das lea bealálašárvu duopmostuoluid ja eará eiseválddiid ovddas

6.2. Sámedikki iešstivrejumi prinsihpa lánkanannen

Nu movt bargojoavku cealká kap. 6.1.2:s, de mearkkaša Sámedikki ásaheavvo iešbirgejeaddji riektesubjektan ahte ráđdehusa dábaláš bagadanváldi gáhččá eret. Dát čuovvleapmi deattuha dalle sihke Sámedikki rievttálaš sorjjasmeahtunvuoda ja Sámedikki politihkalaš sorjjasmeahtunvuoda.

Mandáhta lea almmotge dáhtton bargojoavkku ”deattuhit vejolaš čovdosiid main lea vuodđun ahte Sámediggi ain galgá leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovnan”. Gažaldahkan bargojovkui šaddá dalle movt Sámedikki politihkalaš iešbirgejumi sáhtá áittarduvvot nu bures go vejolaš Sámedikki rámmaid siskkobeaalde dakko dáfus ahte Sámediggi ”ain galgá leat oassin stáhtas juridihkalaš peršovnan”. Sámedikki iešmearrideami lánkanannema evttohus šaddá danne manjitvurrosaš áššin go ii leat vuoiga dárbu dan mearrádussii dannego Sámedikki iešmearrideapmi juo doarvái bures áittarduvvo go diggi ásaheavvo sierra riektesubjektan. Bargojoavku ii dattege hilggo dan ahte goappaš árvalusaid sáhtá ovttahttit. Jus vállje sámelánkii

bidjat mearrádusa ahte Sámediggi lea iešmearrideaddji riektesubjeakta, de ii leat formála-
laččat dárbbaslaš ráhkadit mearrádusa Sámedikki sorjjasmeahttuvuođa hárrái, muhto dat
sáhtta leat prinsihpalaččat mávssolaš symbolajulggastussan.

Nu movt ovddiduvvo raportta I. oasis, de lea čielggas ahte Sámediggi ii leat dábálaš ráđđehus-
vuollálaš hálddašanorgána. Dasto lea maiddá čielggas ahte Sámediggi lea sorjjasmeahttuvuođa
ráđđehusas ja Sámediggi ii sáhte bagaduvvot politihkalaš gažaldagain. Sámeláhka ii giedahala
Sámedikki dili ja dikki ja ráđđehusa oktavuoda. Dan oktavuodas oaivvilda bargojoavku
sámelága leat láddan rievdaduvvot.

Bargojoavku lea árvvoštallan ahte láhkamearrádus mii nanne Sámedikki sorjjasmeahttuvuođa
duššefal lea dálá gustojeaddji geavada kodifiseren. Nu movt ovdanboahhtá raportta
I.oasi kapihtal 2.5:s ja kapihtal 2.12:s, de lea juo sihkaris riekti ahte Sámediggi ii sáhte
oppalaš vuoduin bagaduvvot, ja dan leat sihke Sámediggi ja ráđđehus atnán vuodđun.¹⁰⁰

Go lágas nanne ahte Sámediggi lea sorjjasmeahttuvuođa ja ahte dikki ii sáhte bagadit, de lea dain-
na formalisereme vuodđojurdaga ahte Sámedikki eai sáhte almmolaš eiseválddit bagadit
dábálaš bagadanválddi láhkavuoduin. Jus almmolaš eiseválddit – áibbas vuorddekeahhtá –
dáhttot bidjat Sámediggái geatnegasvuodaid dahje dáhttot stivret Sámedikki earaládje, de ferte
leat láhkavuodđu, seammaládje go eará iešmearrideaddji riektesubjeavttaid dáfus lea.

Bargojoavku árvala dán vuodul ođđa lađđasa sámelága § 2-1:s mas celkojuvvo ná:

Sámediggi lea sorjjasmeahttuvuođa ráđđehusas ja dat ii sáhte bagaduvvot eará go jus eará
lágat dan mielddisbuktet.

6.3. Ráđđádallanrievtti láhkanannen

Beroškeahhtá das makkár čoavddus válljejuvvo Sámedikki rievttálaš dili hárrái, de oaivvilda
bargojoavku ahte sámelága berre rievdadit vai dat addá duohtadet gova Sámedikki dálá
válddis.

Sámedikki gulaskuddanriekti čuovvu sámelága § 2-2. Nu movt bargojoavku čilge kap. 2.4:s,
de lea ráđđádallanriekti eanas surggiin viidát go gulaskuddanriekti, ja ráđđádallamat addet
Sámediggái stuorat váikkuhanvejolašvuoda. Ráđđádallanrievtti mávssolašvuoda ja duohta
váikkuhanvejolašvuoda vuodul, oaivvilda bargojoavku ahte sámelága § 2-2 berre rievdaduv-
vot ja heivehuvvot ráđđádallanriektái.

Bargojoavku árvala ahte sámeláhkii lasihuvvo sierrá mearrádus das ahte Sámedikkis lea riekti
ráđđádallat dakkár áššiin mat sáhttet njuolgut váikkuhit sámi beroštumiid. Mearrádusa
vuodđun lea álbmotrievttálaš geatnegasvuodta ráđđádallat eamiálbmogiiguin nu movt dat ov-
danbuktojuvvo ILO-konvenšuvnna nr. 169 6. artihkkalis. Ráđđádallamat galget čađahuvvot
nu movt dat leat dárkilit konkretiserejuvvon Sámedikki ja eiseválddiid šiehtadusain, vrd. kap.
2.4.

Maiddá Birasgáhttenpartemeanta ja Sámediggi leat dahkan ráđđádallanvugiid- šiehtadusa
suodjalanplánabargguid hárrái. Nannen dihte ahte sámi guovlluid suodjalanplánabargu luond-

---

¹⁰⁰ Vrd. maiddá ođđajagimánu 26.b. 1995 reivve mas Láhkaossodat cealká ahte ” Sámedikki sorjjakeahhtes dilis
lea mearkkašupmi stáhtarádi konstitušuvnnaš ovddasvástádussii. Go juo stáhtarádis ii leat dábálaččat bagadan-
dahje bearráigeahččanváldi Sámedikki guovdu, de ii leat konstitušuvnnaš ovddasvástádusvuodđu Sámedikki
mearrádusaide dahje doibmii muđui ge”.

dusuodjalanlága olis dáhpáhuvvá dohkálaš vuogi mielde, leat Birasgáhttendepartemeanta ja Sámediggi soahpan sierranjuolggadusaid áššemeannudeami várás. Šiehtadus fápmuibodii ođđajagimánu 31.b. 2007.

Lassin dábálaš ráđđádallanbargovugiide ja suodjalanbarggu ráđđádallanvugiide, šaddet maiddá eará vejolaš bargovuogit mat spesifiserejit ráđđádallanrievtti, mearrádusa vuollái (vrd. ovdamearkka dihte bargojoavkku árvalusa bušeahhtabargovugiid hárrái).

Bargojoavku lea guorahallan berre go ráđđádallanšiehtadus váldot fárrui sámeláhkii, muhto lea gávnahan ahte dat ii leat riekteteknihkalaččat buorre čoavddus. Nubbi vuohki lea árvalit ođđa lága ráđđádallanrievtti ja ráđđádallanbargovugiid birra Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaska, muhto bargojoavkku mielas orru dat leame ilá viiddis bargu mandáhta ja áigemeiriid dáfus. Joavku oaivvilda ahte buorre ja ollislaš čoavddus lea sámelágas čujuhit ráđđádallanriektái. Dakkár čoavddus addá maiddá njuovžilisuoda nu ahte dábálaš ráđđádallavuogit ja suodjalusbarggu vuogit sáhttet rievdaduvvot ja dohkkehuvvot gonagaslaš resolušuvnna bokte, ii ge dárbbas ádjánit láhkarievdademiin.

Bargojoavku árvala dan vuodul ahte sámelága § 2-2 hábmejuvvo ná:

§ 2-2 Ráđđádallan ja gulaskuddan

Stáhtalaš eiseválddit galget ráđđádallat Sámedikkiin go lea áigumuš ásahit lágaid dahje álggahit hálldahuslaš doaimmaid mat sáhttet njuolgut váikkuhit sápmelaččaide.

Eará almmolaš orgánat berrejit addit Sámediggái vejolašvuoda addit cealkámuša ovdal go dahket mearrádusaid Sámedikki áššesuorggis.

6.4. Doarjjahálddašeami lánkaásahusgelbbolašvuoha

Sámediggi hálddaša mánggaid doarjjaortnegiid nu movt čilgejuvvo bargojoavkku raportta kapihtal 2.4:s ja 4. mildosis. Dan oktavuodas mearrida Sámediggi njuolggadusaid doarjjahálddašeapmái, dábálaččat iešheanalís, muhto muhtun háviid ovttaráidid guoskevaš departemeanttain.

2006:s lea Riikarevišuvdna divvon gažaldaga Sámedikki hálddašeami njuolggadusaide ja rutiinnaide. [Stáhta ekonomijastivrejumi njuolggadusaid](#), kapihtal 6 mielde Doarjjaortnegiid hálddašeapmi čuokkis 6.2.1.2 Njuolggadusat, galget leat mearrádusat mat čilgejit earet eará ulbmiliid ja juolludaneavttuid. Lea jerrojuvvon lea go muhtun njuolggadusain dakkár sisdoalu ahte duohtavuodas leat dego lánkaásahusat hálddašanlága § 2 vuosttaš lađđasa c bustáva vuodul. Daid berre doallat sierra dakkár njuolggadusain mat sisttisdollet hálldahuslaš bagadusaid ja organisatovrralaš mearrádusaid.

Hálddašanlága § 2 vuosttaš lađđasa c bustáva lánkaásahusdefinišuvdna cealká ahte lánkaásahus lea (dás jorgaluvvon) “mearrádus mii gusto mearriikeahtes peršovdnalogu dahje mearriikeahtes peršovdnabirrasa vuoigatvuodaide dahje geatnegasvuodaide, ja dat mearkkaša ahte dákkár njuolggadusat fertejit dohkkehuvvot lánkaásahusa hámis, vrd. hálddašanlága kapihtal VII. Bargojoavku ii dovddat das oaivila galget go njuolggadusat ja makkár vejolaš njuolggadusat galggaše gullat hálddašanlága lánkaásahusdefinišuvnna vuollái, muhto cuige ahte lea eahpesihkarvuoha das makkár rievttálaš árvu Sámedikki iešgudet doarjjaortnegiid njuolggadusain leat.

Nu movt dál lea dilli, de ii leat Sámedikkis gelbbolašvuoha mearridit dárbbaslaš mearrádusaid lánkaásahusa hámis, ja dat hehte Sámedikki mearrideamis ja reguleremis buot

dilálašvuodaid mat leat čadnon doarjjahálddašeapmái. Dan vuodul árvala bargojoavku rievdadit sámelága nu ahte Sámediggi oažžu oppalaš gelbbolašvuoda mearridit láhkaásahusaid doarjjaássiin. Bargojoavku árvala ođđa nuppi čuoggá § 2-1:s goalmát lađđasis:

Sámediggi sáhtá láhkaásahusa bokte addit dárkilet mearrádusaid daid doarjjaortnegiid hárrái maid diggi hálddaša.

6.5. Sámedikki doaimma raporteren

Sámelága § 1-3 mielde galgá Sámedikki jahkedieđáhus sáddejuvvot Gonagassii. Dat lea joatka dain njuolggadusain mat ovdal gustojedje Norgga sámeráđđái. Mearrádus ii njuolgut gohčo Sámedikki ráhkadit jahkedieđáhusa, dat lea Sámedikki iežas duohken. Mearrádusa vuodđu lea dattege ahte dábálaččat ráhkaduvvo jahkedieđáhus.¹⁰¹

Stuoradikki sámelágameannudeami oktavuodas celkkii justiisalávdegoddi ahte *”Lávdegotti mielas lea hunduolaš ahte ráđdehus ovddida Sámedikki jahkedieđáhusaid Stuoradiggái – juobe vuosttaš jagiid ge”* (Innst. O. nr. 79 (1886-87) siidu 16). Dasto dahkkui mearrádus dáhtut *”Ráđdehusa ovddida Stuoradiggái jahkásaččat stuoradiggedieđáhusa Sámedikki doaimma birra. Oktii juohke stuoradiggeáigodagas ovddiduvvo dieđáhus dain doaimmain mat dahkkjuvvojit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima sihkarastima ja ovdánahttima várás”*. Guovddáš ágga § 1-3:ii ja mearrádusa geavaheapmái lea ahte *”eiseválddiid sámepolitihkka berre jámmadit árvoštallojuvvot Stuoradikkis”* (Ot.prp. nr. 33 (1986-87) siidu 102). Sámpolitihkalaš ovdáneami geažil digaštallojuvvojit sámepolitihkalaš gažaldagat mihá dávjjibut Stuoradikkis dál go ovdal.

Sámediggi lea juohke jagi dan rájes go ásaheavvui, ráhkadan jahkedieđáhusa mii lea sáddejuvvon Gonagassii. Ráđdehus lea fas meannudan Sámedikki jahkedieđáhusa ráhkadettiin jahkásaš stuoradiggedieđáhusa Sámedikki doaimmas. Daid jagiid go váldostuoradiggedieđáhus sámepolitihka birra lea ráhkaduvvon, de lea Sámedikki jahkedieđáhus čuvvon mielddusin stuoradiggedieđáhussii.¹⁰²

Sámedikki sorjjakeahtes dilli ráđdehusa ektui ii oro soahpame dasa ahte lea mearriduvvon raporteret ráđdehussii. Vaikko mearrádus ii leat njuolgut gohččun ráhkadit jahkedieđáhusa, de lea mearrádusa eaktu ja geavat ásahan ortnega mii sáhtá addit gova das ahte Sámediggi lea ráđdehusa vuollásaš.

Ráđdehusas lea dattege bajemus ovddasvástádus deavdit álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid sápmelaččaid guovdu eamiálbmogin, vuodđolága § 110a ja sámelága ulbmiliid. Danne sáhtá orrot govttolaš ahte ráđdehus diehtá Sámedikki doaimma ja Sámedikki árvoštallamiid sámi kultur- ja servodatovdáneami hárrái. Dattege ferte vuordit ahte sámepolitihkalaš ovdáneapmi ollislaččat mielddisbuktá ahte ráđdehusa – goasii beaivválaš oktavuoha – Sámedikkiin diehtevassan dahká Sámedikki doaimma.

Stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanbargovugiid ásaheapmi, lea dagahan ahte mearrádusat ja doaimmaid álggaheapmi dahkko stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki vuđolaš oktasaš proseassaid mañnel. Ráđđádallanbargovugiid várás lea nammaduvvon fágalaš sorjjakeahtes analysajoavku mii jahkásaččat addá raportta sámi servodagaid dilálašvuoda ja ovdán-

¹⁰¹ NOU 1984: 18, s. 587; Ot.prp. 33 (1986-87) čuokkis 7.3 ja 11.

¹⁰² Leat leamaš ovddiduvvon golbma váldo prinsihppadieđáhusa sámepolitihka birra: St. dieđ. nr. 52 (1992-93), St. dieđ. nr. 41 (1996-97) ja St. dieđ. nr. 55 (2000-2001)). Dása lasihuvvui Bondevika II-ráđdehus liigedieđáhusa miessemánus 2002:s (St. dieđ. nr. 33 (2001-2002)).

eami birra. Dat raporta lea vuodđun árvvoštallat sámi kultuvrra, giela ja servodateallima sihkkarastima ja ovdánahttima ángiruššamiid. Raporta galgá gieđahallojuvvot sámi áššiid stáhtarádi ja sámediggepresideantta fásta ráđđádallančoahkkimis mii dollojuvvo oktii juohke jahkebeali.

Sámedikki 2005 jahkediedáhus meannuduvvo Stuoradikkis 2007 giddabaji.¹⁰³ Sihke Sámedikki, ráđdehusa ja Stuoradikki meannudeamis jahkediáđahusa hárrái lea oalle maŋosgeahčči hápmi. Bargojoavkku bušeahttabargovugiid evttohus kapihtal 9:s mearkkaša ahte Stuoradiggái ovddiduvvo jahkásaččat Sámedikki ja sámi ulbmiliid bušeahta stuoradiggeproposišuvdna. Dalle beassá Stuoradiggi jahkásaččat veardádallat sámi servodaga ovdáneami, muhto dalle čálmmustahttojuvvo boahteáiggiperspektiiva eambbo go dál.

Dan vuodul árvala bargojoavku ahte sámelága § 1-3 heaittihuvvo.

6.6. Konstitušuvnnalaš rámmat

Dakkár rievdadeapmái mas Sámediggi oázžu eanet iešstivrejeddji árvvu eará stáhtaeiseválddiid ektui, mielddisbukta ahte seahá árvvoštallat rievdatit bajemus stáhtahálldašeami rievttálaš rámmaid. Vuodđoláhka ii mudde Sámedikki eksisteanssa, gelbbolašvuoda ja oktavuoda eará stáhtaeiseválddiide, ja bargojoavkku árvalusa geažil ii leat formáladit dárbu dahkat rievdadusaid. Sámeapolitihka odđaaigásaš konstitušuvnnalaš rámmaid čálmmustahttima várás sáhtá árvvoštallat rievdatit Vuodđolága dannego rámmat leat vuodđun dohkkeheapmái das ahte stáhta lea áсахuvvon guovtti álbmoga guvlui. Sámiálbmoga historjjálaš guovllugullelašvuoda lea dohkkehuvvon, ja stáhta geatnegasvuodát sámi álbmoga guovdu leat mielde Vuodđolágas. Vuodđoláhkamearrádus mii čájeha ahte Sámediggi lea oassin odđaaigásaš norgga stáhtas, sáhtá ovdamearkka dihte lasihuvvot Vuodđolága § 110 a.ii. Dás ii čielggat dattege bargojoavku dan čuoggá.

7. Bargojoavkku árvalusa váikkuhusat Sámedikki formála dili hárrái

7.1. Gaskavuohá hálldašan- ja almmolašvuodaláhkii

Dál lea sihkkaris riekti ahte Sámedikki doaibma boahá almmolašvuoda- ja hálldašanlága vuollái. Jus Sámediggi ain bissu oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas de lea čielggas ahte dát dilli joatkašuvvá. Jus Sámediggi áсахuvvo iešstivrejeddji riektesubjektan, čuožžilit dattege gažaldagat das ahte rievdá go Sámedikki gaskavuohá hálldašanláhkii ja almmolašvuodaláhkii.

Go doaibma sirrejuvvo dábalaš hálldašeamis, de sáhtá ovdandoallat ahte doaibma ii sáhte vuoiga lohkkot ” stáhta dahje gieldda orgánan”, vrd. almmolašvuodalága ja hálldašanlága § 1. Almmolašvuodalága dahje hálldašanlága geavaheami ii sáhte almmotge organisašuvdnahápmi iešakto mearridit. Dalle ferte dahkkot ollislaš árvvoštallan mas olu bealit váikkuhit, ja vuodđooaidnun lea ahte hálldašan- ja almmolašvuodaláhka prinsihpalaččat maiddá regulere hálldašanorgánaid main lea iežas riektesubjektivehta jus fal eai leačča čielga gávpe-doaimmat, vrd. earet eará Woxholth: Forvaltningsloven (Oslo 2000) siidu 47. Áigeovodilis veardádallanbealit Sámedikki dáfus leat lea go Sámediggi almmolaš orgána mii lea áсахuvvon almmolašrievtálaš lágaid bokte, hálldaša go almmolašrievtálaš njuolggadusaid (geahča kapihtal 2.4), ja hálldaša go goasii duššefal almmolaš ruđaid.

---

¹⁰³ Ráđdehus ovddidii St. died. nr. 7 (2006-2007) Sámedikki 2005 doaimma birra golggotmánu 2006:s. Njukčamánu 28.b. 2007:s ii leat vel lávdegotti árvalus diedáhusas.

Bargojoavku oavvilda leat doarvái čielggasin ahte Sámediggái gusto almmolašvuodáláhka ja hálddašanláhka de nai jus ášahuvvo sierra riektesubjektan. Danne ii leat dárbbášlaš lasihit sámeláhkii sierrá mearrádusa das ahte Sámedikki doaibma geavahišgoahtá almmolašvuoda ja hálddašanlága jus Sámediggi ášahuvvo iešstivrejeaddji riektesubjektan, dannego dat juo vissásit dulkojuvvo nu almmolašvuodálága § 1 ja hálddašanlága § 1 mielde. Dattege lea vuogas ja ulbmilaš dárkilit cealkit vejolaš láhkarievdadusovdabargguin ahte almmolašvuodáláhka ja hálddašanláhka ain gusto Sámediggái.

Sámedikki ásaheapmi sierra riektesubjektan ii mielddisbuvvte iešalddis nuppástusaid ovdamearkka dihte váidinmeannudeamis hálddašan- ja almmolašvuodálága hárrái. Čoavddus dattege deattuha dárbbu dasa ahte Sámedikkis lea iešheanalis ovddasvástádus váidinmeannudeapmái hálddašan- ja almmolašvuodálága mielde, ja danne lea ágga bisuhit oainnu das ahte Sámediggi iešakto čadaha váidinmeannudeami, guovtteinstánsameannudeami bokte mas Sámediggeráđdi dahje eará sierra nammaduvvon lávdegoddi meannuda váidagiid nubbin instánsan.

7.2. Bargiid dilli

Sámedikki bargit gullet stáhtavirgeolbmuid lága vuollái dan muddui go lea heivvolaš, vrd. sámelága § 2-12 nuppi lađđasa. Sámedikki ásaheami rájes leat Sámedikki bargit leamaš stáhtavirgeolbmot, ja leat danne gullan virgeolbmolága, virgeriidolága, almmolaš virgeolbmolága ahkemeari birra, ja Stáhta ealáhatkássa lága vuollái. Dattege spiehkastuvvo virgeolbmolága § 5:s dannego virgádanváldi lea sámelága § 2-12 nuppi čuoggá mielde biddjon Sámediggái. Od.prp. nr. 33 (1986-87) cealká ahte ággan dán virgádanvuoigatvuhtii lea (dás jorgaluvvon) “Departemeanta oavvilda dán leat suorgin mas stáhtalaš stivren berre čáhkket sajit sámi iešmearridanriektái”. 1999 nettobušetterema oktavuodas oavvilduvvui ahte bušeahttavuogádagas ii leat mihkke mii dadjá ahte doaibma mii nettobušetterejuvvo ii galgga gullat njuolggadusaid vuollái mat gustojit erenoamážit stáhtalaš bargiide. Dattege rávvii bargojoavku mii guorahalai dán gažaldaga, eastadit boahttevaš eahpesihkarvuoda Sámedikki bargiid árvvu hárrái, ja lasihit mearrádusa sámeláhkii mii mearrida ahte Sámedikki bargit gullet stáhtavirgeolbmuid lága vuollái.

Sámedikki bargit gullet stáhtavirgeolbmuid lága vuollái dan muddui go dat lea heivvolaš, vrd. sámelága § 2-12 nuppi lađđasa. Bargojoavku oavvilda leat lunddolažžan joatkit dáinna ortnegiin jus Sámediggi ain bisuhuvvo oassin stáhtas juridihkalaš peršovdnan.

Jus Sámediggi ášahuvvo iešstivrejeaddji riektesubjektan de heive jearrat galgá go dat váikkuhit Sámedikki bargiid dilálašvuhtii. Bargojoavku lea earet eará mearkkašan deavvašvuodafitnodatlága ja stáhtafitnodatlága, mas bargit eai leat stáhtavirgeolbmuid lága njuolggadusaid vuollásaččat. Bargojoavku lea gávnahan ahte Sámedikki doaimma erenoamášvuodaid geažil, lea nuppelágán čoavddus vuohkkaset.

Vaikko Sámediggi ášahuvvošii ge sierra riektesubjektan, de oavvilda bargojoavku leat lunddolažžan joatkit sámelága § 2-12 nuppi lađđasiin. Nu movt čilgejuvui kapihtal 7.1:s, de lea Sámediggi almmolaš orgána mii lea ášahuvvon almmolašrievttálaš lágaid vuodul, ja Sámediggi boahtá hálddašit almmolašrievttálaš njuolggadusaid ja almmolaš ruđaid jus ášahuvvo sierra riektesubjektan.

7.3. Konstitušuvnnalaš ja parlamentáralaš ovddasvástádus

Nu movt namuhuvvon kapihtal 2.12:s, de ferte Sámedikki sorjjasmeahtunvuolta leat guovddáš eaktun go árvvoštallá konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa Sámedikki mearrádusaid

oktavuođas. Álbmotválljejuvvon orgánan lea Sámedikkis stuora friddjavuohta. Sámediggi ii leat dábálaš etáhta dahje ráđđehusa vuollásaš orgána, ja ráđđehusas ii sáhte danne leat ovdasvástádus Sámedikki politihkalaš doibmii dahje daidda mearrádusaide maid Sámediggi dahká iešguđet surggiin.

Guorahaladettiin konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa, de lea stáhtaráđiid bearráigeahččan- ja bagadanválddis stuora mearkkašupmi. Dain surggiin mas stáhtaráđis ii leat bearráigeahččan- dahje bagadanváldi, ii sáhte sus leat konstitušuvnnalaš ovddasvástádus ge.

Jus Sámediggi ásahuvvo iešstivrejeaddji riektesubjektan, de gáhččá dábálaš bagadanváldi čielgasit eret, vrd. Vuodđolága § 3. Danne ii sáhte Stáhtaráđdi dábálaččat guoddit ovdasvástádusa Sámedikki doibmii, jus gozihan- dahje bagadanváldi ii leačča eará vuodu nala ásahuvvon. Nu sáhtá leat jus Sámediggi lága, stuoradiggemearrádusa dahje eará vuodul, doaimmaha doaimma dahje válddi mii gullá stáhtaráđi bagadan- dahje gozihanválddi vuollái.

Bargojoavku vuordá ahte stáhtaráđiid ovddasvástádus Sámediggejuolludusaide stáhtabušehta badjel, boahtá leat dan duohken movt guoskevaš juolludusmearrádus dulkojuvvo. Go lea sáhka ovddasvástádusas maid Sámediggi oažžu departemeantta fápmudeami bokte, de lea dat departemeantta dárkkistanneavvuid duohken ja das ahte leat go dat doarvái bures geavahuvvon. Earret dan eai sáhte stáhtaráđit guoddit ovddasvástádusa Sámedikki doaimma dahje válddi čadaheami dáfus.

Čoaihkkáigeassun sáhtá dadjat ahte jus Sámediggi ásahuvvo iešstivrejeaddji riektesubjektan, de ii boađe dat mielddisbuktit mearkkašahti rievdadusaide stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádussii, jus buohtastahtá dálá diliin. Šaddá baicca čielgaset ahte stáhtaráđiin ii sáhte dábálaččat leat konstitušuvnnalaš ovddasvástádus dannego dábálaš bagadanváldi gáhččá eret. Minddár čujuha bargojoavku kapihtal 2.12:ii.

Mandáhta mielde galgá bargojoavku maiddái árvoštallat vejolaš váikkuhusaid maid bargojoavkku árvalus mielddisbukta parlamentáralaš ovddasvástádusa dáfus. Parlamentáralaš ovddasvástádus mearkkaša dábálaččat ráđđehusa dahje ovttaskas stáhtaráđi geatnegasvuoda geassádit go Stuoradiggi dovddaha eahpeluohttámuša mearrádusa bokte. Bargojoavku ii oainne ahte árvalusat formáladit mearkkašit goabbeliige parlamentáralaš ovddasvástádusa dáfus. Eai leat makkárga njuolggadusat dahje ráddjemat das man ovdii stáhtaráđdi šaddá guoddit parlamentáralaš ovddasvástádusa, ja stáhtaráđdi sáhtá šaddat guoddit ovddasvástádusa dakkár dilálašvuodain nai mat leat su hálddašeami olggobealde. Bargojoavkku árvalus čalmmustahtá liikká Sámedikki iešstivrejumi ja politihkalaš sorjjasmeahttunvuoda, ja ii leat veadjemeahttun ahte Stuoradiggi dan deattuha jus dilli šaddá nu.

7.4. Bearráigeahččanortnegat ja revišuvdna

Stáhtalaš goziheapmi Sámedikki doaimmas lea dál bajábealdásis ja muddejuvvo dan eavttu vuodul ahte sápmelaččaid álbmotválljejuvvon orgána Sámediggi ii leat ráđđehusa bagadanválddi vuollásaš. Stáhtalaš bearráigeahčču Sámedikki doaimmas lea vuosttažettiin dárkkistit ahte Sámedikki ekonomijahálddašeami čuovvu stáhta ekonomiijanjuolggadusaid. Dasto dárkkistuvvo eambo oppalaččat dakko bokte ahte stáhta bušehttarámmainisguin ja láhkamearrádusaidisguin bidjá čujuhusaid Sámedikki doaibmadássái.

Nu guhká go Sámediggi jahkásaččat oažžu juolludusaid stáhtabušehta badjel, de šaddá dat stivret ekonomijahálddašeami Stuoradikki juolludusnjuolggadusaid mielde ja Stuoradikki juolludusmearrádusaid čujuhusaid mielde. Man muddui Sámediggi ferte stivret iežas

ekonomiijahálddašeami stáhta bajemus eavttuid ja standárddaid mielde stáhta ekonomiija-
hálddašeami hárrái, lea dan duohken makkár formálalaš sajádat Sámediggái välljejuvvo.

Bargojoavku váldá vuodu das ahte Stáhta ekonomiijastivrema njuolggadusat ja daidda
gullelaš mearrádušat gustojit jus Sámediggi lea oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas. Ankke
sáhtá leat vejolaš ohcat spiehkastanlobi ekonomiijanjuolggadusaid ovttaskas mearrádušain,
go juo dálá dilli rahpá dan vejolašvuoda.

Ekonomiijanjuolggadusaid § 3 nubbi lađas cealká (dás jorgaluvvon) *departemeanttat galget
mearridit bagadusaid njuolggadusaid rámmaid siskkobealde sihke departemeanttaid ja
vuollásaš doaimmaid várás. Bagadusa máŋggus galgá sáddejuvvot Riikarevišuvdnii.*

Sámelága § 2-1 goalmát lađđasa nubbi čuokkis nanne ahte lea departemeanta mii mearrida
Sámedikki ekonomiijahálddašeami njuolggadusaid. Dát mearráduš lasihuvvui dalle go Sáme-
diggi nettobušetteregođii sihkkarastin dihte ahte Sámedikki ekonomiijahálddašeapmi
čadahuvvo buriid rámmaid siskkobealde. Bargojoavku čujuha ságasškuššamii dás ovdaleap-
pos Sámedikki sorjjasmeahttunvuoda birra, ja čujuha ahte mearráduš mas *departemeanta*
mearrida Sámedikki váldobagadusa – ii oro heiveme dálá ovdáepmái iige bargojoavkku eará
árvalusaide. Danne oaivvilda bargojoavku ahte departemeanta ii berre mearridit Sámedikki
ekonomiijahálddašeami váldobagadusa, ja Sámediggi berre ieš mearridit váldobagadusa eko-
nomiijanjuolggadusaid rámmaid siskkobealde.

Sámediggi ii boađe dábálaččat gullat stáhta ekonomiijanjuolggadusaid vuollái jus ásahuvvo
sierra riektesubjektan, vrd. Stáhta ekonomiijastivrema njuolggadusaid § 2. Dattege lea
Sámediggi almmolaš orgána mii lea ásahuvvon almmolašrievttálaš lágaid vuodul. Sámediggi
hálddaša almmolašrievttálaš njuolggadusaid, ja hálddaša goasii dušše almmolaš ruđaid (vrd.
kap. 7.1). Bargojoavku oaivvilda danne leat eanemus ulbmilažžan ahte stáhta ekonomiijan-
juolggadusat maiddái gustojit Sámediggái. Ekonomiijanjuolggadusat fertejit ankke geavahuv-
vot nu ahte Sámediggi beassá ieš árvoštallat go lea álbmotválljejuvvon orgána. Dat
mearkaša ee. ahte vejolaš spiehkastemiid berre árvoštallat.

Dan vuodul árvala bargojoavku, beroškeahtá das makkár čoavddus Sámedikki rievttálaš dillái
válljejuvvo, ahte sámelága § 2-1 goalmát lađđasa nubbi čuokkis heaittihuvvo, ja ahte dan
sadjái biddjo čuovvovaš cealkka:

Stáhta ekonomiijanjuolggadusat gustojit Sámediggái dan muddui go heive.

Nu movt čilgejuvvui kapihtal 2.11:s, de leat Sámedikki dálá bearráigeahččanortnegat ásahuv-
von dainna ulbmiliin ahte bisuhit parlamentáralaš ja siskkáldas hálldahuslaš goziheami. Dasa
lassin lea Riikarevišuvnnas, mii lea Stuoradikki olggobeal bearráigeahččanorgána, ovddas-
vástáduš gozihit ahte Sámediggi geavaha ruđaid Stuoradikki mearrádušaid ja eavttuid mielde.

Vejolaš rievdadusat Sámedikki iežas siskkáldas bearráigeahččanortnegiin ja stáhtalaš bearrái-
geahččandárbbuin Sámedikki doaimma hárrái, fertejit veardiduvvot daid doaimmaid ektui mat
árvaluvvojit sihkkarastin dihte Sámediggái eanet iešstivrejeaddji dili.

Riikarevišuvnna rolla mearkašupmi Stuoradikki revišuvdna- ja bearráigeahččanorgánan, lea
dan duohken makkár stáhtarievttálaš árvvu Sámediggi oažžu. Riikarevišuvnna § 9 vuosttaš
lađas cealká ahte (dás jorgaluvvon) *Riikarevišuvdna galgá čadahit revišuvnna stáhtarehket-
doalus ja stáhtalaš doaimmaid ja eará eiseválddiid rehketoaluin main lea rehketoallogeat-*

negasvuohta stáhtii, dás maiddái hálddašanfitnodagat, hálddašanorgánat main leat sierra fápmudusat, stáhtalaš foanddat ja eará orgánat dahje doaimmat mat leat nannejuvvon sierra lágas (rehketdoallorevišuvdna). Dasto cealká riikarevišuvdnalága § 9 goalmát lađas ahte Riikarevišuvdna galgá čadahit vuogádatlaš ekonomiiija, produktivitehta, ulbmilolaheami ja váikkuhusaid iskkademiid Stuoradikki mearrádusaid ja eavttuid (hálddašanrevišuvnna) vuodul.

Bargojoavku dulko riikarevišuvdnalága § 9 nu ahte Riikarevišuvnna ain galgá leat revišuvdnaovddasvástádus Sámedikki rehketdoalus jus vállje čovdosa mas Sámedikki ain lea oassin stáhta juridihkalaš peršovnnas. Dakkár čovdosiin sáhtá Riikarevišuvdna maiddá čadahit hálddašanrevišuvnna Sámedikkis.

Dattege eahpida bargojoavku sisttisoallá go riikarevišuvdnalága § 9 vuosttaš lađas Sámedikki rehketdoalu jus Sámediggi ásahuvvo ieštivrejeaddji riektesubjektan. Dat mat gohčoduvvojit ” stáhtalaš doaimmaid ja eará eiseválddiid rehketdoallun ” sáhttet áiggi vuollái rievdadit stáhtalaš hálddašeami mielde ja dan mielde movt stáhtalaš rehketdoalloortnet ásahuvvo.¹⁰⁴ Cealkka orru mearkkašeame ahte Riikarevišuvdnii ii biddjo revišuvdnaovddasvástádus Sámedikki rehketdoalus jus Sámediggi ásahuvvo sierra riektesubjektan, muhto eará bealit fas orrot addime eará mearkkašumi. Sámediggi boahtá ain leat almmolaš orgána mii čadaha almmolaš válddi ja mii lea almmolaččat ruhtaduvvon. Bargojoavku rávve danne ahte sámelahkii lasihuvvo čielga mearrádus mas Riikarevišuvdna galgá gozihit Sámedikki riikarevišuvdnalága mielde, vrd. molssaeavttu riikarevišuvdnalága § 9 vuosttaš lađđasis ” *eará orgánat dahje doaimmat mat leat nannejuvvon sierra lágas* ”.

Ođđa ortnet mas Sámediggi lea sierra riektesubjektan šaddá mielddisbuktit árvvoštallama das ahte lea go Sámediggái ulbmilaččamus ieš válljet iežas revisora. Sámedikki revisoras sáhtáši de leat ovddasvástádus rehketdoallorevišuvnna ja hálddašanrevišuvnna. Ovdamunni dakkár ortnegiin lea ahte Sámediggi ieš sáhtá álggahit iskkademiid ja gozihit čuolmmaid mat Sámedikki mielas leat áigeovdilat, Sámediggi oažžu dalle maid ieš revišuvdnabohtosiid, mat dalle eai mana Riikarevišuvnna jahkásaš raporterema bokte Stuoradiggái nu movt dál lea. Molssoeaktun sáhtá leat seamma čovddus mii lea dearvvašvuodafitnodatlága §§ 44 ja 45 mielde.

Riikarevišuvnna § 9 vuosttaš lađas rahpá dattege vejolašvuoda válljet čovdosa mas Riikarevišuvnna ain lea revišuvdnaovddasvástádus Sámedikki dáfus, jus Sámediggi vel ásahuvvo ge sierra riektesubjektan. Bargojoavku oaivvilda leat eanemus ulbmilažžan addit Riikarevišuvdnii dan ovddasvástádusa resursavuodu hárrái. Dalle eaktuduvvo aŋkke ahte sámelahkii lasihuvvo ođđa mearrádus. Bargojoavku árvala ahte dat biddjo sámelága 2-16:ii ja ahte dat čuodjá ná:

§ 2-16 Riikarevišuvnna bearráigeahččan

Riikarevišuvdna čadaha revišuvnna ja bearráigeahččá Sámedikki doaimma Riikarevišuvnna lága mielde ja Riikarevišuvnna doaimma bagadusa mielde maid Stuoradiggi lea mearridan.

7.5. Eará váikkuhusat

Jus Sámediggi ásahuvvo sierra ieštivrejeaddji riektesubjektan, de váikkuha dat mánggaid lágaide mat gustojit almmolaš doaimmaide. Lágain adnojit dávjá doahpagat nugo ” almmolaš

¹⁰⁴ Vrd. mearrádusa sierramearkkašumiid Árv.O.nr.54 (2003-2004) kapihtal 2.2.1.

orgánat” dahje ” stáhta dahje gielddaid ” orgánat. Bargojoavku čujuha dás dušše moadde ov-
damearkka dakkár almmolašrievttálaš láhkavuoduide, ja deattuha ahte listu lea vel guhkit.
Oppalaš oaidnun šaddá ahte lágat mat atnet doahpaga ”almmolaš orgánat” ain gustojit Sáme-
diggái, muhto lágat mat gustojit ”stáhtii ja gielddaide” leat eambbo eahpesihkkarat.

Geatnegasvuohta doallat almmolaš arkiivva Juovlamánu 4.b. 1992 lága nr. 126 arkiivva birra
(arkiivaláhka) kapihtal II, gusto ”almmolaš orgánaide”. Bargojoavku oaivvilda Sámedikki leat
čielga almmolaš orgána vaikko ásahuvvo ge ieštivrejeaddji riektesubjektan.

Suoidnemánu 16.b. 1999 láhka nr. 69 almmolaš háhkamiid birra gusto lága § 2 mielde
”stáhtalaš, gielddaid ja fylkkagielddaid eiseválddide ja almmolašrievttálaš orgánaide”.
Bargojoavku oaivvilda ahte jus Sámediggi ásahuvvo ieštivrejeaddji riektesubjektan, de lea
dat dakkár almmolašrievttálaš orgána movt celko § 2:s, ja láhka gusto dalle ain Sámediggái.

Go Sámedikkis eai leat iežas sisabođut, de sáhtta leat lunddolaš vuodđudit dihto
sierranjuolggadusaid vealgečuovvumuša ja reastaluvvama hárrái, ja vejolačcat njuolggadusa
mii ráddje Sámedikki vejolašvuođa njuolgga bidjat iežas vealggi vuollái.

Bargojoavku ii leat nákcen árvvoštallat eanet váikkuhusaid.

8. Bargojoavkku árvalusat Sámedikki formálalaš sajadaga birra

8.1. Láhkaárvalusat

Geassemánu 12.b. 1987 láhka nr. 56 Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámelágas) rievdaduvvo čuovvovaččat:

§1-3 fámuhuhttojuvvo.

§ 1-7 galgá čuodjat:

§ 1-7 *Sámedikki rievttálaš sajadat*

Sámediggi lea iešstivrejeaddji riektesubjeakta ja lea osolaš šiehtadusain mat dahkkojuvvojit priváhta ja almmolaš eiseválddiguin, ja das lea osolašsajádat duopmostuoluid ja eará eiseválddiid guovdu.

§ 2-1 odđa vuosttaš lađas čuodjá ná:

Sámediggi lea sorjjasmeahtun ráđdehusas ja ii sáhte bagaduvvot jus eará lágat dan eainanne.

§ 2-1 goalmmát lađđasa nubbi čuokkis fámuhuhttojuvvo.

§ 2-1 goalmmát lađđasaš nubbi čuokkis galgá čuodjat:

Sámediggi sáhhtá láhkaásahusa bokte addit dárkilet njuolggadusaid daid doarjjaortnegiid birra maid diggi hálddaša.

§ 2-1 goalmmát lađđasaš nubbi čuokkis galgá čuodjat:

Stáhta ekonomiijanjuolggadusat gustojit Sámediggái dan muddui go heive.

§ 2-2 odđa vuosttaš lađas čuodjá:

Stáhtalaš eiseválddit galget ráđdádallat Sámedikkiin go árvoštallet ásahit lágaid dahje hálddahuslaš doaimmaid mat sáhttet njuolgut váikkuhit sápmelaččaide.

§ 2-2 odđa bajilčála lea:

Ráđdádallamat ja gulaskuddan

§ 2-16 galgá leat:

§ 2-16 *Riikarevišuvnna bearráigeahččan*

Riikarevišuvdna doallá revišuvnna ja bearráigeahččá Sámedikki doaimma Riikarevišuvnna lága mielde ja Riikarevišuvnna doaimma bagadusa mielde maid Stuoradiggi lea mearridan.

8.2. Mearkkašumit láhkaárvalusaide

Til § 1-7 Sámedikki rievttálaš sajadat

Mearrádus mearrida ahte Sámediggi lea iešstivrejeaddji riektesubjeakta ja ahte das leat dat vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát mat iešstivrejeaddji riektesubjeavttain dábálaččat leat. Dat mearkkaša ahte Sámedikkis lea rievttálaš doaibmanákca ja ahte das lea alddis ovddasvástádus ekonomalaš geatnegasvuodaid hárrái. Sámediggi sáhhtá leat osolažžan áššiin maid almmolaš eiseválddit meannudit hálddašanlága mielde. Duopmostuolloáššiin lea Sámedikkis dábálaš

bealálašnákca. Vejolaš áššit galget vuolggahuvvot Sámedikki vuostá eaige stáhta vuostá guoskevaš departemeantta bokte. Go Sámediggi lea sierra riektesubjeakta, de eai sáhte almmolaš eiseválddit bagadit orgána eambo go priváhta riektesubjeavttaid ge.

§ 2-1 odđa vuosttaš lađđasii

Mearrádus nanne ahte Sámediggi lea sorjjasmeahttun ráđdehusas, ja ahte Sámediggi ii sáhte bagaduvvot jus ii leačča sierra láhkavuodđu dan dahkat. Mearrádus kodifisere dálá rievtti. Mearrádus ferte vejolaččat lohkkot § 1-7 ovttas mas ovdanboahdá ahte Sámediggi lea iešstivrejeaddji riektesubjeakta.

§ 2-1 goalmát lađđasa nuppi čuoggái

Mearrádus nanne ahte Sámedikkis lea gelbbolašvuolta mearridit lámkaásahusaid main leat dárkilet njuolggadusat daid doarjjaortnegiid birra maid Sámediggi hálddaša. Hálddašanlága kapihtal VII gusto seamma muddui.

§ 2-1 goalmát lađđasa goalmát čuoggái

Mearrádus nanne ahte Sámediggi čuovvu Stáhta ekonomiijanjuolggadusaid iežas ekonomiijahálddašeamis. Vejolaš spiehkasteamit njuolggadusain ovddiduvvojit sierra áššin.

§ 2-2 odđa vuosttaš lađđasii Ráđđádallamat ja gulaskuddan

Mearrádusa vuosttaš lađas nanne ahte Sámedikkis lea riekte ráđđádallat dakkár áššiin mat njuolgut váikkuhit sámi beršotumiid. Ráđđádallanriekti ii gusto § 2-2 nuppi lađđasa gulas-kuddanrievtti sajis, muhto dan lassin. Mearrádusa vuodđun lea álbmotrievttálaš geatnegas-vuolta ráđđádallat eamiálbmogiiguin nu movt dat lea ovddiduvvon ILO-konvenšuvnnas nr. 169 iešstivrejeaddji stáhtaid eamiálbmogiid ja čearddaid birra artihkal 6:s. Ráđđádallamat galget dollojuvvot nu movt leat lagabui čilgejuvvon čuovvovaš čállosiin:

- Stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanbargovuogit, dohkkehuvvon gonagaslaš resolušuvnnas suoidnemánu 1.b. 2005:s.
- Suodjalanplánabarggu njuolggadusat sámi guovlluid luonddusuodjalanlága mielde, odđajagimánu 31.b. 2007.
- Sámedikki ja stáhta bušeahttabargovuogit.

§ 2-16 Riikarevišuvnna bearráigeahččan

Mearrádus nanne ahte Riikarevišuvdna čađaha revišuvnna ja dárkkista Sámedikki doaimma Miessemánu 7.b. 2004 lámka nr. 21 mielde, Riikarevišuvnna ja Riikarevišuvnna bagadusa birra Stuoradikkis dohkkehuvvon njukčamánu 11.b. 2004:s. Mearrádus mielddisbuktá ahte Riikarevišuvnnas šaddá leat ovddasvástáduš sihke Sámedikki rehketoalu revišuvnnas ja vejolaččat Sámedikki doaimma hálddašanrevišuvnnas, vrd. riikarevišuvdnalága § 9 vuosttaš ja goalmát lađđasa.

9. Ođđa bušeahhtabargovugiid árvvoštallamat ja árvalusat

Bargojoavkku árvalus bušeahhtabargovugiide galgá, vrd. mandáhta, vuodđuduvvot daidda álbmotrievttálaš geatnegasvuodaide mat stáhtas leat eamiálbmogiid guovdu. Bargojoavkku árvalus galgá maiddá vuodđuduvvot stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanvugiid raportta álbmotrievttálat árvvoštallamiidda. Dasto lea bargojoavku deattuhan sámpolitiikhkalaš ovdáneami, erenoamážit Sámedikki rolla ovdáneami sápmelaččaid ovddasteaddji orgánan.

9.1. Álbmotrievttálaš árvvoštallamat

ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 6.1.a ráđđádallangeatnegasvuohta gusto lánkaaddimii ja hálddahaslaš doaimmaide. Raporttas ”[Stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanbargovuogit](#)” ovddiduvvo stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki oktasaš ipmárdus stáhta ráđđádallangeatnegasvuođa hárrái ILO-konvenšuvnna nr. 169 mielde. Bušeahhtabargovuogit eai meannuduvvon dás dainna go dat čuolmmat mielddisbuktet olu erenoamáš gažaldagaid.

Eamiálbmogiid riekti searvat ráđđádallamiidda ja stáhta geatnegasvuohta ráđđádallat leat vuđolaš prinsihpat ILO-konvenšuvnnas nr. 169, ja dat leat maiddá eará artihkkaliin konvenšuvnnas. Konvenšuvnnas lea maiddá vuđolaš prinsihpan ahte eamiálbmogat galget nu bures go vejolaš beassat ieža dárkut iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. Bargojoavkoraporttas ráđđádallanbargovugiid birra leat álbmotrievttálaš geatnegasvuođat ráđđádallat eamiálbmogiiguin, oppalaččat árvvoštallojuvvon.¹⁰⁵ ILO-konvenšuvnna nr. 169 2. artihkkalis ovddiduvvo prinsihpa ahte eamiálbmogiin lea riekti searvat ráđđehusa oktiiheivehuvvon doibmii vai besset suodjalit eamiálbmogiid vuoigatvuođaid ja dáhkidit ahte sin integritehta doahhtaluvvo. Earret namuhuvvon 6. artihkkala ILO-konvenšuvnnas mii čilge ráđđádallangeatnegasvuođa, de lea maiddá 7. artihkal áigeguovdil bušeahhtagažaldagaid dáfus. Dat mearrádus ovddida prinsihpa ahte eamiálbmogis galgá leat riekti dahkat deatálašvuođaortnega ovdánanproseassas ja nu guhkás go vejolaš beassat jođihit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 6.1.a nanne ahte eamiálbmogat galget beassat ráđđádallat go lea jurdda ásahtit ”*lágaid dahje hálddahaslaš doaimmaid*”. ILO` manuálas¹⁰⁶ čilgejuvvo ahte doaba ”hálddahaslaš doaimmat” sáhttet leat vaikko makkár doaimmat. Lassin lágaide ja vuodđolánkaárvalusaide namuhuvvojit njuolggadusat, prográmmat, bálvalusat dahje politihkalaš mearrádusat.

Doaba ”hálddahaslaš doaimmat” berre maiddá dulkojuvvo ILO 169 artihkal 7.1 oktavuodas mii cealká ahte ” *Dáin álbmogiin galgá leat vuoigatvuohta mearridit dehálašvuođaortnega dan ovdánumis mii guoská sin eallimii, oskui, ásahusaide, vuoigvuođalaš birgenláhkái ja eatnamiidda main sii orrot dahje maid sii eará lánká geavahit, ja vuoigatvuohta nu guhkás go vejolaš jođihit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdánumi.*” Lea váttis diehtit movt eamiálbmot galggašii sáhttit jođihit dakkár ovdáneami jus ii beasa mearkkašahhti lánká váikkuhit ekonomalaš eavttuid. Dat čuovvu konvenšuvnna bajemus ulbmila das ahte eamiálbmogat galget ieža beassat jođihit iežaset ovdáneami, ja ahte ráđđádallamat leat guovddáš prinsihpan.

¹⁰⁵ Čujuhit bargojoavkoraporttii ráđđádallanortnega birra gos ráđđádallanortnet čilgejuvvo dárkileappot, geahča čuo. 4.2.2 rájes 4.2.5 rádjái.

¹⁰⁶ ILO Convention on indigenous and tribal peoples, 1989 (No.169): A manual. <http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/egalite/itpp/convention/manual.pdf>

Dasto leat bušeahttamearrádusat politihkalaš mearrádusat dahje mearkkat dasa guđe guvlui eiseválddit dáhttot politihka ovdánit. Bušeahttamearrádusain sáhtta leat njuolggá váikkuhus sápmelaččaide. Bargojoavku oaivvilda ahte dakkár dilálašvuodas mas diimmá bušeahttamearrádus joatkašuvvá seammaládje, lea maiddá ođđa ”hálddahaslaš doaibma”. Stáhta-bušeahtta ovddiduvvo ráđdehussii guhkes proseassa maŋŋá, mii mearkkaša ahte mearrádusat dahkkojuvvojit beršokeahtta das ahte lea go juolludus sámi ulbmiliidda seamma stuoris go diibmá, dahje juolluduvvojit go ođđa ruđat. Dasto dahká Stuoradiggi bušeahttamearrádusa juohke jagi. Danne lea ágga jáhkkit ahte *hálddahaslaš* doaimmat maiddá mearkkašit sámi ulbmiliid bušeahta mearrideami.¹⁰⁷

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaárvalusa čilgehusas ILO-konvenšuvnna nr. 169 7. artihkkala birra cealká suoma-norgga-ruota-sámi áššedovdijoavku: ” *Gažaldat lea leamaš, ása hago dát mearrádus šiehtadallangeatnegasvuoda dahje leago doarvái ahte stáhta konsultemiin addá álgoálbmogiidda vejolašvuoda cealkit oaiviliiddiset dábálaš gulaskuddamis.* ” Áššedovdijoavkku mielas addá mearrádus unnán bagadeami, muhto joavku cealká ahte dulkojuvvo mii lea nu oskkáldas go vejolaš konvenšuvnna vuodđoprinsihppii das ahte eamiálbmot galgá ieš beassat jođihit iežas ovdáneami, čujuha ahte stáhtas lea ráđđadallangeatnegasvuodas. Nuppegežiid dulkojuvvo mearkkašivččii ahte eamiálbmogiid riekti dahkat iežaset vuoruhemiid ovdánanproseassas, šattašii riektin mas ii leat duohta sisdoallu.¹⁰⁸

Riekti beassat mearridit deatalašvuodaortnega ovdáneamis ii mearkkaš liikká ahte duššefal dat vuoruhemiid galget leat vuodđun dannego artihkal 7 nanne eamiálbmogiid galgat beassat ” *nu guhkás go vejolaš jođihit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdánumi* ”. ”Nu guhkás go vejolaš” galgá dulkojuvvo dainna njuovžilisuodáin maid ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 34 addá.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 Artihkal 7.1 guorrasa ON-konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš rivttiid birra (SP) ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš rivttiid birra (ESK) main celkojuvvo ahte ”buot álbmogiin lea iešmearridanriehti. Dan rievtti fámu bokte mearridit sii friddjadit iežaset politihkalaš sajádaga, *ja ovddidit friddjadit sin iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami* ”. Sámi ulbmiliid bušeahttabargovugiid árvvoštallamis ferte vuhtiiváldit maiddá dan rievtti mii čuovvu SP ja ESK 1. artihkkala, vrd. kap. 1.1.3. Dattege ferte ain oaidnit dán mearrádusa sisdoalu ja viidodaga go dan galgá geavahit.

Vejolašvuodas váikkuhit ja mearridit ekonomalaš rámmaid ja vuoruhemiid lea deatalaš juohke álbmogii mii galgá iežas ovdáneami stivret. Maiddá ON` Olmmošvuogitvuodálávdegoddi lea fuomášan eamiálbmogiid rievtti jođihit iežaset ekonomalaš ovdáneami mearkkašumi SP 1. artihkkala ektui. Danmárkkku áigodatrapportta oktavuodas cealká lávdegoddi ” *...commends Denmark for ... the promotion of Greenland’s financial independence...* ”.¹⁰⁹ New Zealand áigodatrapportta hárrái cealká lávdegoddi: ” *The approach of providing compensation from public funds helps to avoid tensions that might otherwise hamper the recognition of indigenous land and resource rights* ”.¹¹⁰ Dan oktavuodas mearkkašit ahte Olmmošvuogit-

¹⁰⁷ Muhtun riikkain, ovdamearkka dihte Danmárkkus ja USA:s mearriduvvo stáhtabušeahtta lánkan.

¹⁰⁸ Suoma-norgga-ruota-sámi áššedovdijoavkku sámekonvenšuvdnaárvalus čuokkis 7.3.2 siidu 128.

¹⁰⁹ FN Document CCPR/CO/70/DNK, čuokkis 6. Eksaminerejuvvo golggotmánu 20.b. 2000.

¹¹⁰ FN Document CCPR/CO/75/NZL, čuokkis 7. Eksaminerejuvvo suoidnemánu 9. ja 10.b. 2001.

vuodalávdegoddi ávžu Ruota addit sámi álbmogii duohta váikkuhaválldi iežaset “*economic activities*”¹¹¹

Ráđdehusa ja Sámedikki ráđđádallamiid ásaheapmi lei deatalaš ášši stáhta álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid čadaheamis. Okta ráđđádallamiid ulbmiliin lea boktit oktasaš áddejumi sámi servodagaid dilálašvuoda ja ovdánandárbbuid hárrái, nappo oktasaš áddejumi das mii ferte dahkkot sámi giela, kultuvrra, ealáhus- ja servodateallima ovdánahttimis. Dakkár ortnegat mat rahpet sápmelaččaid duohta váikkuheami sámi kultuvrra, giela ja servodateallima ovdáneamis, mearkkaša ovdáneami Sámedikkis sápmelaččaid ovddasteaddji orgánan. Ođđa bušeahttabargovuogit sáhttet maiddá leat mielde čalmmustahttimis Sámedikki sajádaga Norgga demokrátalaš stivrenvuogádagas.

Mearkkašupmi Sámedikki lahtuin bargjoavkkus

7. artihkkala sánit dohkkehit eamiálbmogiidda posiitiiva rievtti. Dat mielddisbuktá veahá viidát geatnegasvuoda go 6. artihkkala ráđđádallamat mii čilge movt konvenšuvdna galgá čadahuvvot našovnnalaš rievttis. Artihkal 6.2 dulkojupmu artihkal 7 oktavuodas mielddisbuktá ahte berre váldit vuodu das ahte stáhta lea geatnegahtton gávnnahit oktasaš čovdosiid, ovdamearkka dihte ráđđádallamiid bokte guoskevaš eamiálbmogiiguin dakkár áššiin mat namuhuvvojit artihkal 7:s.

9.2. Dálá bušeahttaproseassaid árvvoštallan

Vuosttaš jagiid maŋnel Sámedikki ásaheami sulástahtii Sámedikki rolla bušeahttaproseassas dábálaš hálddašanorgánaid rolla, namalassii ahte bušeahttaárvalus meannuduvvui departemeanttas ja de biddjui vejolaččat bušeahttamateriálai. Dakkár proseassas sáhttá bušeahttaárvalus árvvoštallojuvvot leat unnán vearan čuovvolit departemeantta hálddahuslaš dásis. Maiddá departemeantta ja Sámedikki gulahallan lei lágiduvvon seammaládje go dábálaš vuollásaš etáhtaid dáfus. Dat lea dađistaga rievdan.

Go Sámediggi nettobušeteregodii 1999:s, ráhkaduvvojedje seammás ođđa bušeahttabargovuogit sámi áššiid meannudeami ja oktiiheiveheami várás (geahča kap. 2.10). Ulbmilin lei árrat juo proseassas loktet daid áššiid politihkalaš dássái, ja oččodit ollislaš meannudeami sámi áššiin bušeahttaproseassa oktavuodas. Erohussan ovdalaččas lea sámediggepresideanta/Sámediggeráđdi sierra čoahkkimis čilge departemeantta politihkalaš njunušgoddá makkár vuoruhemiid Sámediggi atná deatalažžan boahtteáiggis, ja ahte departemeantta njunušgoddi árrat bušeahttaproseassas boahtá diehtit Sámedikki ođđa áŋgiruššanevttohusaid. Dat ahte Sámedikki bušeahttaáŋgiruššanevttohus duodaid ovdána bušeahttaproseassas lea ain ovttaskas departemeantta, dahje namalassii stáhtaráđi duohken. Dálá bušeahttavuogit eai oro leame nu geatnegahttin ráđdehussii, ja Sámediggi atná olu resurssaid ja čájehuvvo ahte ožžot unnán doarjaga.

Sámedikki ja departemeanttaid hálddahuslaš dialoga lea dađistaga heivehuvvogohtán Sámedikki iešstivrejeaddji sajádahkii. Álbmotválljejuvnon orgánan lea Sámedikkis iešstivrejeaddji váldi ja iešstivrejeaddji ovddasvástádus politihkalaš doaimmas hárrái. Departemeanttaid dialoga Sámedikkiin galgá dáhpáhuvvat váldodoaimmalaš dásis, ja das ii leat ulbmilin váikkuhit dahje čuovvolit Sámedikki ulbmilolaheami ja bohtosiid. Stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovdasvástádus mielddisbuktá liikká ahte departemeanttat fertejit dárkkistit ahte Sámediggi čuovvu Stáhta ekonomijastivrema njuolggadusaid áigumušaid. Fásta vuohki lea ahte Sáme-

---

¹¹¹ Henriksen, Scheinin, Åhrén: Sámi álbmoga iešmearrideami vuoigatvuotta, s. 346-347, i *Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna: Suoma-Norgga-Ruota-Sámi áššidovdi joavkku álgohápmi, geigejuvnon golggotmánu 26. b. 2005*. Oslo 2005

diggi ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta doallaba hálddahaslaš dialogačoahkkimiid oktii juohke jahkebeale, gos earet eará váldogažaldagat ekonomijahálddašeami hárrái sáhttet leat fáddán. Stáhtaráđiid konstitušuvnnalaš ovddasvástádusa geažil fertejit departementtat goitge bearráigeahččat ahte Sámediggi čuovvu mihttomeriid mat leat Stáhta ekonomijastivrema njuolggadusain ja guoskevaš mearrádusain. Lea fásta geavat ahte dollojuvvojit hálddahaslaš dialogačoahkkimat Sámedikki ja Bargo- ja searvadahttindepartementta gaskka okte juohke jahkebealis, gos earret eará guovddáš jearaldagat ekonomijahálddašeami birra sáhttet leat fáddán. Čoahkkimiin lonohallet guovttebealát dieđuid sihke hálddahaslaš diliid ja áigejuovdi- lis sámpolitihkalaš áššiid birra mat gáibidit hálddahaslaš čuovvoleami. Seammaládje dollojuvvojit jahkebeallásaš čoahkkimat Sámedikki ja iešguđet guoskevaš departementtaid gaskka. Sámedikki ja ráđđehusa Ráđđádallanšiehtadusa 5. čuoggá mielde lea maiddá ášahuvvon ortnet gos lágiduvvojit jahkebeallásaš hálddahaslaš ráđđádallančoahkkimat Sámedikki ja Sámi áššiid ovttahttinlávdegotti gaskka.

Bušeahhtaoktavuodas lea Sámediggi dadistaga ožžon eambo váikkuhanválddi go Sámediggi lea hálddašiŋgoahtán ortnegiid mat ášahuvvojedje nannet sámi kultuvrra, giela ja ealáhusovdáneami, ja mat dainnaláigiin galget bisuhit ássama sámi guovlluin. Dat váldi mii Sámedikkis lea dán oktavuodas, lea mearridit doarjaortnegiid njuolggadusaid. Nuppásuhttin nettobušetteremii 1999:s lei mielde addime Sámediggái stuorát friddjavuoda bušeahhtaoktavuodas dan bokte ahte Sámediggi oaččui vejolašvuoda ieš vuoruhiŋgoahtit juolluduvvon bušeahhtarámma siskkobealde. Dát mielddisbuvttii ahte departementtat – prinsihpas – eai galgga vuoruhit Sámedikki *ovddas*. Negatiiva bealli dán lágán rámmabušetteremis lea dattetge dat ahte juolludeaddji eiseválddiide lea álkit čujuhit Sámedikki vejolašvuodaide vuoruhit iežas bušeahhtarámmaid siskkobealde, mii fas sáhttá dagahit ahte eai juolluduvvo ruđat smávit doaimmaide.

Ulbmil Sámedikki nettobušetterema ášahemiin ja seammás ođđa bušeahttavugiid ášahemiin lei nappo addit Sámediggái eambo friddja vuodu, ja vejolašvuoda ieš beassat vuoruhit makkár doaimmat berrejit čadahuvvot iežas bušeahhta siskkobealde vai sáhttá fuolahit ja ovdánahttit sámi servodaga. Bušeahhtaoktavuodas lea dát vejolašvuoda čadnojuvvon gaskaomiide maid Sámediggi ieš ráđđe, dat mearkaša vejolašvuoda juolludit smávit ruhtasupmiid ovttá doibmii ovttá jahkái nannen dihte eará doaimma. Lea dattetge oalle čielggas ahte stuorámuš vejolašvuoda addit Sámediggái eambo friddja vuodu dasa mii guoská vuoruheapmái ja álggahit doaimmaid main lea mearkašupmi sámi kultuvrii, gillii ja servodatealimii, leat čadnon dan vejolašvuhtii mii lea álggahit ođđa doaimmaid, ii ge dušše čuovvolit daid doaimmaid maid ráđđehus lea ovdal álggahan. Sámediggi ráhkada jahkásaččat bušeahhtarámmála ja muitala dainna makkár ođđa doaimmaid sámi servodat dárbaša sin mielas. Go dát mearrádus gieđahallojuvvo viidáseappot departementtain, de galgá leat nu ahte departementtat ovdamearkka dihte eai galgga árvvoštallat lea go Sámedikki bušeahhtarámmála (ođđa vuoruheamit) buoret go nubbi. Prinsihpas, nu go ulbmil celkojuvvui dalle go ođđa bušeahttavuoget ášahuvvojedje, lea Sámediggi ieš mii galgá mearridit gosa sámi áššiid lassijuolludeamit Sámedikki bušeahhta bokte galget biddjojuvvot. Prinsihpas galgá danne leat nu ahte go juolluduvvojit lassiruđat Sámediggái, de juolluduvvo rámmalásáhusan, dahje goit Sámedikki vuoruheami mielde nu movt lea biddjon bušeahttavuoruhanevttohusii.

Duohta dilis lea čájehuvvon ahte go Sámediggi lea ožžon juolluduvvot lassiruđaid, de leat oppalohkái leamaš ruđat mat leat vásedin juolluduvvon ovttaskas doaimmaide. Muhtomin leat juolluduvvon rámmalásáhusat Sámediggái nu ahte Sámediggi ieš beassá vuoruhit guđiid doaimmaid háliida čadahit¹¹². Go guorahallá Sámedikki bušeahhtaevttohusa ja guđiid doaim-

¹¹² Sámediggi oaččui 1999:s birrasiid 7 milj. kr rámmalásáhusa Gielda- ja guovlodepartementta bušeahhta bokte, gos 3 milj. kr várrejuvvojedje kulturdoaimmaide. 2006:s lasihuvvui Sámedikki rámma Kulturdepartementta

maide ráđđehus duodasge lea juolludan ruđaid, de čájehuvvo ahte jagiid čađa leat juolluduvvon lassiruđat doaimmaide maid Sámediggi lea bidjan vuoruhanlistui iežas bušeahhtavuohtahusas, muhto hárve doaimmaide maid Sámediggi ieš lea vuoruhan bajemussii. Leat maiddái juolluduvvon ruđat doaimmaide maid Sámediggi ii leat namuhan.

Viidáseappot oaidnit ahte leat juolluduvvon ruđat doaimmaide Sámedikki bušeahhta bokte maid ráđđehus lea namuhan deatalaš vuoruhansuorgin, muhto maid Sámediggi ieš ii leat bidjan bajemussii iežas vuoruhanlisttus¹¹³. Departementtat mearridit buoremuddui movt Sámediggi galgá geavahit juolludemiid, ja dát sáhtta ipmirduvvot dainnalágiin ahte Sámedikki bargu lea hálldašit ráđđehusa gaskaomiid, dan sadjái go hálldašit gaskaomiid dainnalágiin go diggi ieš mearrida. Bargojoavku oaivvilda ahte berrejit ásuovvot bušeahhtavuogit mat čuvvot dan ulbmila ahte Sámedikkis galgá leat friddjavuohta vuoruhit iežas bušeahhta, dat mearkkaša ahte galgá maiddái leat friddjavuohta mearridit masa lassijuolludeamit galget geavahuvvot.

Sámedikki áššehivvodagat ja doaimmat leat lassánan dovdomassii maŋemus jagiid (gč. kap. 2.3). Go Sámediggi lea váldán badjelasas sámi ásuovvot doarjjaortnegiid ja juolludemiid hálldašeami, de lea dát vuosttažettiin čuoovvuvvon hálldahuslaš nannejumiin. Leat leamaš hui unnán friddja juolludeamit maiguin livččii sáhtán nannet hálldahuslaš kapasitehta lassii *politihkalaš* doaimma mielde, mii lea sámepolitihkalaš ovdáneami váikkuhus.

Eará dilli mii lea čadnojuvvon Sámedikki bušeahhtadillái, mii maiddái guoská bušeahhta sturrodahkii, lea dat ahte ovttaskas olbmui, ásuovvot ja organisašuvnnain leat stuora vuordamušat Sámediggái ahte áiggit galget buorránit go váldet badjelasaset departementtaid ortnegiid. Go Sámediggi ii nagot ollašuttit dáid vuordamušaid bušeahhta geažil, de vásihit Sámedikki goazanin dan sadjái go sáitenjuollan sámi servodahkii ávkin. Viidáseappot leat ovttaskas sámi ásuovvot rámmaeavttut – goit muhtun áigodahkii – šaddan heajubun eai ge buorebun maŋnel go Sámediggi lea váldán badjelasas hálldašeami, danne go ráđđehusa vuoruhemiid eai leat fátmastan ásuovvot dán suorggis. Okta ovdamearka leat sámi museat, mat vuosttaš jagiid maŋnel go sirdojuvvojedje Sámedikki vuollái 2001:s bázahalle museaodasteami vuoruhemiid ektui. Dát leat dakkár dilis mat sáhttet leat mielde billisteame Sámedikki legitimatehta sámi álbmoga bealis.

Sámedikkis berre leat vejolašvuohta ovddidit buriid proseassaid Sámedikki ja daid sámi beroštumiid gaska mat ožžot ruđaid Sámedikkis. Kap. 2.10.1 čielggada Sámedikki bušeahhtaproseassa. Váldočuoibma dás lea ahte Sámedikkis lea unnán áigi doalahit dialoga siviila sámi servodagain. Go stáhtabušeahhta almmuhuvvo golgotmánu álggugeahčen, de lea hálldahusas /Sámediggerádis guokte golbma vahku áigi ráhkadit evttohusa mii sáddejuvvo

---

bušeahhta bokte 10 milj. kr. 3 milj. kr ledje várrejuvvon girjebussiide, muđui jugii Sámediggi juolludeami iežas vuoruhemiid mielde (“buoridan dihte Sámedikki vejolašvuođaid jodihit aktiivvalaš kulturpolitihka”). 2007:s lasihuvvui rámma vel 3,5 milj. ruvnnuin maid Sámediggi ieš jugii iežas vuoruhemiid mielde.

¹¹³ Ovdamearka sihke dasa ahte ráđđehus lea juolludan ja várren ruđaid doaimmaide maid Sámediggi ieš ii leat namuhan iežas vuoruhanlisttus, ja ahte ráđđehus lea juolludan ruđaid doaimmaide maid ráđđehus ieš oaivvilda deatalažžan, muhto maid Sámediggi ii leat vuoruhan nu bajás iežas listtus, leat guovttegielalašvuođaruđat suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda sámegeiela hálldašanguovllus. Lea Sámediggi mii hálldaša dáid ruđaid, ja dan lea dahkan 1993 rájes. Áigodagas 2002-2005 lasihuvvui juolludeapmi birrasiid 22,2 milj. ruvnnuin. Sámediggi ii lea bidjan dán doaimma vuoruhanlistui 2002:s, muhto baicca giellaguovddážiid ja eará giellaproševvtaid ovdánahtima olgobealde hálldašanguovllu 7. ja 10. sadjái. 2003:s ledje seammalágán gielladoaimmat biddjojuvvon 5. ja 6. vuoruhussan, ja 2004:s fas 3. ja 6. sadjái vuoruhanlisttus, ja guovttegielalašvuođaruđat fas 10. sadjái. 2005 rájes ii leat Sámediggi nummarastán áššiid mat namuhuvvojit bušeahhtavuoruhanmearrádusas. 2005:s ovddida Sámediggi dattetge ahte dárbbasa 40 milj. ruvno gielladoaimmaide, gos 10 milj. kr galget guovttegielalašvuohtii suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda sámegeiela hálldašanguovllus.

čoahkkinjodihangoddái ja viidáseappot lávdegottiide giedahallamii ovdal jagi mañemus dievasčoahkkima. Dása gusket sihke čuovvovaš jagi bušeahta juogadeapmi, nappo dat bušeahtta maid ráđdehus lea ovddidan, ja boahhte bušeahttaproseassa vurouhanevttohusat, maid ferte geahčadit dan oktavuodas. 2007:s hálddaša Sámediggi 275 milj. ruvno ja olu iešguđetlágán ortnegiid mat gusket olu sámi ášahusaide ja sámi suohkaniidda. Bargojoavkku oainnu mielde berre láchit diliid nu ahte Sámedikkis livččii bušeahttaproseassas áigi čadahit buriid proseassaid sámi aktevrraiguin mat ožžot ruđaid Sámedikkis. Dát čuolbma lea maiddái čadnojuvvon Sámedikki legitimitehtii álbmotválljen orgánan ja sápmelaččaid ovddasteaddji orgánan.

9.3. Fágalaš analysajoavkku raportta geavaheapmi

Dan oktavuodas go ášahuvvojedje ráđđádallanvuogit, de lei ovttamielalášvuolta das ahte galgá ášahuvvot Fágalaš analysajoavku mii earret eará sámi statistihka vuodul jahkásaččat ráhkada raportta sámi servodaga dili ja ovdánanmearkkaid birra. Ráđđádallanprosedyra 8. čuoggás daddjo ahte analysajoavkku raporta galgá biddjot vuodđun konkrehta áššiid ráđđádallamis, ja sámi servodaga ovdánanmearkkaid ráđđádallamiin ovttá dain jahkebealláš čoahkkimiin mat dollojuvvojit sámi áššiid stáhtaráđi ja Sámediggepresideantta gaskka. Viidáseappot daddjo ahte go stáhtalaš eiseválddit dahje Sámediggi oaivvilda ahte lea dárbu čielggademiide nannen dihte fáktávuodu dahje árvvoštallamiid ja mearrádušaid formálalaš vuodu, de galgá dat ovddiduvvot nu árrat go lea vejolaš, ja bealit galget ovddidit jearaldagaid vejolaš čielggademiid mandáhta birra ráđđádallanproseassas. Stáhtas ja Sámedikkis lea geatnegasvuolta leat mielde ovddideame dárbbalaš dieđuid ja ávdnasiid maidda lea dárbu čielggadanbarggu čađaheamis.

Dán joavkku mandáhtta ja miellahtut eai leat vuos mearriduvvon, muhto plána mielde galgá dat čielgat giđa mielde.

Bargojoavku oaivvilda ahte analysajoavkku raportta geavaheapmi lea deatalaš oassi odđa bušeahttavugiin. Dát láchá buori vuodu daidda digaštallamiidda mat galget čadahuvvot sámi áššiid ja sámi doaibmavuoruhemiid birra bušeahta oktavuodas.

9.4. Odđa bušeahttaprosedyraid sisdoallu

Lea vejolaš govvidit iešguđetlágán modeallaid daid bušeahttavugiid dáfus mat leat ráđdehusa ja Sámedikki gaskka. Dat modeallat maid bargojoavku čilge, fertejit árvvoštallojuvvo daid álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid ektui mat Norggas leat. Viidáseappot ferte buohtastahttit modeallaid ja árvvoštallat movt dat sáhttet leat mielde nanneme demokrátalaš proseassaid sámi servodagas vuoruhemiid, vuoruhansurggiid ja ovdánahttinproseassaid ektui. Deatalaš oasit dás leat ekonomalaš rámmaid oktilasvuolta, ja siviila sámi servodaga vejolašvuolta oassálastit ja váikkuhit Sámedikki bušeahttavuoruhemiid.

Álgoálbmogiid ráđđádallangáibádus ferte biddjot odđa bušeahttavugiid vuodđun. Dát mielddisbukta ahte ášahuvvojit vuogit mat dahket ahte Sámediggi oažžu vejolašvuoda čielgasit váikkuhit proseassaid ja bohtosiid. Ferte láchit diliid nu ahte šaddet vuogit sihke das movt Sámediggi sáhtta oažžut doarvái dieđuid, maid vuogit galget fátmastit ja movt dat galget čadahuvvot. Buorit ja beaktilis bušeahttavuogit eaktudit viiddis rabasvuoda ášši iešguđetge beliid dáfus. Sámedikkis lea maiddái erenoamáš ovddavástáduš gaskkustit sápmelaččaid iežaset máhtu ja vásáhusaid proseassain, ja galgá leat mielde čuoččuheame sámi vuoruhemiid ovdánahttinproseassain. Bušeahttavuogit fertejit mielddisbuktit ahte ášahuvvo guovttebealát gulahallan. Ferte láchit diliid nu ahte lágiduvvojit eambo čoahkkimat jus leažžá dárbu, gč. raportta ráđđádallanvugiid birra kap. 7.

Deatalaš ášši lea ahte Sámedikki vejolašvuohta ieš beassat vuoruhit doaimmaid, berre nannejuvvot ođđa bušeahttavugiid ásaheami bokte.

Ođđa bušeahttavuogit berrejit maiddáái váikkuhit dasa ahte šaddá beaktilit ovttasdoaimman ráđdehusa ja Sámedikki gaskka. Dálá vuogádat mas leat álgaheaddji diehtjuohkinčoahkkimat stáhtaráđi- ja presideantadásis Sámedikki bajimus vuoruhemiid birra, ja maŋnel fas ovttaskas čoahkkimat departementta ja Sámedikki gaskka ovttaskas áššesurggiid dáfus, gáibidit olu resurssaid, muhto dat geatnegahttet departementtaid unnán. Ođđa bušeahttavuogit berrejit sáhttit bidjat departementtaide eambo ovdasvástádusa go dál, dan bokte ahte šaddá stuorát fokus bušeahttaproseassas ovdánahttit oktasaš ipmárdusa dan dili ja ovdánahttindárbbu birra mii sámi servodagas lea, gč. ráđđádallanvugiid ulbmiliid.

Bargojoavku bidjá maid vuodđun ahte ođđa bušeahttavuogit berrejit leat mielde nanneme ja buorideame ráđdehusa barggu sámi áššiid čadaheami ja ovttahttima dáfus. Ođđa bušeahttavuogit sámi áššiid dáfus berrejit doaimmat bures ráđdehusa dábálaš bušeahttaproseassa ektui.

Ođđa bušeahttavuogit berrejit fuolahit vejolašvuođa dynámalaččat ovdánahttit Sámedikki ovdasvástádusa ja válddi dain surggiin gos bušeahttasuorggi ovdáneapmi čuovvu sáme politihkalaš ovdáneami. Lea áige guovdil ahte áššit mat digaštallojuvvojit dábálaš ráđđádallamiin ja main leat ekonomalaš váikkuhusat, čuovvovuvvojit ođđa bušeahttavugiin.

Ođđa bušeahttavugiid ásaheapmi berre dasa lassin leat mielde čalmmustahttime Sámedikki sorjjakeahtes sajádaga. Danne berre veardádallat bargujoavkku evttohusa nannet Sámediggái formálalaččat eambo sorjjakeahtes sajádaga ja ođđa bušeahttavugiid evttohusa.

9.5. Bušeahttavugiid evttohus

9.5.1. Modealla 1

Dán modealla vuodđun leat dálá bušeahttarutiinnat. Viidáseappot lea modealla vuodđun ráđđádallanvuogit, gos áhahuvvojit dárkilit njuolggadusat das movt ráđđádallan sámi áššiid bušeahta olis galgá čadahuvvot.

Okta [stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallanvugiid](#) ulbmiliin lea ovdánahttit oktasaš ipmárdusa dan dili ja ovdánahttindárbbu birra mii sámi servodagas lea. Raporttas mii lea ráđđádallanvugiid vuodđun, lea deattuhuvvon ahte stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallan galgá čadahuvvot buoremus áigumušaid mielde ja dakkár vugiin mii lea heivehuvvon dilálašvuođaide. Dálá bušeahttavuogit hástalit unnán dakkár prosessii gos Sámediggi ja ráđdehus guovttebealát dialogas sáhttet soahpat makkár vuoruheamit sáme politihkalaš suorggis galget leat.

Ráđdehus doallá dábálaččat njeallje bušeahttakonferánsa jagis. Vuosttaš bušeahttakonferánsa lea njukčamánu. Dás mearriduvvojit departementtaid gollo- ja dienasrámmat, gč. Váldo-bušeahttačállosa 2008¹¹⁴. Várrejuvvojit maiddáái ruđat vejolaš politihkalaš profileremiidda, mat juhkkovuvvojit borgemánu bušeahttakonferánsas. Váldonjuolggadus lea ahte vuoruhanevttohusat mat leat ovddiduvvon njukčamánu bušeahttakonferánsii ja mat eai váldovuvvo mielde rámmaide eai ge ovddiduvvo profiilagiedahallamii, leat hilgojuvvon

¹¹⁴ http://www.regjeringen.no/upload/kilde/fin/rus/2002/0013/nb_/pdfv/278193-06-1962.pdf

viidáset bušeahttabarggus dán jahkái. Departementtat sáhttet dattege vuoruhit ođđasis iežaset bušeahttarámmaid siskkobealde.

Bargojoavku lea 9.1.-čuoggás bidjan vuodđun ahte stáhtas galgá maiddáai leat geatnegasvuohta ráddádallat sápmelaččaiguin bušeahttaáššiin. Dát eaktuda ahte ráddehus váldá Sámedikki mielde daidda osiide stáhtabušeahttabarggus mat guoskkahit sámi áššiid. Dákkár searvadahttin sáhtta dahkkot dan bokte ahte dollojuvvojit unnimusat guokte ráddádallančoahkkima Sámedikki ja ráddehusa gaskka gos bušeahttaáššit ja boahhtevaš sámpolitiikalaš vuoruheamit leat váldofáddán. Ráddádallančoahkkimat lágiduvvojit ovdal ráddehusa bušeahttakonferánsa, muhto maŋnel go Fágalaš analysajoavku lea ovddidan iežas jahkásaš raportta ja maŋnel go Sámediggi lea mearridan iežas bušeahttavuoruhanevttohusa.

Vuosttaš ráddádallančoahkkimis sámediggepresideanta ja dan stáhtarádi gaskka geas lea ovddasvástádus sámi áššiide, sáhtta čadahuvvot juovlamánus. Okta ulbmiin dáinna čoahkkiemiin lea ahte sámediggepresideanta ja dan stáhtarádi gaskka geas lea ovddasvástádus sámi áššiide ovdánahttiba oktasaš ipmárdusa sámi servodaga dili ja ovdánandárbbuid dáfus, gč. ráddádallanvugiid ulbmiliid (1. čuokkis, oassečuokkis 4). Fágalaš analysajoavkku raporta šaddá deatalaš vuodđodokumentan dán ráddádallančoahkkimis.

Dan stáhtarádis geas lea ovddasvástádus sámi áššiide, lea ovddasvástádus gohččut ráddádallančoahkkimii Sámedikki ja guoskevaš fágastáhtarádiid gaskka ođđajagemánus. Dán ráddádallančoahkkimis leat Sámedikki vuoruheamit, Fágalaš analysajoavkku raporta ja vejolaš beavdegirjjit eará ráddádallančoahkkimiin Sámedikki ja ráddehusa gaskka gos lea ovttamielalašvuohta álggahit doaimmaid mat gáibidit ekonomalaš čuovvoleami, deatalaš vuodđodokumenttat. Dán ráddádallančoahkkima ulbmil lea ahte Sámediggi ja ráddehus buoremus áigumušaid mielde olahit ovttamielalašvuođa sámpolitiikalaš vuoruhansurggiid dáfus čuovvovaš jahkái. Ovddasvástideaddji stáhtarádit váldet vuhtii ráddádallančoahkkima bohtosiid ja ovddidit daid ráddehusa vuosttaš bušeahttakonferánsii. Evttohusaid sáhtta ovddidit oppalaččat bušeahttakonferánsas nu movt dat biddjo ovdan dál.

Ráddehusa stáhtabušeahttabarggus lea čiegusvuohta hui guovddázis, gč. čuoggáid 14.5.1-14.5.2 almmuhusas [Stáhtarádiid birra](#)¹¹⁵. Dát cealká ahte dálá bušeahttavugiid sáhtta leat váttis ovttastahttit ráddádallanvugiid 3. čuoggáin, gos daddjo ahte stáhtalaš eiseválddit galget addit oppalaš dieđuid guoskevaš áššiin mat sáhttet váikkuhit sápmelaččaid njuolga, ja relevánta diliid birra buot dásiin ášši giedahallamis. Danne lea čielggas ahte Sámedikkis lea gáibádus oazžut dieđuid, muhto ášši maid ferte čielggadit lea makkár dieđuid Sámediggi galgá oazžut, ja ahte lea go vejolaš ahte Sámediggi oazžu dieđuid ovdamearkka dihte juolludemiid sturrodaga birra ovdal go stáhtabušeahtta almmuhuvvo.

Bargojoavku lea 6.5.-kapihttalis evttohan ahte sámelága mearrádus mii mearrida goas Sámedikki jahkediđáhus galgá sáddejuvvo Gonagassii, galgá heaittihuvvot. Dát čilgejuvvo ee. dainna ahte jahkediđáhusa giedahallan, sihke Sámedikkis, ráddehusas ja Stuoradikkis, oppamuddui lea maŋosgeahčastat. Bargojoavku oaivvilda dattetge ahte berre láchit diliid nu ahte eiseválddiid sámpolitiikka galgá oppalaš giedahallojuvvo ja árvvoštallojuvvo Stuoradikkis, muhto eará fokusiin go ovdal. Dán sáhtta dahkat dan bokte ahte jahkásaččat ovddiduvvo sierra stuoradiggediđáhus sámi servodaga dili ja ovdánahttindárbbuid birra, ja gos eiseválddiid ja Sámedikki ovttasdoaimman deattuhuvvo eambo. Dán jahkediđáhusas áigu ráddehus addit Sámediggái eambo geatnegahtti signálaid das movt ráddehus áigu

---

¹¹⁵ http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/veiledninger/2003/om_statsrad.html?id=87950

čuovvolit áššiid mat leat gieđahallojuvvon ráđđehusa ja Sámedikki ráđđádallančoahkkimiin čuovvovaš jagi vuoruhansurggiid dáfus. Dieđáhus galgá maiddá giedahallat guovttebealát digaštallamiid ráđđehusa ja Sámedikki gaskka boahktevaš sámpolitiikka birra, almmá dan haga ahte dát galget čadnojuvvot Stuoradikki láhka- dahje plenarmearrádusaide.

Sámi rudaid loahpalaš juogadeapmi ovddiduvvo go stáhtabušeatta ovddiduvvo golggotmánus.

Hálddahaslaš ja ekonomalaš váikkuhusat

Dát modealla doalvu dálá ortnega viidáseappot, ja iešalddis eai leat das mearkkašaveara ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat. Bargo- ja searvadahttindepartementtas lea, sámi áššiid ovttahttindepartementan, ovddasvástádus ráhkadit jahkásaš stuoradiggedieđáhusa sámi servodaga dili ja ovdánahttinárbbuid birra. Departementtas galgá nu movt dál nai leat ovddasvástádus ovttahttit sámi áššiid bušeattaproseassas.

Bargojoavkku sámediggemiellahtut deattuhtit ahte dát modealla ii sáhte leat álbmotrievttalaš gáibádusaid siskkobeaalde mat gáibiduvvojit dakkár doaimmaid ráđđádallamiin main lea njuolgo mearkkašupmi sápmelaččaide ja Sámedikki vuoigatvuhtii ovddidit ja bearráigeahččat iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami.

9.5.2. Modealla 2

2. modealla bidjá vuodđun ahte Sámediggái sirdojuvvo dihto proseantamearri stáhtabušeattas sámi áššiide. Go rehkenastá oasi mii galgá sirdojuvvot Sámediggái, de biddjo vuodđun man stuora oasi sámi álbmot dahká olles Norgga álbmogis¹¹⁶.

Modealla čuovvu eavttuid ahte sápmelaččain lea vuoigatvuhta iešmearrideapmái ja vuoigatvuhta vuoruhit iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami, ja ahte Norgga stáhta lea huksejuvvon guovtti álbmoga eatnamiidda. Iešmearridanvuoigatvuhta lea modealla váldeaktu. Iešmearrideapmi mearkkaša ahte lea vuoigatvuhta hálddašit iežas ovdáneami, birgejumi ja luondduriggodagaid. Modealla bidjá vuodđun ahte dáčča ja sámi álbmogiin leat ovttalágán vuoigatvuodát, ja ahte juohke politihkalaš vuogádat hálddaša oktasaš árvvuid ja galgá dahkat mearrádusaid ovtastusa ovddas. Modealla lea huksejuvvon dan ipmárdusa nala ahte lea dásseárvvu guovtti álbmoga gaskka, ahte Sámediggi váldá duohta ovddasvástádusa buot sámi áššiid dáfus ja ahte Sámediggi vástida válljejedjiide dušše nu guhká go ii rihko riikkaidgaskasaš vuoigatvuodaid. Modeallas addá oktilis rámmaeavttuid sámi serovdahkii ja dahká systemáhtalaš ja guhkesáigi ovdánahttinproseassa vejolažžan. Modealla sáhtta buohtastahttit dainna ekonomalaš modeallain maid dál atnet vuodđun go rehkenastet blohkkadoarjaga Danmárkkus Ruonáeatnamii.

Hálddahaslaš ja ekonomalaš váikkuhusat

Modealla mielddisbukta ahte šaddá oalle viidát nuppástuhttit dálá bušeatta- ja mearridan-prosedyráid ja sáhtta dagahit ahte šaddá dárbu eambo rapportaide ja čielggademiide ovddasvástádus- ja váldeuorggi rehkenastinvuođu ja ráddjema dáfus. Bargojoavku ii leat dárkil-eappot guorahallan ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusaid.

---

¹¹⁶ Modealla lea čielgejuvvon Diedut-girjjiis nr. 2, 2002, s. 139-147: Rune Sverre Fjellheim, Iešmearrideapmi ja ekonomiiija.

Bargojoavku miellahtut Bargo- ja searvadahttindepartementtas ja Justis- ja politiijadepartementtas árvoštallet ahte dát modealla ii leat áige guovdil. Lea váttis buohtastahttit Ruonáeatnamiin danne go Ruonáeanan lea geográfalaččat hui ráddjejuvvon guovlu. Viidáseappot spiehkasta modealla Juolludusnjuolggadusaid vuodđoprinsihpain.

9.5.3. Modealla 3

Dát bidjá vuodđun ee. suohkaniid ja fylkkasuohkaniid oktavuoda bušeahttaoktavuodain, ja dovddus jahkásaš válđošiehtadallamiid stáhta ja eanandoalu ja boazodoalu ealáhusorganisašuvnnaid gaskka. Modealla deattuha maiddá guimmešvuodaperspektiivva, gč. Ráddádallanvugiid.

Modealla mielddisbuktá jahkásaš šiehtadallamiid/ráddádallamiid, mearriduvvon sierra prose-dyrain, ráddehusa ja Sámedikki gaskka sámi áššiid bušeahta dáfus ja Sámedikki doaimma bajimus ekonomalaš rámmaid dáfus.

Modealla sisttisoallá ahte galget čađahuvvot muhtunlágán bušeahttašiehtadallamat/-ráddádallamat gos Sámediggi vuosttažettiin ovddida iežas bušeahttagábádusa ja gos ráddehus vástida fáldadagain. Seammaládje go ovdamearkka dihte boazodoallošiehtadallamiin ovddida ráddehus fáldadaga maŋnel go lea gieđahallojuvvon ráddehusas. Dát mielddisbuktá ahte sámi áššiid bušeahtta meannuduvvo sierra áššin bušeahttaoktavuodas. Bargojoavku oaivvilda ahte dákkár čoavddus livččii mielde nanneme sámi áššiid ovttahttima ráddehusas, ja livččii maiddá mielde buorideame fokusa sámedipolitihkalaš áššiid dáfus.

Dasto čađahuvvojit šiehtadallamat/ráddádallamat man ulbmil lea boahit ovttaoavilii bajimus vuoruhemiid dáfus sámi guovlluin. Dan bokte go bušeahttašiehtadallamat/-ráddádallamat šad-det sierra áššin, šattašii álkit gieđahallat dan čuolmma mii lea bušeahttačiegus dieđuid dáfus.

Viidáseappot lea dán modeallas guovddážiis dat ahte ovddiduvvo sierra stuoradiggeproposi-šuvdna gidđat, seammaládje go gielddaidčielggadeapmi ja ealáhusšiehtadallamiin. Dat ahte sámi áššiid bušeahttarámmat leat čielggaduvvon buori áiggis ovdal go ođđa bušeahttajahki álgá, lea mielde láchime diliid buriid demokrátalaš proseassaide sámi servodagas ja Sámedikkis vuoruhemiid dáfus ekonomalaš rámmaid siskkobealde.

Bušeahttašiehtadallamiid/-ráddádallamiid čađaheapmi ja boadus ferte leat dainnalágiin ahte Sámediggi ieš sáhtta ovddidit ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami sámi servodagas, ja ahte Sámedikkis lea duohta vejolašvuohta ieš vuoruhit mearriduvvon ekonomalaš rámmaid siskkobealde. Dát mielddisbuktá ahte eai galgga ráhkaduvvon vásedin njuolggadusat movt ruđat galget geavahuvvot (nu go dál juo lea prinsihpas). Dát ii mearkkaš ahte ii dárbbášuvvo diehtovuodđu das movt dilli lea ja movt ovdáneapmi lea iešguđetge surggiin sámi servodagas. Dákkár raporttat livčče guovddáš vuodđomateriálan go galget defineret surggiid maidda ferte čájehit erenoamáš olu beroštupmi jahkásaš bušeahttaproseassain, gč. Fágalaš analysajoavkku čilgehusa.

Ráddehusas lea ain bajimus ovddasvástádus stáhta sámedipolitihkas, ja das bohtet ain leat sierra oavilát das mat leat buorit sámedipolitihkalaš doaimmat. Ovdamearkan sáhtta čujuhit dán ráddehusa álggahanjulggaštussii, Soria Moria-julggaštussii. Dás lea ee. daddjon ahte ráddehus áigu *“sihkkarastit Sámediggái duohta váikkuhanválddi eanandoallo-, boazodoallo- ja guo-lástuspolitihka hábmemis, ja sámi servodateallima mearrideaddji resurssaid hálddašeamis, -álggahit árvohákanprográmma lotnolasealáhusaid dáfus sámi guovlluin – vuoruhit sámi*

mátkealáhusovdánahttima mii galgá sihkkarastit ja nannet ealáhusdoaimmaid sámi guovlluin...” Dát lea dakkár doaimmat main leat bušeahttaváikkuhusat. Dat leat maiddái dakkár doaimmat maid ráđđehus ii sáhte álggahit almmá Sámedikki veahki haga. Dákkár ovttaskasdoaimmat galget digaštallojuvvot ráđđádallanprosedyraid meilde, gos bealit leat ovttaoavilis das makkár ulbmiliid ja bohtosiid háliida joksat doaimma dáfus. Dakkár áššiid mat gusket erenoamážit sámi servodahkii, ja main leat ekonomalaš váikkuhusat, lea lunddolaš ovddidit bušeahttačielggadeapmái.

Hálddahuslaš ja ekonomalaš váikkuhusat

Sámedikki dievasčoahkkimat

Sámediggi lágida dál dievasčoahkkimiid guovvamánu loahpageahčen, miessemánu loahpageahčen, čakčamánu loahpageahčen ja skábmamánu loahpageahčen. Bušeahta guovddáš mearkkašupmi sámi servodatovdáneami dáfus dahká dárbbaslažžan ahte Sámedikki dievasčoahkkin galgá sáhttit sihke ráhkadit njuolggadusaid vuodđun sámediggeráđi gáibádusaide ráđđehussii, ja mearridit ja dohkkehit šiehtadallan-/ráđđádallanbohtosiid ovdal go ráđđehus ovddida iežas stuoradiggeproposišuvnna, maid Stuoradiggi fas galgá giedahallat gidđasešuvnna. Jus dát galgá leat vejolaš, de ferte Sámedikki dievasčoahkkin giedahallat sámediggeráđi bušeahttagáibádusaid njuolggadusaid ášši skábmamánu álggugeahčen/gaskkamuttos, danne go sámediggeráđi dárbbasa veaháš áiggi dievasčoahkkima njuolggadusmearráduid mañnel gárvet gáibádusdokumenta ja ráđđehus dárbbasa dábálaččat gitta golbma vahkku áiggi giedahallat iežas fáldadaga Sámedikki gáibádusa vuodul. Viidáseappot ferte ieš bušeahttašiehtadallan-/ráđđádallan loahpahuuvot mañimusat njukčamánu vuosttaš vahkku, nu ahte Sámedikki dievasčoahkkin sáhtta giedahallat ášši njukčamánu/cuoŋománu, ja viidáseappot ahte ráđđehus beassá ovddidit proposišuvnna cuoŋománu/miessemánu. Dát áigeramma mielddisbuktá seammás ahte šiehtadallan ferte álggahuuvot áramusat odđajagemánu ja ahte gáibádus ja fáldat dasto ferte ovddiduvvot ovdal odđajagemánu.

Jus ollašuttá šiehtadallamiid/ráđđádallamiid bušeahta ja ekonomalaš rámmaid birra ráđđehusa ja Sámedikki gaska, de eai heive áiggit Sámedikki dálá dievasčoahkkináigodagaid mielde. Bargojoavku oavvilda ahte Sámediggi berre árvvoštallat rievdadit dievasčoahkkimiid áiggiid.

Fágalaš analysajoavku

Bušeahttavugiid evttohus mielddisbuktá ahte geavaha aktiivvalaččat Fágalaš analysajoavku jahkásaš raportta bušeahttašiehtadallamiid vuodđun. Dasa lassin addo Fágalaš analysajovkui rolla šiehtadallamiin dan bokte ahte galget fuolahit dárkilis árvvoštallamiid ja heivehemiid bealálaččaide. Bargojoavku oavvilda danne ahte sáhtta lea vuodđu árvvoštallat bidjat Fágalaš analysajoavku mandáhttii ahte jahkásaš raporta berre gárvvistuvvot ovdal golggoatmánu 1. beavvi juohke jagi, ja ahte sin rolla bušeahttaprosedyraiin bohtá čielgasit ovdan.

Stuoradiggeproposišuvdna sámi áššiid bušeahta birra

Bušeahttavugiid evttohus mielddisbuktá ahte šiehtadallanbohtosat oktan juolludanevttohusaiguin ovddiduvvojit stuoradiggeproposišuvdnan.

Dál ovddida Sámediggi jahkediédáhusa Gonagassii (gč. Sámelága § 1-3) mii biddjo jahkásaš stuoradiggediédáhusa vuodđun Sámedikki doaimma birra. Sámedikki 2005 jahkediédáhus giedahallovuovu Stuoradikkis 2007 gidđasešuvnna¹¹⁷. Jahkediédáhusa giedahallan, sihke

¹¹⁷ Ráđđehus ovddidit St. Dieđ. Nr. 7 (2006-2007) Sámedikki 2005 doaimma birra golggománu 2006. Pr. njukčamánu 2007 ii leat lávdegotti evttohus dieđáhusa dáfus ovddiduvvon.

ráđđehusas ja Stuoradikkis, lea oppamuđui hui maŋosgeahčastat. Bargojoavku oaivvilda ahte sámepolitihkka ovdánivččii jus ášahivččii digaštallama Stuoradikkis gos deattuha ovdáneami boahteáiggis. Geahča maiddái kap. 6.5 gos bargojoavku evttoha ahte sámelága mearrádus mii mearrida goas Sámedikki jahkediedáhus galgá sáddejuvvot Gonagassii, galgá heaittihuvvot.

Departementta rutiinnat jahkásaš bušeahttaproseassaid dáfus

Vaikko čadaheapmi šattašii sihke áddjái ja hástaleaddji, goit álggus, de oaivvilda bargojoavku ahte dákkár proseassa sáhtášii maiddái buoridit ráđđáhusa ja Sámedikki ovttasbarggu bušeahttaáššiin.

Bargo- ja searvadahttindepartementtas galgá ain leat ovttahttinovddasvástádus bušeahttaproseassaid dáfus mat gusket sámi áššiiide. Ii leat šat dárbbášlaš ráhkadit sierra bušeahttajohtočállošiid nu movt dál.

9.6. Bargojoavkku oppalaš árvoštallamat odđa bušeahttavugiid birra

9.6.1. Dustet álbmotrievtti geatnegasvuodaid

Ráđđádallamis galgá Sámediggi oazžut buot dieđuid buot barggu dásiin. Bargojoavkku oaivila mielde sáhtá leat váttis dán olahit 1. modealla bokte, lea goit hástalus gávnnaht maid dát galgá sisttisdoallat dálá bušeahrtutiinnaid siskkobealde. Sihke 2. modealla (oassi stáhtabušehtas) ja 3. modealla (bušeahttašiehtadallamat/-ráđđádallamat) árvoštallojuvvojit leat álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde dán dáfus. Bargojoavkku sámediggelahtut háliidit čujuhit ahte 2. modealla vuosttažettiin deattuha dárkkistit ja ovddidit iežas ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami SP1(1) ja ILO 169 7. artihkkala mielde. Dáid mearrádusaid sisdoallu ja viidodat leat ain guorahallama vuolde, mii sáhtá dahkat eahpesihkarin deattuhit dáid álbmotrievttalaš njuolggadusaid go galgá válljet bušeahttavugiid modealla. Olles bargojoavku lea ovttaoaivilis das ahte 3. modealla vuosttažettiin deattuha praktihkalaš čovdosiid mat devdet ráđđádallangeatnegasvuodaid ILO 169. artihkkala mielde, ja gos 7. artihkal addá lassi doarjaga dákkár prosedyraide.

9.6.2. Nannet demokrátalaš proseassaid sámi servodaga ovdánahttimis

Ulbmil nannet demokrátalaš proseassaid sámi servodaga ovdánahttimis, dat mearkkaša Sámedikki vejolašvuoda doalahit buori dialoga siviila sámi servodagain, ja maiddá proseassaid Sámediggeráđi ja Sámedikki dievasčoahkkima gaskka, lea vuosttažettiin čadnon dan áigái go sámi ulbmiiid bušeahtta almmuhuvvo. 1. modealla dáfus eai šatta makkárga rievdadusat dálá dili ektui. Sámediggái sáhtá leat čuolbman ahte Sámediggeráđi galgá šiehtadallat/ráđđádallat ja konkluderet bušeahta maid Sámedikki dievasčoahkkin ii leat beassan gieđahallat ovdal go ráđđehus almmuha dan.

Sihke 2. ja 3. modealla lámččet diliid nu ahte galgá sáhttit dárkilit ja demokrátalaččat gieđahallat sámi áššiid bušeahta. 3. modealla heiveha proseassa gos Sámedikki dievasčoahkkin ja sámi siviilaservodat sáhttet váikkuhit jahkásaš váldovuoruhemiid. Dasa lassin sáhtá dát modealla mielddisbuktit ahte šaddá buorre áigi gieđahallat vuoruhemiid sámediggebušehtas, nu guhká go boahte bušeahttajagi ekonomalaš rámmat leat almmuhuvvon stuoradiggeproposišuvvna gieđahallama bokte gidđajahkebealis.

9.6.3. Sihkkarastit Sámediggái vejolašvuoda ieš vuoruhit ruđaid sámi kultuvrii

1. modealla lea oppalohkái seamma go dálá praksisa, muhto lea vejolaš heivehit nu ahte Sámediggi maiddái dán modeallas beassá ieš vuoruhit movt odđa bušeahttajuolludeamit galget vuoruhuvvot. Okta váldoosiin 2. modeallas lea ge juste ahte Sámediggi gaglá ieš stivret

iežas vuoruhemiid. 3. modealla láchčá maiddái dili nu ahte Sámediggi sáhhtá ieš mearridit makkár doaimmaide juolluduvvojit ruđat. Dát lea dattetge dan duohken guđe detáljadásis šiehtadallamat leat, movt šiehtadallan-/ráđđádallanbohtosat čállojuvvojit loahppadokumentii ja stuoradiggeproposišuvdnii, ja muhtun muddui movt ruđat sirdojuvvojit (mánnga 50-poastta iešguđetge departementtain, vai okta oktasaš 50-poasta).

9.6.4. Nannet ráđdehusa ja Sámedikki ovttasdoaimma

Buot golbma evttohuvvan modealla sáhhtet nannet ovttasdoaimma ráđdehusa ja Sámedikki gaska. 1. modeallas lea unnán vejolašvuohta doalahit rabas dialoga áššiid dáfus mat leat bušeahhtačiegusvuođat, ii ge das leat guovttebealátvuohta, nu movt ráđđádallanvugiin lea. Nu go namuhuvvon 9.6.2.-kapihttalas, de sáhhtá maiddái leat váttis Sámediggái doalahit dialoga ráđdehusain almmá dan haga ahte ieš čuovvut ja kommuniseret ráđđádallama bohtosa dáfus ovdal go ráđdehus lea ovddidan stáhtabušeaha. 2. modealla mielddisbuvttášii ahte šaddá oalle kompleksa ovttasdoaimman šiehtadallandásis ja dasto hui váilevaš ovttasdoaimman bušeahttaáššiid dáfus. Ii ge leat daddjon ahte dát modealla lea buorre modealla dan ovddasvástádusa dáfus mii bealálaččain lea sámi kultuvrra ovdánahttima ektui. 3. modealla ovddida dárkilis ja geatnegahtti jahkásaš dialoga ráđdehusa ja Sámedikki gsakka. Dat addá maiddái vejolašvuođa ovdánahttit ovttasdoaimmanperspektiivva ja oktasaš ipmárdusa sámi servodaga dili ja ovdánanmearkkaid birra. 3. modealla ovddida maiddái beaktilis ovttasbarggu ráđdehusa ja Sámedikki gaska dan bokte ahte leat čielga njuolggadusat maid seammás dovda dálá mearridanproseassaid vuogádagas bušeahttaoktavuođas.

9.6.5. Buoridit ráđdehusa barggu sámi áššiid dáfus

Visot modeallat bidjet eambo ovddasvástádusa departementtaide sámi servodaga ovdánahttimis go dál. 1. modealla dáfus sáhhtá dát vuosttažettiin dáhpáhuvvat dan bokte ahte čalmmustahttá ja strukturere sámi áššiid barggu buorebut. 3. modealla bidjá mihá eambo fokusa sámi áššiide bušeahttaoktavuođas go dál lea.

9.6.6. Láhčit diliid nu ahte sáhhtá ovdánahttit Sámedikki ovddasvástádusa ja válddi ja čalmmustahttit Sámedikki iešheanalášvuođa

1. modealla lea jurddašuvvon dálá praksisa strukturerein ja viidásetovdánahttimin, ja dán modealla siskkobealde sáhhtá fuolahit ahte Sámedikki ovddasvástádussuorgi ovdánahttojuvvo dynámalaččat. Dattetge ii ovddit modealla Sámedikki sajádaga sorjjakeahtes álbmotválljen orgánan čielgaseappot go dál ge. 2. modealla eaktuda ahte Sámedikki ovddasvástádus- ja váldesuorgi viimmat čielggaduvvojit. 3. modeallas lea heivehuvvon ahte šaddá rabas dialoga maiddái Sámedikki váldesuorggi ovdánahttima dáfus. Dát modealla lea maiddái mielde čalmmustahttime Sámedikki sorjjakeahtes sajádaga ráđdehusa ektui.

9.6.7. Bargojoavku árvoštallamiid ja evttohusaid čoahkkáigeassu

Bargojoavku deattuha ahte Sámediggi lea iešheanaláš, álbmotválljen orgána ja maid dasto sáhhtá buohtastahttit suohkaniiguin ja fylkkasuohkaniiguin. Lea maiddái mearkkašan veara ahte lea Sámediggi, sápmelaččaid ovddasteaddji orgánan, mii galgá mearridit vuoruhemiid sámi kultuvrra dáfus, ii ge ráđdehus. Viidáseappot ráđđádallanvuoigatvuohta, oktan vuoigatvuođain mearridit iežas vuoruhemiid ja ovddidit iežas ovdáneami guovddáš oasis ráđdehusa ektui. Bargojoavku čujuha ahte visot dát oasis dahket Sámedikki erenoamáš ásahean ja dahká váttisin válljet “standardčovdosiid” bušeahttavugiid dáfus.

Bušeahttaprocedyramodeallaid oppalaš árvoštallama vuodul oaivvilda bargojoavku ahte 3. modealla lea dat modealla mii buoremusat doahttala daid áššiid maid bargojoavku mielas berre deattuhit go rievdata dálá bušeahttavugiid (gč. kap. 9.4).

Bargojoavkku oainnu mielde doahttala 3. modealla álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid govttolaš vugiin, dat nanne demokrátalaš mearridanproseassa vejolašvuodaid dasa mii guoská sámi áššiid bušehtti sámi guovlluin, ja dat láhčá dili nu ahte Sámediggi beassá ieš mearridit iežas vuoruhemiid ekonomalaš rámmaid siskkobealde. Viidáseappot lea dát modealla veahkin buorideame ráđdehusa ja Sámedikki ovttasbarggu ja nanneme ráđdehusa oppalaš sámepolitihkalaš barggu. Lea maiddá deatalaš ahte 3. modealla buriin vugiin čalmmustahtá Sámedikki sorjjasmeahtunvuoda ráđdehusa ektui.

Dán lágán vuogit leat juo ásahuvvon eará surggiin bušeahta jahkásaš barggus, nu go gielddaidčielggadeapmi ja eanandoallošiehtadusa ja boazodoallošiehtadusa šiehtadallamat.

1. mildosis lea bargojoavku ráhkadan konkrehta evttohusa vugiide mat čuvvot 3. modealla hámi. Konkrehta prosedyraid evttohus čuovvu ee. Eanandoalu válđošiehtadusa.